

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

Для молодшого і середнього
шкільного віку

Малюнки
В. Г. Мельниченко

Художнє оформлення
К. І. Сулими

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1990

ББК 82. ЗУк.—6
У45

До книги увійшли найпопулярніші українські народні казки про тварин, чарівні та соціально-побутові. Вони прославляють розум, кмітливість, доброту, працелюбність, мужність, вчать боротися за торжество справедливості.

В книгу вошли наиболее популярны украинские народные сказки о животных, волшебные и социально-бытовые. Они прославляют находчивость, доброту, трудолюбие, мужество, учат бороться за торжество справедливости.

Упорядкування та передмова
кандидата філологічних наук
Л. Ф. Дунаєвської

3-тє ВИДАННЯ

у 4803010200—153 без оголош.
M206(04)—00

ISBN 5-301-01020-4 (2-й з-д)

© Видавництво «Веселка», 1986,
упорядкування, передмова,
художнє оформлення
© Видавництво «Веселка», 1988,
художнє оформлення, доп.

КОЛИСКА ДОБРИХ ДИВ

Ми називаємо казку найпопулярнішим фольклорним жанром. А що ж таке фольклор? Це англійське слово буквально означає — «народна мудрість». Мудрість народу іскриться в дотепних приказках, загадках, піснях, думах, легендах, переказах і, звичайно ж, у казках.

Подумати тільки! Скільки оповідачів переказували, здавалося б, один і той же твір протягом багатьох віків! І кожен з них додавав щось нове, вигадував героям нові пригоди, випробування, нові імена, і звичні для свого села, і запозичені із сусідніх та далеких «заморських» земель. Чи не тому майже кожна казка має багато варіантів, а герої — навіть у творчості різних народів — подібні? Наприклад, українські богатирі Котигорошко, Іван — мужичий син, Іван Побиван, Козак Мамарига дуже нагадують богатирів інших народів: білоруського — Удовенка, молдавського — Фет-Фрумаса, грузинських — Ростома та Зураба, узбецького — Клич-Батира, таджицького — Ераджа Пагливона, чукотського — Великого Секена та ін.

У цих образах ніби втілилася споконвічна народна мрія про всесильного захисника скривджених або про звичайного трудівника, винагородженого за свої чесноти: доброту, працелюбність, хоробрість.

Кирило Кожум'яка. Оповідь про цього силача-трудолюбця відома ще з давньоруського Початкового літопису. Правда, за текстом 992 року Кожум'яка переміг не змія, а печенізького богатира. Як бачимо, протягом тисячоліття народна уява видозмінила, опоетизувала історію, але ім'я та славу героя залишила незмінними. Так, народ свято береже пам'ять про найвизначніші історичні події, про найславніших своїх синів і дочок. У фольклорі ніби акумулюється, збирається все варте уваги нащадків. Можна сказати, що казка являє собою своєрідний сплав життєвого досвіду

і мрії, реальності й вимислу. За допомогою казок вихову валась любов до рідної землі, рідної домівки, рідної матері, а врешті — до народу і до Вітчизни в цілому.

Великий український поет-революціонер І. Франко писав: «Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті».

Сьогодні в радянському казкознавстві існує єдина класифікація: казки про тварин, чарівні (на Україні донедавна їх називали фантастично-героїчними, або героїко-фантастичними), соціально-побутові. За таким же принципом укладений і наш збірник.

Ми пропонуємо вам казки найпопулярніші, переважно ті, що вивчаються у школі, рекомендовані для позакласного читання. Одні з них («Колобок», «Рукавичка», «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Телесик», «Царівна жаба», «Котигорошко», «Мудра дівчина», «Дідова дочка й бабина дочка») ви, без сумніву, вже добре знаєте, інші («Кіт, кріт, курочка та лисиця», «Телятко, кабан, півник, качур та вовки», «Про майстра Іванка», «Три брати і кицька», «Ненькова сопілка й батіжок», «Шовкова держава», «Дарунки з трьох зернин» тощо) прочитаєте, можливо, вперше.

Якщо, знайомлячись із цими оповіданнями, ви зустрінете незрозумілі поняття, шукайте пояснення у словничку рідкоживаних слів, який подається в кінці збірника.

Треба сказати, що вилучаючи або спрощуючи окремі застарілі, чужі для вас вислови, звороти, наближаючи написання слів до сучасної норми, ми робили це лише з явної необхідності, бо намагалися зберегти первозданну красу казки, особливості говірки тієї чи іншої місцевості, характерні ознаки часу, в якому відбувається дія.

Хотілося б, щоб, читаючи, ви були спостережливими і звернули увагу на те, що різні групи казок відрізняються і темами, і формою, та ідеї у них подібні — усі вони прославляють мудрих, працьовитих, кмітливих, хоробрих, добрих персонажів і засуджують підступних, злих, зрадливих, ледачих.

Спробуйте не лише насолоджуватися захоплюючим перебігом подій, а й порівнювати характери персонажів, знаходити в них подібне і відмінне. І ви обов'язково помітите багато цікавого, важливого.

Наприклад, в казках про тварин спостерігаємо, що приручені звірі і птахи змальовуються з далеко більшою симпатією, ніж хижі, котрі не раз завдавали прикростей селянам, що в одних казках діють котик, півник, лисичка-сестричка, вовчик-братик, а в інших — просто заць, лисиця, вовк, ведмідь, лев. Чому ж так? А тому, що в певних оповідях звірі співають, танцюють, дружать, сваряться, змагаються, смішно хитрують, нагадуючи при цьому дітей у грі; в інших же воюють з ворогами, обирають царів, міністрів, добиваються влади, полюють, судяться, дають хабарі сильнішим, притискають слабших — тобто діють як представники класового антагоністичного суспільства. Саме такі казки мають виразний соціальний підтекст — алегорію, іносказання. Оповідючи про пригоди чотириногих і пернатих персонажів, така казка, за висловом І. Я. Франка, «підморгує однією бровою на людей».

Значну частину українського оповідального епосу становлять казки чарівні. На думку відомого радянського казкознавця В. Я. Проппа, більшість з них породжена в докласовому суспільстві, безпосередньо пов'язана із світоглядом, звичаями, обрядами наших далеких предків.

Характери героїв виявляються, як правило, в двобой з темними силами. Могутні змії, відьми, Коцїй, баба-яга, Ох, Гайгай, Ольдеквіт — усі вони зазнають неминучої поразки, бо справедливість не на їхньому боці. Проти них виступають юнаки, наділені або неймовірною силою, або надзвичайним розумом, хоробрістю, юнаки, яким допомагають і рідна земля, і товариші, наречені, добрі бабусі й дідуся, здатні творити чудеса, і звірі, вдячні за порятунок, і різні чудо-предмети.

Поглянемо на багатий фольклорний матеріал соціально-побутової казки. Реалістичніше, а тому й виразніше звучать тут ідеї вільної творчої праці, ненависті до гнобителів, засуджуються жадібність, лицемірство.

Видатний російський письменник і педагог Гліб Успенський назвав цей різновид жанру «народними оповіданнями». Серед них чимало повчальних, гумористичних, сатиричних творів.

Сформувалися вони в основному за часів феодалізму. Проте ще в древньоіндійській «Пачатантрі» були пригодницькі повісті подібного змісту. Та й у всесвітньовідомому збірнику казок народів Сходу «Тисяча і одна ніч» чимало оповідей про Долю, Щастя, Злидні, Смерть.

До таких творів належить і «Казка про Правду і Кривду», що побутує в усіх слов'янських народів. Кривда виколує очі Правді, але Правда, змастивши їх чудодійною росою, знову стає зрячою. Правда залишається жити, творити добро, а Кривда карається, гине.

Цікаво, що образи Правди і Кривди (Неправди) відомі також в інших жанрах, зокрема, в піснях. Так, в кінці XIX століття Леся Українка записала від прославлених кобзарів Остапа Вересая та Гната Гончаренка кобзарсько-лірницьку пісню «Нема в світі правди». В ній, як і в казці, Правда і Неправда — виразники морального і соціального світобачення селян. Але особливості пісенного жанру ще гостріше виявили соціальну направленість твору. Правда — це «рідная мати». Вона «сидить у темниці, а щирая неправда з панами в світлиці».

Суд правди над кривою — мрія знедоленого експлуаторським гнітом трудового народу, котрий віками прагнув жити у суспільстві, в якому насамперед цінувалися б працелюбство, чесність, розум, в якому завжди торжествувала б справедливість.

Ця ідея пронизує усі різновиди казок, навіть найпростіші — про тварин. Згадайте: безстрашний рак-неборак виганяє із зайчикової хатки брехливу і нахабну козудерезу; кіт і кріт відбирають у лиски украдену нею курочку і справедливо карають за підступність усе лисяче сімейство; мудрий заць доводить лихого й нерозумного ведмедя до загибелі, рятуючи тим самим не тільки своє життя, але й усіх лісових мешканців.

Не лише в соціально-побутових казках помітні «антипанські», «антицарські» мотиви. Присутні вони і в казках чарівних.

«Царське та панське слово — непевне» — говорить народна мудрість. Підтверджує її і досвід багатирів. Іван — мужичий син перестає вірити і царському, і панському слову. За те, що цар свої обіцянки не виконав, Іван сміливо ріже йому у нічі: «Я трьох зміїв-велетнів убив, їхніх сестер повбивав, стару зміїху в море загнав,

царя Ірода на той світ перевів — та коли ти мені будеш за мою добрість так платити і так слово своє ламати, то я тебе і весь твій рід одним махом із світу зведу!»

Так само незалежно поводитьися Козак Мамарига, який «служив у багатія двадцять п'ять літ, та не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова», тоді «служив цареві двадцять п'ять літ, не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова і од царя».

Певний свої сили Чабанець, зрозумівши, що цар збирається розправитися з ним за допомогою «багатирів панської крові», як здавив їх до купи, «так маслаки з них і посипались. Набрал він тоді тих маслаків у кулаки та так йому досадно на царя стало, пішов він до нього і не величав, а прямо каже: «А що, бачиш це? Таке й тобі буде!»

І майстер Іванко говорить з царем як з рівним собі. Він легко виконав складне завдання, яке було не під силу багатьом царям і царевичам, — змайстрував з однієї дошки тринадцять стільців, але зробив це не заради золота.

Простий хлопець з незвичайним іменем Оферма, перемігши зміїв та одружившись з королівною, на четвертий день після весілля покидає золоті, срібні та діамантові палати. «Де я народився, там і кропива мила. Вертаймося в село, бо тут мені світ дошками забитий...»

Протиставлення бідних багатим — це, власне, зіткнення правди та кривди, добра і зла, щедрості й скупості, вдячності та невдячності.

У казці «Названий батько» покарано жадібних багатих синів, котрі у своєму достатку очерствіли до людського горя. Про це ж ідеться в казках «Дарунки з трьох зернин», «Хліб і золото». Жадоба до багатства, влади призводять до нещастя і панів-дуків, і попів, і зажерливу бабу, що хотіла усіх людей батраками поробити.

Серед соціально-побутових казок чимало творів антирелігійного змісту. Ще видатний російський критик В. Белінський у відомому листі до М. Гоголя про «Мертві душі» звертав увагу на те, що селяни чи не найбільше висміюють попів, дяків та їх прибічників.

Стихійний атеїзм, який іноді переходить у гостре висміювання не лише представників церкви, а й бога, святих, викликаний зневагою трударів до тих служителів культу, які, проголошуючи «святі» проповіді, проповідуючи скромність, самі поводяться розбещено, витискують з бід-

няків усі соки. Проповідуючи богобоязнь, погрожуючи пекельними муками кожному, хто виступатиме проти па-
нуючого експлуататорського ладу, церква стала класовим
ворогом українського трударя. І селяни завжди охоче
слухали і переповідали дотепні історії про те, як кмітливий
бідак перехитрував попа, що ладен був одібрати єдину
корівку; як, купаючись у достатку, молодий попович так
і не навчився розуму, не зміг відгадати хитромудрі загадки
царя, зате їх легко відгадав простий солдат.

Коли попівство проповідувало покору і визнавало
єдину науку — релігію, народ прагнув пізнати таємниці
світу і малював у своїй уяві дива дивні, світи незнані,
науки мудрі. Показово, що казку «Ох!» фольклористи так
і називають — «Про мудру науку». Трохи схожа на неї
і казка «Гайгай».

Знання, мудрість, як твердять казки, здобуваються
перш за все у труді. Споконвіку праця була у нашого
народу головним критерієм людської вартості, моралі і
краси. Праця ж завжди була і є головним чинником
виховання.

Ось голе (тобто безпорадне, бідне, нещасне) телятко,
покинуте дідом у лісі, мандрує «куди очі, туди й шлях»,
знаходить собі друзів, але хатку будувати змушене само-
стійно, бо ні кабан, ні півник, ні качур, ні шило не ба-
жають трудитися. Та коли вдарили морози, друзі тут як
тут! Усім хочеться у хатці жити. А теляткові і не шкода.
Добре, що зрозуміли помилку, добре, що дружно зажили
і гуртом запрацювали... Отже, саме праця допомогла
згуртувати звірят, зробила їх справжніми друзями, не-
переможними в біді.

А малі мишенята Круть і Верть, які відмовляються
допомогти півникові Голосистому Горлечкові? Не поба-
жали колосочок змолотити, зерно змолоти, тісто замісити,
пиріжки пекти. Хотіли без праці пирогами ласувати!
Та хто не робить, той не їсть!

Домінує тема праці у казках соціально-побутових.
Пригадаймо казку «Дідова дочка й бабина дочка».
За добре серце, умілі руки дідова дочка винагороджується,
бо не цурається ніякої роботи — і яблуньку обчистити,
і піч помазати, і собаку від реп'яхів обібрати, і вузків
нагодувати, а лінива пихата бабина — отримує по за-
служі, карається.

Син аж тоді зрозумів ціну червінцеві, коли сам заробив
його важким трудом («Ківш лиха»).

Мудрий батьків заповіт змусив попрацювати трьох
ледачих братів, і коли вони у пошуках скарбу розкопали
ниву і як слід обробили її, то вона віддала їм справжнім
золотом — хлібом («Закопаний скарб»).

Хліб і золото — це дві протилежні цінності. В одно-
їменній казці пан не прийняв до себе хлібини, бо мав і ка-
лачів досить. Лише золоту відкрив двері. А бідняк, котрий
цілий рік тяжко трудився, золото прогнав, а хлібину ж
віддав зрадливим дітям. І золото, жадібність до наживи
погубили панський рід, хлібина ж біднякова не зменшу-
валася ніколи.

Як бачимо, утвердження людини як мудрої, духовно і
фізично прекрасної особистості, боротьба проти сил, що
заважають її щастю, є провідною ідеєю усіх народних
казок — від найдавніших (чарівників і про тварин) до
пізніших за походженням соціально-побутових.

Виразниками, носіями цієї основної ідеї є казкові пер-
сонажі, яких можна умовно поділити на злотворців,
добротворців і знедолених.

Злотворці — це, ясна річ, ті, що роблять зло, кривдять,
беруть у полон сестер, братів, батьків героїв, позбавляють
їх духовних та матеріальних благ, посягають на їхнє
життя. Серед них ненажерливий володар лісу Ведмідь,
змій (три-, шести-, дев'яти-, дванадцятиголовий), Ох,
Гайгай, Коцїй (Костїй Безсмертний), баба-яга, мачуха,
бабина дочка, багатий брат, пан, піп, цар, Кривда. Образи
злотворців бувають алегоричними (в казках про тварин),
реалістичними (в побутових казках) та фантастичними
(в казках чарівників).

Знедолені — жертви злотворців. Їхня позиція буває
різною — від найпасивнішого потурання злу, безмежної
терплячості, як у казці «Про дідову дочку й бабину
дочку», до найактивнішого опору, протидії, як у «Чабан-
цеві», «Котигорошку» та ін.

Особливу групу складають добротворці. Це богатири і
їхні помічники: наречені, чарівники, пророки, домашні і
дикі звірі, птахи, риби, мурахи, тобто ті образи, які сформу-
валися під впливом фантазії ранніх форм людської свідо-
мості, так званого анімізму (одухотворення навколишньої
природи) і тотемізму (вірування у спільне походження,

кровну спорідненість групи людей і певної тварини, рослини, рідше — предмета).

До цікавого художнього різновиду добротворців на лежать міфологічні істоти, які в своєрідним віддзеркаленням мрій людини про полегшення праці в усіх сферах трудової діяльності (Скороход, Слухало, Стріла, Морозко, Вернидуб, Сучимотузок, Крутиус та ін.).

Хоч персонажі багатьох казок часто подібні своїми діями, кожен з них неодмінно позначений якоюсь оригінальністю. Ця самобутність виявляється у зовнішності, характерах, мові, поведінці, зброї, атрибутах. Наприклад, Котигорошко-воює зі змієм булавою, а Чабанець батоном з прив'язаною до нього каменюкою.

Надзвичайна сила героїв змальовується за допомогою такого художнього засобу як гіперболізація (перебільшення). Іван — мужичий син «одною рукою дуба як схватить, — нагнув аж до землі, потім пустив»; Котигорошко «росте, росте, як з води. Небагато літ, а вже великий виріс». У змія «полум'я з рота пашить, нижня губа до землі звисає, верхня до хмари достає».

Коцій Безсмертний (Костій) — володар потойбічного світу. Таким чарівником є, очевидно, і тасмничий Ольдеквіт, котрий сили набирається з чарівного горнятка, їздить на бричці, що немов птиця летить, як біжить — земля гуде.

І змії, і Коції, і Ольдеквіт живуть у тридцятому царстві або «за синім морем», дідок з бородою на сажень — під землею, а лісовий цар Ох — у своєму зеленому царстві

З уявленнями древньої людини про потойбічне життя зв'язані і символічні предмети, за допомогою яких герої борються з володарями, долають перешкоди того незнамого світу — підземного або небесного. Маються на увазі чоботи-сороходи, скатертина-самобранка, шапка-невидимка, чарівний перстень, клубочок. Одвічні мрії людини сягнути неба втілилися в розповідях про летючий корабель, килим-літак, про крилатого коня — татоша.

До речі, про коня. В українській народній пісні про козака-сироту співається: «Шабля, люлька — вся родина, сивий коник — то ж мій брат...» Кінь здавна був вірним товаришем воїна у походах, незамінним помічником у господарстві. Чи не тому батько дарує наймолодшому синові чарівні волосини коней, котрі допомагатимуть йому у важкі хвилини?

Зауважте, що саме наймолодший брат найдобріший і наймудріший, хоч і називають його дурнем.

Як дослідили вчені, з давніх-давен у багатьох народів існував звичай особливого розподілу майна між синами по смерті батька. Вся спадщина залишалася старшому братові. Тому старший брат у соціально-побутових казках багатий, а молодший — бідний; у чарівних: старші брати беруть добрих коней, збираються королівну здобувати, а на молодшого кричать: «Геть зараз же на поле свиню пасти!»

Таким чином, казка засуджує несправедливість успадкування майна старшими братами, намагається захистити молодшого, ідеалізує його як знедоленого, опротестовує його славу «дурня», винагороджує красою, дає в дружини принцесу-вродливицю.

Дуже привабливі у казках образи дівчат, жінок, чесних, працьовитих, сміливих, які не коряться зміям, Коцієві і часом виконують за героя усі неймовірної складності завдання. Бачимо тут і мудрих, древніх, як світ, порадиць-віщунку — володарок стихії, лісу.

До знань, до багаторічного досвіду народ завжди ставився шанобливо, тому допомагають героям порадами старенькі мудрі бабусі або діди з довгою до землі бородою.

Відомо, що древні надавали магічного значення певним числам. В українських казках, як і у фольклорі взагалі, такими числами є 3, 7, 9, 12. Так, число 7 у народі з давніх-давен вважалося виразником найбільшої повноти міри. Дехто навіть гадає, що слово «сім'я» утворено від «сім» і «я», тобто числа членів однієї родини.

Ви, очевидно, знаєте такі прислів'я: «Семеро одного не чекають», «Сім разів відміряй — один раз відріж».

Пригадайте, змії в казках бувають три-, шести- (рідко семи-), дев'яти-, дванадцятиголові.

І в казках про тварин, і в чарівних, і в соціально-побутових певні епізоди, хоч і у трохи видозміненому вигляді; повторюються тричі. Тричі лисичка викрадає півника і тричі котик та кріт його відбирають; тричі коза-дерева виконує свою пісеньку: «Я й не пила, я й не їла, тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку»; тричі скаче дурень до царівни на поміст; три бажання висловлює зажерлива баба липці. Такі повтори, аумовлені

традиційною кількістю персонажів, створюють динамічну ритміку оповіді, сприяють запам'ятовуванню казки.

Казка ще й тому добре запам'ятовується, що у ній багато розмовної, діалогізованої оповіді. І читаючи, тим паче слухаючи її у виконанні майстра-оповідача, ми мимоволі уявляємо за кожним діалогом тих персонажів, які розмовляють, бачимо, як вони рухаються, що роблять. Складається враження короткої п'єски, котру хороший казкар може розіграти сам. Тому народні казки дуже добре піддаються мультиплікації, екранізації, сценічному втіленню. У лялькових театрах найчастіше використовуються казки про тварин, оскільки вони мають нескладну сюжетну побудову, відзначаються гумором і дотепністю.

Багато казок обрамлюється цікавими зачинами та кінцівками типу «Був — не був, та кажуть люди, що був...», «Стали гарно жити та долю хвалити, що їм помагала», «А вони й донині живуть, хліб жують і постолом добро возять». Учені називають їх формулами початковими (ініціальними) та кінцевими (фінальними).

А скільки мудрих прислів'їв і приказок, скільки влучних порівнянь, скільки цікавих загадок зустрічаємо ми в казках! Власне, загадки часто рухають сюжет.

І тут знову треба згадати давнину, коли загадки виконували певне обрядове призначення: вдале відгадування віщувало добрий врожай, гарне полювання, щасливу рибалку, вдале одруження тощо.

Шанобою оточувалися ті, що добре відгадували, бо нібито вони й спонукали успіх.

Загадки були й своєрідним випробуванням. Древній грецький міф оповідає про напівжінку-напівлева (сфінкса), що біля міста Фіви, чи на горі, чи на площі, загадувала перехожим загадки і хто не відгадував, того ковтала...

Загадки в чарівних казках вимагали не тільки розумових зусиль, але й дії. Тут маємо загадки-завдання: за ніч викорчувати ліс, зорати поле, посіяти пшеницю, зібрати її й змолотити, до ранку з того борошна хліб спекти і т. п. Це художній засіб звеличення сили героя або його нареченої, підтвердження їх самобутності.

В соціально-побутових казках загадка виступає мірилом розуму, кмітливості, образного поетичного мислення. Мудра дівчина на дивні завдання пана відповідає ще дивнішими і змушує його визнати свою поразку.

Пісні, прислів'я, приказки, загадки роблять казку синтетичним жанром, найзручнішим для пізнання досвіду, проблем, ідеалів рідного народу. Вони відкривають чарівність поетичного світобачення трудової людини, її древні уявлення про таємниці навколишньої природи, її мрії про майбутнє.

І, звичайно, велику подяку ми повинні скласти тим, хто записував народні казки, обробляв їх, готував до друку, — словом, усім, хто доніс до нас ці дивовижні перли мудрості.

На Україні збирання та видання народних казок фактично почалося з минулого сторіччя. Як і в інших європейських країнах, важку відповідальну працю по збиранню і вивченню народної творчості взяли на себе письменники, передові діячі культури. Серед них: Іван Рудченко, Павло Чубинський, Іван Манжура, Борис Грінченко, Володимир Гнатюк.

На початку XIX століття українські казки творчо пересеміювалися в оповіданнях, переспівувалися у віршах. Відомі цікаві обробки творів цього жанру Г. Квіткою-Основ'яненком, Я. Бодянським.

Соціального звучання набрали казки під пером Марка Вовчка, Степана Руданського, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського.

І в наш час продовжують видаватися кращі зразки творів, зібрані українськими фольклористами дожовтневого періоду. Користуються популярністю збірники, підготовлені М. Возняком, Г. Сухобрус, В. Юзвенко. Разом з тим з'явилося чимало книжок з новими записами. З одного боку, це варіанти традиційних сюжетів, з іншого — народно-поетичні твори, в яких художньо осмислені події Великої Жовтневої соціалістичної революції, громадянської і Великої Вітчизняної воєни, наша прекрасна дійсність.

Цікаво упорядковані збірники дожовтневих і сучасних казок належать В. Г. Бойку та І. П. Березовському, які написали важливі дослідницькі праці з проблем історії казкознавства, розвитку казки за радянського часу, її взаємодії з іншими жанрами фольклору, літератури тощо.

«Казки Буковини», «Казки Верховини», «Казки Підгір'я», «Легенди нашого краю», «Казки Андрія Калина»,

«Три золоті слова», «Золота вежа», «Казки одного села», «Дерев'яне чудо»... Для появи цих чудових збірників багато зробили П. В. Лінтур, М. Г. Івасюк, С. Г. Пушик, І. М. Чендей, Л. В. Дем'ян, О. І. Дей.

Зусиллями вчених, письменників, учителів-ентузіастів відкрито нові яскраві таланти майстрів народного слова: Андрія Калина, Василя Короловича, Хоми Плешинця, Юрія Гебрюна, Івана Лазаря, Юрія Ревтя, Ганни Васько, Доні Юрчак та багатьох інших. І процес цей триває.

До мотивів, сюжетів, образів української народної казки зверталися такі відомі письменники, як Павло Тичина, Наталія Забіла, Марія Пригара, Іван Нехода, Анатолій Шиян, Григій Тютюнник.

Фольклор намагає сучасних митців, котрі працюють в літературі для дітей: Оксану Іваненко, Миколу Вінграновського, Всеволода Нестайка, Юрія Ярмиша, Анатолія Костецького, Тамару Коломієць та багатьох-багатьох інших поетів та прозаїків.

Чисті, вічно свіжі фольклорні джерела, як чарівна вода з казкового горнятка, напоюють силою кожну творчу людину, дарують радість і дорослим, і дітям, переконують нас у тому, що творчість народу воістину безсмертна.

Лідія Дунаєвська

РУКАВИЧКА

Казки про тварин

РУКАВИЧКА

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

— Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

— Іди!

От уже їх двох. Коли біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

— А я зайчик-побігайчик. Пусти і мене!

— Іди!

От уже їх трьох. Коли це біжить лисичка та до рукавички:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

— А я лисичка-сестричка. Пусти і мене!

— Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик та й собі до рукавички, питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

— Та я вовчик-братик. Пусти і мене!

— Та вже йди!

Уліз і той, — уже їх п'ятеро. Де не взявся, — біжить кабан:

— Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

— Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пусти і мене!

— Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?

— Та вже влізу, — пустити!

— Та що вже з тобою робити, — ~~іди~~

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать куці, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

— Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрід. Пусти і мене!

— Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

— Та якось будемо.

— Та вже йди, тільки скраєчку!

Уліз і ведмідь — семеро стало. Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, — нема рукавички. Він тоді назад — шукати її, а собачка попереду побігла. Вігла, бігла, бачить — лежить рукавичка і ворушиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, — так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

КОЛОБОК

Жили собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились вже до того, що не стало у них і хліба — й їсти нічого. Дід і каже:

— Бабусю! Піди у хижку, назмітай у засіці борошенця та спечи мені колобок.

От баба так і зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок і поклала на вікні, щоб простиг. А він з вікна — та на призьбу, а з призьби — та на землю, та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а назустріч йому зайчик.

— Колобок, — каже, — колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

— Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

— Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить, — зустрічає його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

— Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить, — зустрічає його ведмідь.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану!

— Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й маху! Біжить та й біжить, зустрічається з лисичкою.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

— Я по коробу метений,
На яйцях спечений,
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

— Ану-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мені чутніше було.

От він і сів та й давай співати:

— Я по коробу метений,
На яйцях спечений...

А лисичка його — гам! Та й проковтнула.

ЦАП ТА БАРАН

Був собі чоловік та жінка, мали вони цапа й барана. І були ті цап та баран великі приятелі — куди цап, туди й баран. Цап на город по капусту — і баран туди, цап у сад — і баран за ним.

— Ох, жінко, — каже чоловік, — проженімо ми цього барана й цапа, а то за ними ні сад, ні город не вдержиться. А збирайтесь, цапе й баране, йдіть собі, щоб вас не було у мене в дворі.

Скоро цап та баран теє зачули, зараз із двору майнули. Пошили вони собі торбу та й пішли.

Ідуть та й ідуть. Посеред поля лежить вовча голова. От баран — дужий, та несміливий; а цап — сміливий, та не дужий:

— Бери, баране, голову, бо ти дужий.

— Ох, бери ти, цапе, бо ти сміливий.

Узяли вдвох і вкинули в торбу.

Ідуть та й ідуть, коли бачать: горить вогонь.

— Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не з'їли.

Приходять туди, аж то вовки кашу варять.

— А, здорові, молодці!

— Здорові! Здорові!.. Ще каша не кипить — м'ясо буде з вас.

Ох, там цап злякався, а баран давно вже злякався.

Цап і роздумавсь:

— А подай лишень, баране, оту вовчу голову!

От баран і приніс.

— Та не цю, а подай більшу! — каже цап.

Баран знову цушить ту ж саму.

— Та подай ще більшу!

Ох, тут уже вовки злякались; стали вони думати-гадати, як відтіля втікати: «Бо це, — кажуть, — такі молодці, що з ними й голови збудешся, — бач, одну по одній вовчі голови тягають!»

От один вовк і починає:

— Славна, братці, компанія, і каша гарно кипить, та нічим долить, — піду я по воду.

Як пішов вовк по воду: «Хай вам абищо, з вашою компанією!» Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля драла дати:

— Е, вражий син: пішов та й сидить, нічим каші долить; ось візьму я ломаку та прижену його, як собаку!

Як побіг, так і той не вернувся. А третій сидів-сидів:

— Ось піду лишень я, так я їх прижену!

Як побіг, так і той рад, що втік. То тоді цап до барана:

— Ох, нум, брате, скоріше хвататись, щоб нам оцю кашу поїсти та з куреня убратись.

Ох, як роздумавсь вовк:

— Е, щоб нам трьом та цапа й барана боятись? Ось ходімо, ми їх поїмо, вражих синів!

Прийшли, аж ті добре справлялись, уже з куреня убрались, як побігли та й на дуба забрались. Стали вовки думати-гадати, як би цапа та барана нагнати. Як стали йти і нашли їх на дубі. Цап сміливіший, — ізліз аж наверх, а баран несміливий — так нижче.

— От лягай, — кажуть вовки ковтунуватому вовкові, — ти старший, то й ворожи, як нам їх добувати.

Як ліг вовк догори ногами й зачав ворожити. Баран на гіллі сидить та так дрижить, як упаде, та на вовка!

Цап сміливий не став міркувати, а як закричить:

— Подай мені ворожбита!

Вовки як схватились, так аж пили по дорозі закуринись.

А цап та баран безпечно пішли та зробили собі куринь, та й живуть.

ТЕЛЯТКО, КАБАН, ПІВНИК, КАЧУР ТА ВОВКИ

Був собі дід та баба. Було в них голе телятко.

Каже баба:

— Завези, діду, в ліс.

Дід каже:

— Та лучче б викормили та зарізали б.

— Я не хочу, завези та й годі!

Завіз той дід те телятко голеньке. А холодно: осінь! І покинув його. Сам вернувся додому.

Пішло те голе телятко. Іде, йде. Доганяє його кабан:

— Драстуй, голе телятко!

— Драстуй, кабане!

— Куди ти йдеш?

— Куди очі, туди й шлях.

— Ходімо разом.

Ідуть, ідуть. Біжить і півень до них, доганяє:

— Голе телятко і кабан, подождіть!

Подождали.

- Драстуй, голе телятко!
- Драстуй, півнику!
- Куди ви йдете?
- Куди очі, туди й шлях.
- Ходімо разом.
- Ну, ходім.

Пішли вони: голе телятко, кабан і півник. Ідуть, ідуть, біжить качур:

- Голе телятко і кабан, і півник, подождіть!

Подождали.

- Куди ви йдете?
- Куди очі, туди й шлях.
- Ну, ходімо разом.
- Ходім.

Ідуть вони, йдуть. Скаче й шило:

- Голе телятко й кабан, і півник, і качур, подождіть!

Подождали.

- Куди ви йдете?
- Куди очі, туди й шлях.
- Ходімо разом.

Ідуть вони, йдуть. Зайшли вони в ліс. Холодно: осінь! Голе телятко замерзло й пішло до кабана. А той зарився у листя й лежить.

- Кабане, давай будем хатку робить.
- Я не хочу. Я зариюся ще лучче у листя та й буду лежать.

Пішло воно. Пішло до півника:

- Драстуй, півнику!
- Драстуй, голе телятко!
- Гайда, будем хатку робить.

— Я не хочу, — каже півник, — я на одній ніжці буду стоять, а голівку під крильце заховаю та й буду так і зимувать.

Пішло голе телятко до качура:

- Драстуй, качуре!
- Драстуй, голе телятко!
- Давай будем хатку робить.

— Я не хочу. Я на одній ніжці буду стоять, а другу буду під крильце ховать, і голівку буду під крильце ховать. І так буду й зимувать.

Пішло голе телятко. Пішло воно до шила:

- Драстуй, шило!
- Драстуй, голе телятко!
- Давай будем хатку робить.

— Не хочу я. Я заженуся в дуб по саму колодочку та так буду й стоять.

Пішло голе телятко, давай само робить хатку. Зробило хатку, піч, двері. Почало топить: дров є багато в лісі. Топить воно один раз (а зима вже, холодно), біжить кабан:

- Голе телятко, одчини!

— А-а-а! А як я казало: «Хатку давай робить», ти не хотів!

- Одчини, бо я тобі хатку розрипо!

Одчинило голе телятко. Живуть удвох. Біжить півник:

- Голе телятко, одчини!

— А-а! Як я казало: «Хатку робить», то ти не хотів!..

- Одчини, бо я тобі хатку розкукурикаю!

Одчинило голе телятко. Уже вони втрюх. Біжить качур:

- Голе телятко, одчини!

— А-а! Як я казало, що хатку робить, то ти не хотів!..

- Одчини, бо я тобі хатку розкажжаю!

Думає голе телятко: «Наробить качур крику, прибіжать звірі, пропаду. Треба одчинить». Одчинило. Топлять вони. Ще скаче й шило:

- Голе телятко, одчини!

— А як я казало: «Хатку робить», то ти не хотіло!..

- Одчини, бо я тобі хатку розколю!

Одчинило. Уже вони усі зібрались...

От прийшло два вовки. Поставали вовки під дверима та й слухають: є добра мишоловка. Один каже:

— Лізь ти.

— Ні, ти йди вперед.

Поліз один. Як побачило голе телятко та кабан, та шило! Як пужне те голе телятко рогами, кабан зубами, а шило, як заженеться у вовка по саму колодочку.

А півень кричить:

— Подай його сюди!

А качур кричить:

— Так! Так! Так!..

Насилу вирвався вовк ізвідти: і поколений, і погрізений. Ще й півень кричить:

— Подайте його сюди!..

ПІВНИК І ДВОЄ МИШЕНЯТ

Жили собі двоє мишенят — Круть та Верть і півник. Голосисте Горлечко. Мишенята було тільки й знають, що танцюють та співають. А півник удосвіта встане, всіх піснею збудить та й до роботи береться. Ото якось підмітав у дворі та й знайшов пшеничний колос.

— Круть, Верть, — став гукати півник, — а гляньте-но, що я знайшов!

Поприбігали мишенята та й кажуть:

— Коли б це його обмолотити...

— А хто молотитиме? — питається півник.

— Не я! — одказує одне мишеня.

— Не я! — каже й друге мишеня.

— Я обмолочу, — каже до них півник. І взявся до роботи.

А мишенята й далі граються.

От вже й обмолотив півник колосок та й знов гукає:

— Гей, Круть, гей, Верть, а йдіть гляньте, скільки зерна я намолотив!

Поприбігали мишенята.

— Треба, — кажуть, — зерно до млина однести та борошна намолоти.

— А хто понесе? — питає півник.

— Не я! — гукає Круть.

— Не я! — гукає Верть.

— Ну, то я однесу, — каже півник. Уззяв на плечі мішок та й пішов.

А мишенята собі одно скачуть — у довгої лози граються.

Прийшов півник додому, знов кличе мишенят:

— Гей, Круть, гей, Верть! Я борошно приніс.

Поприбігали мишенята, пораділи:

— Ой, півничку! Вже тепер тісто треба замісити та пиріжечків спекти.

— Хто ж міситиме? — питає півник.

А мишенята й знов своє:

— Не я! — пищить Круть.

— Не я! — пищить Верть.

Подумав, подумав півник та й каже:

— Доведеться мені, мабуть.

От замісив півник тісто, приніс дрова та й розпалив у печі. А як у печі нагоріло, посадив пиріжки.

Мишенята й собі діло мають: пісень співають, танцюють.

Аж ось і спеклися пиріжки, повиймав їх півник, викавав на столі.

А мишенята вже й тут. І гукати їх не треба.

— Ох, і голодний я! — каже Круть.

— А я який голодний! — каже Верть.

Та й посідали до столу.

А півник і каже:

— Стривайте-но, стривайте! Ви мені перше скажіть, хто знайшов колосок.

— Ти, — кажуть мишенята.

— А хто його обмолотив?

— Ти, — вже тихіше відказують Круть із Вертем.

— А тісто хто місив? Піч витопив? Пиріжків напик?

— Ти, — вже й зовсім нищечком кажуть мишенята.

— А що ж ви робили?

Що мали казати мисленята? Нічого. Стали вони тут вилазити з-за столу, а півник їх і не тримає. Хто ж отаких лінухів пиріжками пригощатиме?

ЛИСИЦЯ ТА РАК

Біжить лисичка полем. Добігає до річки, аж дивиться — рак виліз з води на камінь та клешні точить, щоб гостріші були.

— Здоров був, раче! — каже йому лисичка. — З тим днем, що сьогодні! Це ти, мабуть, до косовиці готуєшся, що клешні об камінь гостриш?

Поздоровкався і рак та й каже:

— Я клешнями роблю те, що ти зубами; так треба, щоб гостріші були.

А лисичка тоді йому:

— Тепер я бачу, чого з тебе люди сміються, розказуючи, як ти сім літ по воду ходив, та й ту на порозі розлив! Як його ходити, коли на ногах зуби? Признайся, що таки правду люди говорять про тебе!

— Може, колись тес й правдою було, та тепер брехнею стало! Ось коли хочеш, то давай побіжим наввипередки. Я тобі ще на один скок уперед ходу дам. Біжим до тієї осички, що стоїть онде на узліссі.

— Як так, то й так, — каже лисиця.

Повернувшись до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й дожидає, коли той звелить бігти. А рак, учепившись клешнями за лисиччиного хвоста, підібгав усі вісім своїх ніг та й гукнув:

— Но!

От лисичка і подалась впоодовж поля. Добігає до осики, повернувшись, щоб подивитись, а де той рак чимчикує, аж чує позад себе:

— Та й забарилась ти, лисичко! Я вже і на осику лазив, усе визирив, чи скоро ти прибіжиш.

Дуже здивувалась лисичка, аж рота роззявила:

— Чи то ж видано! — каже.

І більш не сміялася з рака.

ЛИСИЧКА-СУДДЯ

Двоє котиків веселих добули собі хитро-мудро грудочку сиру. Одбігли з ним подалі й почали радитися, як його краще поділитися. Та ще й поділитися так, щоб не було кривди ні тому, ні тому, — щоб якраз по правді рівнесенько розділити.

Один котик і каже:

— Давай поділимо отак, упоперек!

А другий каже:

— Ні, розділимо краще вздовж!

Отак і сперечаються. Коли це біжить лисичка. Побачила вона котиків, угледіла грудочку сиру, зупинилася та й питає:

— А що тут у вас таке? Про що сперечаєтесь?

— Так і так, — розказують котики, — ось не знаємо, як нам краще поділити грудочку сиру.

— Е, — каже лисичка, — це можна дуже добре зробити! Ось дайте, я вам поділю!

Котики й оддали їй грудочку сиру, щоб вона розділила. Лисичка переломила грудочку сиру надвоє, а далі й каже:

— Ні, цей шматочок — більший, треба порівняти!

Та й над'їла один шматочок.

— А тепер, — каже, — оцей більший, треба його трішки підрівняти, щоб по правді було! Не можна ж, щоб котромусь із вас кривда була!

І знов над'їла. Та так рівняла, рівняла, — то той шматочок над'їсть, то той, — поки стало два зовсім маленьких шматочки.

— Ну, — каже лисичка, — оце ж маєте тепер уже зовсім однаковісінькі шматочки, хоч і на важницю покладіть!

— Ну, добре, — кажуть котики, — але ж ти багато нашого сиру з'їла! За що ти стільки нашого добра взяла?

— Як — за віщо?! — одказала лисичка. — А я ж вас поділила!

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА І ВОВК-ПАНІВРАТ

Були собі дід та баба. От раз у неділю баба спекла пиріжків з маком, повибирала їх, поскладала в миску та й поставила на віконці, щоб прохолоти. А лисичка бігла повз хатку та так нюжає носом; коли чує — пиріжки пахнуть. Підкралась до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась. Вибігла на поле, сіла, виїла мачок із пиріжка, а туди напхала сміттячка, стулила його та й біжить.

От біжить, а хлопці товар женуть.

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, здорова, лисичко-сестричко!

— Проміняйте мені бичка-третячка за маковий пиріжок!

— Де ж таки — бичка за пиріжок!

— Та він такий солодкий, що аж-аж-аж!..

Таки найшла одного, — проміняв.

— Глядіть же, — каже, — хлопці, не їжте пиріжка, аж поки я знайду в лісі!

Та й побігла і бичка гоном погнала. Ті підождали, поки вона сховалась у лісі, тоді до пиріжка, — аж там сміттячко...

А лисичка тим часом пригнала бичка у ліс, прив'язала його до дуба, а сама пішла рубати дерево на саночки. Рубає та й приказує:

— Рубайся, деревце, криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!

Нарубала дерева, зробила саночки, запрягла бичка, сіла та й їде. Аж біжить вовк-паніврат.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братику!

— А де це ти взяла бичка-третячка та саночки?

— Бичка заробила, саночки зробила та й їду.

— Ну то підвези ж і мене!

— Куди я тебе візьму? Ти мені саночки поламаєш!

— Ні, не поламаю, я тільки одну лапку покладу

— Та клади вже, ніде тебе діти.

От вовк і поклав лапку. Відїхали трохи, вовк і каже:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і другу лапку.

— Е, вовчику-братику, ти мені санки поламаєш!

— Ні, не поламаю!

— Ну, клади!

Вовк і поклав. Їдуть, їдуть, коли це — трісь!

— Ой, липенько, — каже лисичка, — санки тріщать!

— Та ні, лисичко-сестричко, то в мене кісточка хруснула.

Ну, дарма, — їдуть... А вовчик знову:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і третю лапку.

— Та де ти її кластимеш? Та ти мені зовсім санки поламаєш!

— Та ні, чого б вони ламалися?

— Та вже клади!

Тільки поклав, а саночки знову — трісь-трісь!

— Ей, вовчику, саночки тріщать! Злазь, бо поламаєш!

— Та де там вони тріщать! Що ж бо ти, лисичко-сестричко, вигадуєш? То я орішок розкусив.

— Дай же й мені!

— Так останній.

Проїхали ще трохи.

— Ой, лисичко-сестричко, сяду я й увесь!

— Та куди ти сядеш? Тут ніде тобі й сідати!

— Та я зібгаюсь так, що поміщусь.

— Та ти мені санки зовсім поламаєш! Чим же я тоді дровець привезу?

— От-таки, чого я поламаю? Я легенький. Сяду я, лисичко-сестричко, бо притомивсь. Я помаленьку.

— Та вже сідай.

От він вліз зовсім у саночки, та тільки сів, а санки — трісь-трісь-трісь! Так і розсипались.

Давай тоді його лисичка лаяти:

— А щоб тобі добра не було, капосний вовцюгане! Що це ти мені наробив!

Лаяла його, лаяла, а тоді:

— Іди ж тепер та рубай дерево на санчата!

— Як же його рубати, лисичко-сестричко, коли я не вмю і не-знаю, якого треба дерева?

— А, капосний вовцюгане! Як санчата ламати, так знав, а як дерево рубати, то й ні! Кажі: «Рубайся, деревце, криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!»

Пішов вовк. От увійшов він у ліс та й почав:

— Рубайся, дерево, криве й криве! Рубайся, дерево, криве й криве!

Нарубав, тягне до лисички. Глянула та, аж воно таке корячкувате, що й на полицю в плуг не вибереш, не то на полозок. Давай вона його знову лаяти:

— Нащо ж ти такого нарубав!

— Коли воно таке рубається!

— А чом же ти не казав так, як я тобі веліла?

— Ні, я так саме й казав: «Рубайся, дерево, криве й криве!»

— Ну й дурний же ти який і до того недотепний! Сиди ж тут, бичка погляди, а я сама піду на рубаю!

Пішла вона.

А вовк сидить сам собі, та так йому хочеться їсти! Почав він перекидати, що було в санчатах, — ні, нема ніде нічого. Думав, думав та й надумав: «З'їм бичка та й утечу!» Проїв дірку в бичка, зсередини все виїв, туди горобців напустив і соломою заткнув, а бичка під тином поставив і палкою підпер.

Приходить лисичка...

— Ну стривай же ти, вовцюгане! Я ж тобі це згадаю!

Та й побігла шляхом.

Біжить, коли це їде валка запізнілих чумаків з рибою. Вона впала серед шляху і ноги відкинула — притаїлася, мов нежива.

Чумаки зараз її й побачили:

— Дивіться, хлопці, яка здорова лисиця лежить!

Обступили її, перевертають, Треба взяти — дітям шапочки будуть. Кинули її на задній віз і знову рушили.

Ідуть попереду, а лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, і давай кидати рибу з воза. Кидає та й кидає по рибі на шлях, усе кидає... Накидала багато та нишком і зіскочила з воза. Чумаки поїхали собі далі, а вона позбирала ту рибу, сіла та й їсть.

Зирк — аж і вовк-панібрат біжить.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров!

— А що це ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибку їм.

— Дай же й мені!

— Отак! Я стільки морочилась, ловила та й віддай! Піди сам собі налови!

— Та як же я наловлю, коли не вмю? Хоч навчи, як її ловити!

— Та як же ловити? Піди до ополонки, встроми хвоста в ополонку і сиди тихенько та й приказуй: «Ловися, рибко, велика й маленька!» То вона й наловиться.

— Спасибі за науку!

Побіг вовк мерщій на річку та до ополонки, та хвіст в ополонку...

— Ловись, — каже, — рибко, велика та все велика! Ловись, рибко, велика та все велика!

Не хочеться йому малої. А мороз надворі такий, що аж шкварчить! Лисичка ж бігає по березі та все:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвосте! Мерзни, мерзни, вовчий хвосте!

А вовк:

— Що ти, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то ж і я кажу: ловися, рибко, велика й мала!

— Ану й я так: ловися, рибко, велика та все велика!

Ворухнув вовк хвостом — важко вже. А лисичка:

— Ото вже рибка почала чіплятися.

Трохи згодом:

— Ану, вовчику, тягни!

Вовк як потяг, а хвіст уже прикипів до ополонки, — не витягне. А вона його ще й лає:

— А, капосний вовцюгане, що ти наробив?! Бач, казав: «Ловися, рибко, велика та все велика», — от велика начіплялася, тепер і не витягнеш. Треба ж тобі помочі дати, — побіжу покличу людей.

Та й майнула на село. Біжить селом та й гукає:

— Ідіть, люди, вовка бити! Ідіть, люди, вовка бити!

Як назбігалось людей!.. Хто з сокирою, хто з вилами, з ціпами, а баби з рогачами, з кочергами! Як почали вони того бідолашу вовка перщити!

А лисичка тим часом ускочила в одну хату, — нікого нема, хазяйка побігла на річку вовка бити і діжу немішену покинула. Вона взяла вимазала голову в тісто — та в поле... Коли дивиться — вовк насилу лізе, — добре дали йому, сердешному. Вона зараз-таки прикинулася хворою, тільки стогне. А вовк побачив її:

— А, — каже, — така ти! Наробила ти мені добра, що й хвоста збувся!

А вона:

— Ой вовчику-братику, хіба ж то я? Хіба ж ти не бачиш, що з мене й мозок тече, — так мене побили, що й голову провалили мені. Вовчику-братику, підвези мене!

— Та я й сам нездужаю!..

— Та в тебе ж тільки півхвоста нема, а мені й голову провалили. Ой-ой-ой, не дійду додому!..

— То сідай уже, що з тобою робити...

Вона злазить йому на спину, вмоцнується та так стогне.

Повіз її вовк.

От вона їде та все приказує:

— Битий небиту везе! Битий небиту везе!

— Що ти там, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то я кажу: битий биту везе.

А сама знов нищечком:

— Битий небиту везе!

От довів він її до хатки:

— Уставай, лисичко, доїхали!

Вона тоді плиг з вовка та:

— Битий небиту привіз! Битий небиту привіз!

Вовк до неї, хотів її зубами, а вона в хатку та й зачинилася. Не влізе вовк.

А вона ще визирає у вікно та й дражнить:

— Битий небиту привіз!

Тупцявся вовк, тупцявся коло лисиччиної хатки — не влізе.

— Не клята ж лисичка?.. Отак піддурила!

Та й потяг додому.

А лисичка живе та курей ловить.

ПАН КОЦЬКИЙ

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Навіщо він мені здався? Тільки дурно буду годувати. Нехай лучче в лісі ходить». Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до kota лисичка та й питає його:

— Що ти таке?

А він каже:

— Я — пан Коцький.

Лисичка каже:

— Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду. Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати, — так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй:

— Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на до світки.

А вона йому:

— Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве!

Засць розказав за пана Коцького вовкові, ведмеді, дикому кабанові. Зійшлись вони докупи, стали думати: як би побачити пана Коцького, — та й кажуть:

— А зготуймо обід!

І взялись міркувати, кому по що йти.

Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

— А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Засць:

— А я капуста.

От роздобули всього, почали обід варити. Як заварили, стали радитись: кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

— Я не підбіжу, як доведеться тикати.

Кабан:

— А я теж неповороткий.

Вовк:

— Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходитьсь.

Прибіг засць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

— А чого ти прийшов?

Він і каже:

— Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона йому:

— Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

— Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то розірве нас!

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в кущ.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ма-у!.. ма-у!.. ма-у!..

А ті думають: «От, вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Ізліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за ушима лящить. А як наївсь, то так і простягсь на столі. А кабан лежав близько стола у хмизі, та якось комар і вкусив за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст! Кабан як схопиться, та навтіки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало — так він додолу впав — гуп! та просто на вовка, — мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко; а засць і собі за ними — забіг не знать куди... А потім посходились та й кажуть:

— От який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

КІТ, КРІТ, КУРОЧКА ТА ЛИСИЦЯ

Жили собі разом кіт та кріт, та курочка. Кіт та кріт ходили на заробітки, а курочка залишалася дома. Вони як ідуть на заробітки та й наказують:

— Не виглядай, курочко, в віконце, а то тебе лисичка украде.

Пішли раз кіт та кріт на заробітки, а лисичка прибігла під віконце та й каже:

— Курочко, курочко,
Масляна головочко,
Одсунь віконечко
Та глянь на сонечко:
Он бояри йдуть —
В красному, в зеленому,
голубому
Та й на конику вороному.

Курочка одсунула віконце та й виглянула, а лисичка хап її за голівку та й понесла в свою хатку. А курочка дорогою і співає:

— Коте, коте, і ти, кроте!
Несе мене лиска
На лисому хвості
По липовому мості,
З гірки на долинку
Та й в свою хатинку!

Кіт та кріт почули, прибігли та й одняли курочку:
— Ми ж тобі казали, щоб ти не виглядала, а ти не послухала нас! Так дивись, не виглядай же! Ми тепер підем далеко і не почувем, як ти нас кликатимеш.

На другий день кіт та кріт пішли, а лисичка знов прибігла, сіла під віконце та й:

— Курочко, курочко,
Масляна головочко,
Одсунь віконечко
Та глянь на сонечко:
Он бояри йдуть —
В красному, в зеленому,
голубому
Та й на конику вороному.

А курочка притаїлася та й мовчить. Тоді лисичка каже:

— О, яка ж бо ти, курочко, спесива!.. Уже розсердилась... Я тільки пожартувала.

Курочка виглянула, а та хап її за голівку та й понесла у свою хатку. А курочка дорогою співає:

— Коте, коте, і ти, кроте!
Несе мене лиска
На лисому хвості
По липовому мості,
З гірки на долинку
Та й в свою хатинку!

Кіт і кріт почули, прибігли і одняли курочку:
— Ми ж тобі казали, щоб ти не одчиняла віконця! Тепер ми підем ще далі, так хоч як будеш звати — не почувем.

На третій день вони пішли на заробітки, а лисичка зараз і прибігла, сіла під віконце:

— Курочко, курочко,
Масляна головочко,
Одсунь віконечко
Та глянь на сонечко:
Он бояри йдуть —
В красному, в зеленому,
голубому
Та й на конику вороному.

Курочка мовчить. Вона тоді вдруге заспівала та й каже:

— О, курочко, яка ж ти сердита! Я тільки пожартувала з тобою, а ти і розсердилась!.. Я зовсім не хотіла тебе їсти! Тепер тебе не буду й зачіпачь...

Курочка виглянула, а вона її хап за голівку та й понесла у свою хатинку. Курочка дорогою і співає:

— Коте, коте, і ти, кроте!
Несе мене лиска
На лисому хвості
По липовому мості,
З гірки на долинку
Та й в свою хатинку!

Не чуть. Вона вдруге заспівала:

— Коте, коте, і ти, кроте!
Несе мене лиска
На лисому хвості
По липовому мості,

З гірки на долинку
Та й в свою хатинку!

Не чуť. Вона втретє заспівала:

— Коте, коте, і ти, кроте!
Несе мене лиска
На лисому хвості
По липовому мості,
З гірки на долинку
Та й в свою хатинку!

Не чуť.

Лисичка принесла її додому та й застала своїх
дочок піч топить та воду грить, а курочку посадила
на пічку.

Кіт та кріт прийшли додому — аж курочки нема,
лисичка вкрала. Вони пішли в ліс, зробили скри-
почку і дудочку, пошили шкіряний мішок та й пішли
на лисиччин двір, сіли та й грають:

— Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!
А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюди!

А лисиччині дочки почули та й кажуть:

— Що се, мамо, грає? Ми підем послухаємо.

А лисичка каже найменшій:

— Піди подивись, та не барись, а то пора курочку
різати.

Та вийшла.

— Музиканти мої, музиканти мої, заграйте мені!

А вони питають:

— А чи будеш танцювати?

— Буду.

— Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!
А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюди!

Цок та й в лобок, та й у шкіряний мішок.
А лисичка чекає-чекає — не йде дочка. Вона і по-
сила другу:

— Оце як забарилась!.. Піди поклич. Пора куроч-
ку різати.

Та вийшла та й каже:

— Музиканти мої, музиканти мої, заграйте мені!

— А будеш танцювати?

— Буду.

— Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!
А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюди!

Цок та й в лобок, та й у шкіряний мішок.

Лисичка посила третю дочку:

— Піди подивись, що вони там так забарились!
Нехай ідуть скоріш. Пора курочку різати.

Та вийшла та й просить:

— Музиканти мої, музиканти мої, заграйте мені!

— Будеш танцювати?

— Буду.

— Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!
А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюди!

Цок та й в лобок, та й у шкіряний мішок.

А лисичка, почекавши, бачить, що нема третьої
дочки, посила четверту:

— Піди поклич їх. Що вони там роблять?

Та вийшла та й каже:

— Музиканти мої, музиканти мої, заграйте мені!

— А будеш танцювати?

— Буду.

Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!

А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюда!

Цок та й в лобок, та й у шкіряний мішок.

А лисичка чекала-чекала та й каже:

— Що це вони там забарились? Піду сама покличу

Вийшла:

— Музиканти мої, музиканти мої, заграйте мені!

— А ти будеш танцювати?

— Буду.

— Ду-ду, ду-ду в дудочку,
Скрипу, скрипу в скрипочку!
А в лисички новий двір,
Чотири дочки на вибір,
П'ята вона, вийди сюда!

Цок та й в лобок, та й у шкіряний мішок.

Ввійшли у хатку, взяли курочку, принесли додому
і тепер разом поживають та добро наживають.

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК

Жив собі дід та баба. Дід служив на майдані майданником, а баба сиділа дома, мички пряла. І такі вони бідні — нічого не мають; що зароблять, то проїдять, та й нема. От баба й напалась на діда:

— Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка і осмоли його смолою.

— Що ти говориш? Навіщо тобі той бичок здався?

— Зроби, я вже знаю навіщо.

Дід — нічого робити — взяв, зробив солом'яного бичка й осмолів його смолою.

Переночували. От на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!

Доти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору біжить ведмідь з обдертим боком. Наскочив на бичка:

— Хто ти такий? — питає. — Скажи мені!

А бичок йому:

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

Ведмідь каже:

— Коли ти солом'яний, смолою засмолений, то дай мені смоли обідраний бік залатати!

Бичок нічого, — мовчить. Ведмідь тоді його хап за бік, давай смолу віддирати. Віддирав, віддирав та й зав'яз зубами, ніяк і не вирве. Сіпав, сіпав — затяг того бичка хтозна-куди!

От баба прокидається — аж бичка нема. «Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок дівся? Мабуть, він уже додому пішов». Та мерщій днище та гребінь на плечі та додому. Коли дивиться — ведмідь у бору бичка тягає. Вона до діда:

— Діду, діду! Бичок наш ведмедя привів, — іди його вбий!

Дід вискочив, віддер ведмедя, взяв і кинув його в погріб.

От на другий день, ще ні світ ні зоря, баба вже набрала кужелю і погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!

Доти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору вибігає сірий вовк та до бичка:

— Хто ти такий? Скажи мені!

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений!

— Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, — то дай і мені смоли засмолити бік, а то капосні собаки обідрали!

— Бери!

Вовк зразу до боку, хотів смоли віддерти. Драв драв та зубами й зав'яз, що ніяк уже й не віддере: що хоче назад то ніяк. Вовтузився з-тим бичком!

Прокидається баба — аж бичка уже й не видно. Вона й подумала: «Мабуть, мій бичок додому побрів». Та й пішла. Коли дивиться — вовк бичка тягає. Вона побігла, дідові сказала. Дід і вовчика у погріб укинув.

Погнала баба і на третій день бичка пасти. Сіла під могилою та й заснула. Аж біжить лисичка:

— Хто ти такий? — питає бичка.

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

— Дай мені смоли, голубчику, прикласти до боку: капосні хорти трохи шкури не зняли!

— Бери!

Зав'язла й лисиця зубами в смолі, ніяк не вивертеться. Баба дідові сказала — дід укинув у погріб і лисичку. А далі й зайчика-побігайчика отак упіймали.

От як назбиралось їх, дід сів над лядою та й давай гострити ножа. Ведмідь його й питає:

— Діду, навіщо ти ножа гостриш?

— Щоб з тебе шкуру зняти та пошити з тієї шкури і собі й бабі кожухи.

— Ой, не ріж мене, дідусю, пусти краще на волю! Я тобі багато меду принесу.

— Ну, гляди!

Взяв і випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає:

— Діду! Навіщо ти ножа гостриш?

— Щоб з тебе шкуру зняти та на зиму теплу шапку пошити.

— Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овечок прижену.

— Гляди!

І вовка випустив. Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає:

— Скажи мені, будь ласкав, дідусю, навіщо ти ножа гостриш?

— У лисички, — каже дід, — гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу зняти.

— Ой, не знімай з мене, дідусю, шкури, я тобі й гусей, і курей принесу!

— Ну, гляди!

І лисичку пустив. Зостався один зайчик; дід і на того ножа гострить. Зайчик його питає: «Нащо?»

А він і каже:

— У зайчика шкурка м'якенька, тепленька, — будуть мені на зиму рукавички й капелюх.

— Ой, не ріж мене, дідусю, — я тобі стьжок, сережок, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!

Пустив і його.

От переночували ту ніч, коли на ранок, ще ні світ ні зоря, аж — дер-дер! — щось до діда в двері. Баба прокинулася:

— Діду, діду! Щось до нас у двері шкряботить, — піди подивись!

Дід вийшов, коли то ведмідь цілий вулик меду приніс. Дід узяв мед, та тільки ліг, аж у двері знов — дер-дер! — повен двір овець вовк понагонив. А незабаром лисичка принесла курей, гусей — усякої птиці; зайчик понаносив стьжок, сережок, намиста доброго... І дід радий, і баба рада. Взяли попродали овечки, та накупили волів, та став дід тими волами ходити чумакувати, та так забагатіли!

А бичок, що не стало вже треба, доти стояв на сонці, поки й не розтанув.

КОЗА-ДЕРЕЗА

Були собі дід та баба. Поїхав дід у ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, а рано на другий день посилав дід старшого сина ту козу пасти.

Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати додому. Тільки до воріт став догонити, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядає, та й прогнав його.

На другий день посилав другого сина — меншого. Пас, пас хлопець козу аж до вечора та й став гонити додому.

Тільки став до воріт догонити, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилав вже жінку.

От вона погнала козу, пасла весь день; ввечері стала догонити до двору, а дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов: став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, виставив ніж, став козу різати, а вона вирвалася та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку,— вона туди вбігла та й заховалась на печі.

От прибігає зайчик, коли чує — хтось є в хатці. Зайчик і питається:

— А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

От зайчик злякався, вибіг з хатки, сів під дубком. Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А ведмідь:

— От я його вижену!

Побіг до хатки:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

Ведмідь і злякався.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

От ізнов пішов зайчик, сів під дубком та й плаче. Коли йде вовк і питається:

— А чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, вовчику-брату, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А вовк:

— От я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

— Отже, вижену!

Побіг вовк до хатки та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу, тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

Вовк і злякався.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче. Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається:

— А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А лисичка:

— От я його вижену!

— Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав — не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

— Отже, вижену!

Побігла лисичка до хати та:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?
А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

От лисичка теж злякалась.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче. Коли це лізе рак-неборак та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А рак:

— От я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, і лисичка гнала, та не вигнала, а то ти!

— Отже, вижену!

От поліз рак у хатку та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:

— А я рак-неборак,
Як ущипну,— буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі, та з хати — побігла, тільки видно!

От зайчик радий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує! Та й став жити в своїй хатці!

ЧОМУ ГУСИ МИЮТЬСЯ У ВОДІ, КОТИ — НА ПЕЧІ, А КУРИ ПОРПАЮТЬСЯ В ПОРОСІ

Жив раз давно-предавно чоловік, котрий мав кота, гусей та кури.

Як наступило літо й сонце добре припекло, гуси зібралися воду шукати. Ідуть, ідуть, ідуть. Зустріли курочку.

— Куди йдете, гуси?

— Шукаємо воду, бо велика спрагота.

— І я йду з вами, — каже курочка, бо ж і її сонце пригріло й дуже тепло їй вчинилося, що аж рот роззявила...

— Ну, ходи з нами.

Ідуть, ідуть, ідуть.

Зустріли кота.

— Куди йдете? — питає кіт.

— Шукаємо воду.

— І я з вами піду, добре?

— Ходи.

Ідуть, ідуть, ідуть. Нарешті побачили озеро. Гуси зняли на крила й полетіли у воду. Плавають, купуються, й так їм добре, що аж гогочуть.

Курочка й кіт стали на березі й дивляться. Сонце парить. Дуже хотіли б залізти у воду, але бояться... Аж ось помітили у воді таких, як вони, кота й курочку.

— Ну, коли вони не бояться, то чого нам боятися?

І поскакали у воду... Але нараз почали тонути. Лиш з бідою вибралися на берег.

Кіт глянув на озеро, й так йому недобре вчинилося, що аж затрясся, втерся лапками та й каже:

— Не буду я більше такий дурний, щоб лізти у воду. Помиюся я й на печі.

А курочка собі:

— І я не буду дурна лізти більше у воду. Ліпше попорпаюся у попелі.

При цьому зібралися і йдуть додому. Курочка скочила в купу пороху й од радості замахала крилами.

— Се моя купіль! Сто раз ліпша, як вода!

А кіт шмигнув до хижі, скочив на піч, замурчав і почав лапками митися.

— Не проміняю я піч на озеро. На печі не треба плавати.

І від того часу гуси купаються у воді, коти миються на печі, а кури порпаються в поросі.

А хто не вірить, най перевірить!

ХВАЛЬКУВАТА МУХА

Раз тягнули чотири волики тяженький плуг вечором з поля додому. Тягнуть вони, тягнуть; аж надлітає уперта муха, сідає собі поважно на ріг одного вола і їде з ним помаленьку. Надлітає тим часом друга муха і питає ту, що сидить на розі вола:

— А ти звідки їдеш, сестро?

— З поля, — відповідає та, — цілий день орала з волами, аби люди мали хлібця досить!

Що варт такий чоловік, котрий чужою працею хвалиться?..

РАКОВА СКОРА РОБОТА

Колись іще, як дріжжі були такі ріденькі, як водичка, так рак пішов по дріжжі і ходив сім літ. От прийшов він додому, став через поріг перелазить, упав і глечик з дріжжами розбив та й каже:

— Скоря робота, так нагла смерть!

ХИТРИЙ ПІВЕНЬ

Півень, тріпочучи крилами, злетів на пліт і почав на все горло кукурікати. З сусіднього лісочка підкралася лисичка.

— День добрий! — гукнула вона. — Почула, як ти гарно кукурікаєш. Чудовий у тебе голос. Тільки не знаю, чи вмієш ти так співати, як співав твій батько.

— А як же співав мій батько?

— Він на одній нозі ходив по плоту і, заплющивши одне око, так гарно кукурікав, що й ну...

— І я зможу! — сказав півень, випрямився, заплющив око і, почав кукурікати.

— А чи зможеш ти стояти на одній нозі і, заплющивши очі, співати?

— Зможу! — крикнув півень.

Та тільки заплющив він очі, як лисиця підскочила і схопила його.

Понесла лисиця його в ліс і хотіла вже з'їсти, а він і каже:

— Твоя мати не так робила!

— А як же вона робила? — спитала лисиця.

— Схопивши півня, вона, перш ніж розірвати його, мала звичку співати.

— Я вся вдалася в матір! — промовила лисиця.

Заплющивши очі, вона почала щось шепотіти.

Півень тільки цього й чекав: змахнув крилами, злетів і сів на дерево.

— Ось тобі й масш, півень мене перехитрив, — облизавшись, промовила лисиця, зітхнула і голодна подалася в ліс.

ЛИСИЧКА ТА ЖУРАВЕЛЬ

Були собі лисичка й журавель. Ото й зустрілися якось у лісі. Та такі стали приятелі!

Кличе лисичка журавля до себе в гості:

— Приходь, — каже, — журавлику, приходь, лебедику! Я для тебе — як для себе.

От приходить журавель на ласкаві запросини.

А лисичка наварила кашки з молоком, розмазала по тарілці та й припрошує:

— Призволяйся, журавлику, призволяйся, лебедику!

Журавель до кашки — стукав, стукав дзьобом по тарілці — нічого не вхопить.

А лисичка як узялася до страви — лизь та лизь гарненько язиком, поки сама всю кашу чисто вилизькала.

Вилизькала та до журавля:

— Вибачай, журавлику, — що мала, тим тебе й приймала, а більше нема нічого.

— То спасибі ж, — мовить журавель. — Приходь же, лисичко, тепер ти до мене в гості.

— А прийду, журавлику, прийду, лебедику!

На тому й розійшлися.

От уже лисичка йде до журавля в гостину. А журавель наварив такої-то смачної страви: узяв і м'яса, й картопельки, й бурячків — усього-усього, покрипив дрібненько, склав у глечичок з вузькою шийкою та й каже:

— Призволяйся, люба приятелько, не соромся!

От лисичка до глечика — голова не влазить! Вона сюди, вона туди, вона й боком, і лапкою, і навстоячки, і зазірати, й нюшити... Нічого не вдіє!

А журавель не гуляє: все дзьобом у глечик, усе в глечик. Помаленьку-помаленьку — та й поїв, що наварив. А тоді й каже:

— Оце ж, — каже, — вибачай, лисуню, що мав, то тим і приймав. Та вже більше нічого не маю на гостину.

Ох і розгнівилася ж лисичка! Так розсердилася, що й подякувати забула, як годиться, чемним будши.

Так-то їй журавлева гостина до смаку припала!

Та від того часу й не приятелює з журавлями.

ЛИСИЧКА, ТИКОВКА, СКРИПКА ТА КАПКАН

Іхав чоловік дорогою та й загубив тиковку. Лежить вона проти вітру та й гуде.

Аж біжить лисичка.

— Бач,— каже,— реве, хоче ще злякати! От я тебе утоплю!

Ухватила її за мотузочку, почепила на шию і подалась до річки. Стала тиковку топити, а та набирається води та булькотить.

— Іч,— каже,— ще і проситься! І не просись, бо не пущу!

От як тиковка вже набралась води та й лисичку тягне у воду.

— Бач, яка,— каже.— То просилась, а це шуткує. Пусти-бо!

Насилу вона вирвалась.

От біжить, аж лежить на дорозі скрипка та на вітрі і гуде потихеньку.

— Бач,— каже лисичка,— ангельський голосочок, так чортова думка.

Та й обмина її.

Віжить далі; аж чоловік капкани розставив.

— Бач,— каже,— які хитрощі-мудрощі! Хіба вже на їх і сісти не можна.

Тільки сіла, а капкан її за хвіст.

— Бач, яке,— каже,— ще й держе!

Аж ось до тих капканів і хазяїн іде.

— Дивись, ще, може, і бить буде!

А той чоловік узяв її та й забрав.

ЯК ЗАЄЦЬ ОШУКАВ ВЕДМЕДЯ

Був собі в одному лісі ведмідь. Та такий дужий та лютий!.. Піде було по лісі і душить та роздирає все, що здибає.

Ліс був великий, і звірини в ньому багато, та проте

страх пішов на всіх. Адже так і року не мине, а в цілому лісі душі живої не залишиться, коли бурмило буде так господарювати.

Рада в раду, присудили звірі вислати до ведмеда посланців і сказати йому: «Вельможний пане ведмедю! Що ти так знущаєшся? Одного з'їси, а десятбох із злості роздереш і покинеш!.. Адже так до року, то й душі живої в лісі не стане. Ліпше ти ось що зроби: сиди собі спокійно в своїй гаврі, а ми тобі будемо щодня присилати одного з-поміж нас, щоб ти його з'їв».

Вислухав ведмідь тієї мови та й каже:

— Добре! Але пам'ятайте собі: як мене хоч одного дня одурите, то я вас усіх пороздираю!

Від того дня почали звірі день поза день ведмедеві одного з-поміж себе посилати. Почали кидати день у день жеребки: на кого впав, той і мусив іти до ведмеда...

Одного дня випав жеребок на зайця.

Перелякався бідний заєць так, що й не сказати!.. Та що було робити? Ходили другі, мусить і він. І не змагався. Тільки випросив собі годинку часу, щоб із жінкою, діточками попрощатися. Та поки жінку знайшов, поки всю свою сім'ю скликав, поки попрощались та наплакалися, та наобнімалися, то вже сонце геть з полудня звернуло.

Врешті прийшлося зайцеві рушати в дорогу.

Іде бідолаха до ведмежої гаври. Та не думайте, що йде заячим кроком-скоком, що біжить вітрові наздогін! Гай, гай! Тепер бідному зайцеві не до скоків. Іде нога поза ногу, іде та й постоює, та все рясні сльози витирає, та зітхає так, що аж лісом луна йде. Аж ось бачить: серед лісу криниця кам'яна, оцямрована, а внизу вода глибока.

Стає заєць над цямриною, заглядає вниз, а його сльози тільки кап-кап у воду. Та й зразу повеселішав і аж підскочив з радості. В його голові з'явилася щаслива думка: якби це йому й самому від смерті вряту-

ватися і всіх звірів вибавити від цього лютого та безрозумного ведмедя.

І вже не плачучи і не зітхаючи, а щодуху біжучи, він поспішав до ведмежої гаври.

Було вже надвечір. Ведмідь весь день сидів у своїй гаврі та ждав, коли-то звірі приплють йому когось на обід.

Ждав і не міг нікого діждатися. Голод почав йому докучати, і разом з голодом почала злість підступати під серце.

— Що ж це? — ревів ведмідь. — Що вони собі думають? Чи забули про мене, чи, може, їм здається, що одною воронію я маю бути два дні ситий? О, прокляті звірі! Коли мені зараз не прийде від них страва, то клянуся буком і берестом, що завтра скоро світ рушу до лісу і повідую все, що в ньому є живого! І одного хвоста не лишу!..

Та минала хвиля за хвилию, година за годиною, а страва не йшла.

Надвечір вже ведмідь не знав, що з собою зробити з голоду й лютості.

В такому настрою застав його заць.

— Га, ти, помано, ти, хлистику, ти, гусяче повітря, — кричав на нього ведмідь. — Що ти собі думаєш, що так пізно приходиш? Та я тебе, такого комара, маю цілий день голодний ждати?..

Затремтів заць, почувши ведмежий крик і люті ведмежі слова, та скоро отямився і, ставши на задніх лапках перед ведмедем, промовив, як міг, найчемніше:

— Вельможний пане! Не моя в тому вина, що так пізно приходжу. І звірів не можеш винуватити. Сьогодні, в день твоїх іменин, вони, ще вдосвіта зібравшись, послали для тебе нас чотирьох, і ми всі вітром пустилися до тебе, щоби ти, вельможний паночку, мав сьогодні добрий бал.

— Ну, і що ж? Чому ж так пізно приходиш і де там тих трое? — запитав ведмідь.

— Трапилася нам дуже погана пригода, — мовив заць. — Міркуючи, що в тому лісі нема іншого пана, крім тебе, йдемо собі спокійнесенько стежкою; коли із кам'яного замку вискочив величезний ведмідь та й до нас: «Стійте!» — кричить. Ми стали. «Куди йдете?» Ми розповіли по правді. «Го, го, — крикнув він. — Нічого з того не буде! Це мій ліс, і я не дозволю, щоб ви своїм м'ясом годували якогось прибуду, що тут не має ніякого права! Ви мої, і я беру вас собі на обід!» Почали ми проситися, благати, почали говорити, що нині твої іменини, і дуже негарно буде, коли ти в такий день лишипся без обіду. Та де тобі! Ані слухати не хоче. «Я тут пан, — кричить, — і я один маю на вас право! І ніхто мені тут не сміє втручатися!» І взяв нас усіх чотирьох до свого замку. Ледве-ледве я уприсив його, щоб хоч мене одного пустив до тебе. Тепер, вельможний пане, сам поміркуй, чи ми винні в тому, що ти сьогодні з голоду намлівся, і що тобі далі робити.

Почувши це, ведмідь аж увесь наїжачився. Вся його злість обернулася на того нового суперника, що так несподівано став йому на дорозі.

— Це ще який непотріб непотрібний посмів сюди вдертися! — ревів він, дряпаючи землю пазурами. — Гей, зайче, зараз веди мене до нього, нехай його розірву на дрібні шматочки!

— Вельможний пане, — мовив заць. — Це дуже могучий пан, страшний такий.

— Що? Ти думаєш, що я буду його боятися? Зараз веди мене до нього, побачимо, хто буде дужчий!

— Вельможний пане, але він живе у кам'яному замку.

— Е, що там мені його замок! Веди мене до нього, вже я його дістану, хоч би він сховався на самий вершок найвищого дерева.

Попровадив заць розлюченого ведмедя до криниці та й каже:

— Велика твоя сила! Бач, твій ворог як тільки по-

бачив, що ти наближаєшся, зараз драпнув і сховався до свого замку.

— Де він? Де він? — кричав ведмідь, оглядаючись навкруги і не бачачи нікого.

— Ходи сюди і заглянь ось тут! — мовив заєць і підвів ведмедя до криниці.

Став ведмідь над цямриною, глянув униз — аж там справді ведмідь.

— Бачиш свого ворога, — мовив заєць, — як заглядає із свого укріплення?

— Я не я буду, коли його звідти не дістану! — мовив ведмідь і як не рикне з цілого ведмежого горла у криницю!

А з криниці як не відіб'ється його голос вдвоє сильніше, мов з величезної труби!

— Та так? — скрикнув ведмідь. — Ти мені ще грозиш? Чекай же, я тобі покажу!

Та за цим словом ведмідь бабах до криниці та й там потонув.

А заєць скочив щодуху до звірів і розповів їм, яким-то способом він змудрував ведмедя і вибавив їх усіх від тяжкого нещастя.

Не треба вам казати, яка радість запанувала в цілому лісі.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

Чарівні казки

КРИВЕНЬКА КАЧЕЧКА

Був собі дід та баба, та не було у них дітей. От вони собі сумують; а далі дід і каже бабі:

— Ходім, бабо, в ліс по грибки!

От пішли; бере баба грибки, коли дивиться — у кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить.

От вона дідові:

— Дивись, діду, яка гарна качечка!

А дід каже:

— Візьмемо її додому, нехай вона у нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломлена. Вони взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко, обложили його пір'ячком і посадили туди качечку, а самі знов пішли по грибки.

Вертаються, аж дивляться, що в них так прибрано, хліба напечено, борщик зварений. От вони до сусідів:

— Хто це? Хто це?

Ніхто нічого не знає.

Другого дня знов пішли дід і баба по грибки. Приходять додому, аж у них і варенички зварені, і почечок стоїть на віконці. Вони знову до сусідів:

— Чи не бачили кого?

Кажуть:

— Бачили якусь дівчину, від криниці водицю несла. Така, — кажуть, — гарна, тільки трішки кривенька.

От дід і баба думали, думали: «Хто б це був?» — ніяк не згадають. А далі баба дідові й каже:

— Знаєш що, діду? Зробимо так. скажемо, що йдемо по грибки, а самі заховасмося та й будемо виглядати, хто до нас понесе воду.

Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їх хати виходить дівчина з коромислом: така гарна, така гарна! Тільки що кривенька трішки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату; дивляться, аж у гніздечку нема качечки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко та й укинули в піч, воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка — аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче! Дід і баба до неї, кажуть:

— Не плач, галочко! Ти будеш у нас за дочку; ми тебе будемо любити й жалувати, як рідну дитину.

А дівчина каже:

— Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, — каже, — не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку й веретенце, я піду від вас.

Дід і баба плачуть, просять її зостатися; вона не схотіла.

От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце; вона взяла, сіла надворі й пряде. Коли ж летить каченят табуночок, побачили її й співають:

— Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скиньмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

От вони їй скинули по пір'ячку, а самі полетіли далі.

Коли летить другий табуночок, і ці теж:

— Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить,
Скиньмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

Коли ж летить третій табуночок, побачили дівчину і зараз:

— Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить,
Скиньмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!

А дівчина їм відказує:

Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!

Скинули їй по пір'ячку, дівчина увертілася в пір'ячко, зробилася качечкою і полетіла з табуночком. А дід і баба знов zostались самі собі.

ТЕЛЕСИК

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: «Хто нашої смерті догляне, що в нас дітей нема?»

От баба й просить діда:

— Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку та зробимо колисочку, то я покладу деревинку в колисочку та й буду колихати; от буде мені хоч забавка!

Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить. Послухався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку. Поклала баба ту деревинку в колисочку — колише й пісню співає:

— Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику,—
І з ніжками, і з ручками
Буду тебе годувати!

Колыхала-колыхала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та став синок маленький. Вони так зраділи, що й не сказати! Та й назвали того сінка Телесиком.

Росте той синок та й росте, — і такий став гарний, що баба з дідом не навтішаються з нього.

От як підріс він, то й каже:

— Зробіть мені, тату, золотий човник і срібне веселечко: буду я рибку ловити та вас годувати!

От дід зробив золотий човник і срібне веселечко, спустили на річку, — він і поїхав. Їздить Телесик по річці, ловить рибку та годує діда й бабу, наловить та віддасть — і знову поїде. А мати йому їсти носить. Та й каже:

— Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі.

От мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — це ж моя матінка снідати принесла!

Пливе. Пристав до бережка, наївся, напився, відіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибку ловити.

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, прийшла до берега та й давай гукати товстим голо-
сом:

— Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

А він чує:

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем — човник і поплив. А змія стояла-стояла та й пішла від берега геть.

От мати Телесикова наварила йому обідати, понесла до бережка та й кличе:

— Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

Він почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла.

Приплив до берега, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човника і поплив знову.

А змія приходить до берега та знов товстим голо-
сом:

— Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та й махнув ве-
сельцем:

— Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та й пішла до
коваля:

— Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тоненький
голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка й стала
кликати:

— Телесику, Телесику!

Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — то ж
мені матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка. А змія його мерщій
ухопила з човна та й понесла до своєї хати.

Приносить до кати:

— Зміючко Оленко, відчини!

Оленка й відчинила; змія ввійшла в хату.

— Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж камін-
ня розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гост-
тей покличу, та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпа-
дається, а тоді й каже:

— Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже:

— Коли ж я не вмю, — як його сідати?

— Та вже сідай! — каже Оленка.

Він і поклав на лопату руку.

— Так? — каже.

— Та ні-бо: сідай зовсім!

Він і поклав голову:

— Отак, може?

— Та ні-бо, ні! Сідай увесь!

— А як же? Хіба так? — та й поклав ногу.

— Та ні-бо, — каже Оленка, — ні, не так!

— Ну так покажи ж, — каже Телесик, — бо я не
знаю як.

Вона й почала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й кинув її в піч і заслінкою піч затулив: а сам замкнув хату, зліз на превисоченного явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

— Зміючко Оленко, відчини.

Не чуй.

— Зміючко Оленко, відчини!

Не озивається.

— От вража Оленка — вже десь повіялась!

От змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, вийняла печеню та й їдять, — думали, що то Телесик. Попіли добре, повиходили на двір та й качаються по траві:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наїв- шись!

А Телесик із явора:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся наїв- шись!

Вони слухають: «Де це?» Та знов:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наїв- шись!

А він знову:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся наїв- шись!

Вони знову: «Що воно таке?»

Давай шукати, давай дивитися, та й угледіли Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали його гризти. Гризли-гризли, аж зуби поламали, — а не перегризуть. Кинулись до коваля:

— Ковалю-ковалю, скуй нам такі зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і скував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть. Коли летить табун гусей. Телесик їх і просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть:

— Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гу- сей. Телесик і просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

— Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії — та й знов... Аж летить іще табун гусей. Телесик так їх просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та й понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

І ці кажуть:

— Нехай тебе задні візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик, — от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти! Коли це летить одним одне гусеня: відбилось — насилу летить. Телесик до нього:

— Гуся, гуся, гусенятко!
Візьми мене на крилятку
Та понеси до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

От воно:

— Сідай! — каже, та й ухопило його на крила. Та втомилось, сердешне, так низько несе. А змія за ним — чи не вкопить його — женеться. Та таки не на- здогнала. От гусеня принесло та й посадило Телесика на причілку знадвору, а само ходить по двору, пасеться.

Сидить Телесик на причілку та й слухає, що в хаті робиться. А баба напекла пиріжків, виймає з печі й каже:

— Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

— А мені?

А вона знову виймає пиріжки та й каже:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

А Телесик знов:

— А мені?

Вони й почули.

— Що це? Чи ти чувш, діду, щось наче гукає?

— Та то, — каже дід, — мабуть, так учувається.

То знов баба:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

— А мені? — з причілка каже Телесик.

— От же таки озивається! — говорить баба та зирк у вікно, — аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!

А гусятко ходить по двору, мати й побачила:

— Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу.

А Телесик каже:

— Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був.

От вони нагодували його і напоїли і під крильця насипали пшона. Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.

ЧАБАНЕЦЬ

Був собі чабанець, та такий, що ще змалку все вівці пас, більш нічого й не знав. От раз і випав йому з неба камінь, — у вісім пудів. То він було усе грається тим каменем; оце причепить до батога та як кине угору, а сам спати ляже на цілий день; прокинеться — аж ось і камінь летить, та як упаде, то так було у землю і вгрузне. А то візьме покине серед степу сіряк, тим каменем навалить, то хай там три чоловіки, або й більш, а не візьмуть. Мати було його лає:

— Що ти, дурний, тягашся з такою каменякою? Ще підірвешся!

А йому й байдуже: катає та й катає той камінь. От до того царя, що в його царстві той чабанець був, та став підступати під город змії; пудів по тридцять каміння перевертає, кидає та дворець собі будує, і вимагає, щоб той цар за нього свою дочку оддав. Цар перелякався, давай засилати скрізь по царству, по волостях бумагу, чи не знайдеться де такий богатир, щоб того змія знищив. Шукали-шукали, не знайдеться. А той чабанець прочув та й похвалився:

— Я б того змія, — каже, — батогом забив.

Він, може, сказав на глум, а люди взяли на ум, донесли цареві у вука; той і вимагає, щоб він при йшов. От приступив він до царя, цар подививсь, що він такий малий, та й каже:

— Що ти кажеш! Ти ще молодий.

А він звісно: хлоп'я.

— Нічого, — каже.

Ну, ото дає йому цар два полки солдат (полк співаків та полк музикантів). Чабанець вийшов до тих солдатів та як скомандував, то неначе він уже років двадцять у війську служив. Тоді цар тільки руками сплеснув.

От, не доходячи за кілька гін до того змія, покида чабанець свої полки і наказує:

— Дивіться ж, — каже, — як із змієвого двірця з труби піде дим, то я його побив, а як піде полум'я, то він мене.

Покинув те військо, а сам і пішов. А той змії та такий був сильний, що за гони до себе не підпускає, так диханням і побиває. От як забачив змії чабанця, зараз дмухнув. Аж ні, той і не зворухнеться.

— Ну, — питає, — за чим, добрий молодець, зайшов? Чи будем битися, чи миритися?

— Не з тим добрий молодець ходить, щоб миритися, а з тим, щоб битися.

Змії йому й каже:

— Та ти піди, ще три роки погуляй, а тоді і при-
ходь.

— Ні,— каже,— я вже гуляв.

— А чим ти,— питає змії,— мене будеш бити?

— А оцим батогом.

А у нього батіг там, може, з цілої волячої шкури
сплетений, і камінь той на кінці прив'язаний.

— Ну,— каже змії,— бий мене!

— Ні, бий ти мене попереду.

От у змія меч на три сажні залізний чи сталевий,
як ударить він чабанця ним, так меч на шматки
і розскачавсь...

— Держись же,— каже чабанець,— тепер я ударю.

Як шмагоне його тим камінцем,— змії тут і роз-
пластавсь, і дим пішов у трубу.

Тут військо таке раде, музиканти грають, співаки
співають, цар чабанця стрічає, бере зараз під руку,
веде у дворець. От оддав цар за нього дочку, побуду-
вав їм дворець, живуть вони собі.

А інші царі почали розбалакувати, що як-таки свою
рідну дочку та оддати за чабана! Цареві вже і самому
жалко, і засилає він скрізь бумагу, чи не знайдеться
де такий богатыр, щоб того чабанця міг убити. Скоро
і нашлось двоє. От спорядили їх, і пішли вони до
того чабанця. Прийшли, він і питає:

— З чим, добрі молодці, прийшли? Чи будем би-
тися, чи миритися?

— Авжеж,— кажуть,— що битися.

От один як ударить через ліве плече, так меч і роз-
скачавсь. А другий як ударить навхрест через пра-
ве — тільки сорочку перерубав. Тоді чабанець устав,
узав їх обох, як здавив до купи, так маслаки з них
і посипались. Набрив він тоді тих маслаків у кулаки,
та так йому досадно на царя стало, пішов він до нього
і не величає, а прямо каже:

— А що, бачиш це? Таке й тобі буде!

Тоді і годі цар його чіпати.

КОТИГОРОШКО

Був собі один чоловік і мав шестеро синів та одну
дочку. Пішли сини в поле орати і наказали, щоб
сестра винесла їм обід. Вона й каже:

— А де ж ви будете орати? Я не знаю.

Вони кажуть:

— Ми будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви,
де будемо орати,— то ти за тією борозною і йди,
Поїхали.

А змії, що жив за тим полем, у лісі, взяв ту скибу
закотив, а свою протяг до своїх палаців. От сестра як
понесла братам обідати, то пішла за тією скибою
і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там
її змії і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть
матері:

— Весь день орали, а ви нам не прислали обідати.

— Як то не прислала? Адже Оленка понесла. Чи
не заблукала?

Брати й кажуть:

— Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли-таки
до того змієвого двора, де їх сестра була. Приходять
туди, коли вона там.

— Братики мої милі, де ж я вас подіну, як змії
прилетить? Він же вас поїсть!

Коли це й змії летить.

— А,— каже,— людський дух пахне. А що, хлоп-
ці, битися прийшли чи миритися?

— Ні,— кажуть,— битися!

— Ходім же на залізний тік!

Пішли на залізний тік битися. Недовго й бились:
як ударив їх змії, так і загнав у той тік. Забрив
їх тоді ледве живих та й закинув до глибокої тем-
ниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів,—
нема. От одного разу пішла жінка на річку прати,

коли ж котиться горошинка по дорозі. Жінка взяла горошинку та й із'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком.

Росте та й росте той син, як з води, — не багато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь — докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли камінь викинути. Поки він ходив, а Котигорошко узяв та й викинув. Приходять люди, як глянули — аж погоріли. Злякались, що в нього така сила, та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя та й підхопив, люди й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й сховав.

От і питається раз Котигорошко в батька, в матері:

— Деся повинні бути в мене брати й сестра?

— Е-е, — кажуть, — синку, була в тебе і сестра, і шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

— Ну, — каже він, — піду їх шукати.

Батько й мати умовляють його:

— Не йди, сину: шестеро пішло та загинуло, а то ти один щоб не загинув!

— Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не визволити?

Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

— Скуй, — каже, — мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку булаву, що насилу з кузні винесли. Узяв Котигорошко ту булаву, кинув угору та й каже до батька:

— Ляжу я спати, а ви мене збудить, як летітиме булава через дванадцять діб.

Та й ліг. На тринадцяту добу летить та булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударила об нього, так і розсочилась на двоє. Він і каже:

— Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру, треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

— На, — каже, — перекуй, щоб була по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знову спати на дванадцять діб. На тринадцяту добу летить та булава назад, реве — аж земля дрижить. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця, булава як ударила об нього — тільки трошки зігнулась.

— Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печить, мамо, буханці та сушить сухарці, — піду.

Узяв ту булаву, в горбу — буханців та сухарів, попрощався і пішов.

Пішов за тією скибою та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та й іде. Коли приходить до великого двора. Увіходить у двір, тоді в будинок, а змія нема, сама сестра Оленка вдома.

— Здорова була, дівчино! — каже Котигорошко.

— Здоров був, парубок! Та чого ти сюди зайшов? Прилетить змій, то він тебе з'їсть.

— Отже, може й не з'їсть. А ти ж хто така?

— Я була одна дочка в батька й матері, та мене змій украв, а шестеро братів пішли визволяти та й загинули.

— Де ж вони? — питається Котигорошко.

— Закинув змій до темниці, та й не знаю, чи ще живі, чи, може, на попільць потрухли.

— Отже, може, я тебе визволю, — каже Котигорошко.

— Де тобі визволити? Шестеро не визволило, а то б ти сам! — каже Оленка.

— Дарма! — відказує Котигорошко.

Та й сів на вікні, дожидається.

Коли це летить змій. Прилетів та тільки в хату — зараз:

— Ге, — каже, — людський дух пахне!

— Де б то не пах, — відказує Котигорошко, — коли я прийшов.

— Агов, хлопче, а чого тобі тут треба? Битися чи миритися?

— Де то вже миритися — битися! — каже Котигорошко.

— Ходім же на залізний тік!

— Ходім!

Прийшли. Змій і каже:

— Бий ти!

— Ні, — каже Котигорошко, — бий ти спочатку!

От змія як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як махнув булавою, як ударив змія, — ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвався змія, ударив Котигорошко, — і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге, по пояс змія загнав у тік, ударив утретє, — зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці глибокі, відімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки що живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішли додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли так скільки дороги, сіли під дубом спочивати. Котигорошко притомився після того бою та й заснув. А ті шестеро братів і радяться:

— Будуть з нас люди сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам убив. Та й добро змієве він собі все забере.

Радилися-радилися та й нарадилися: тепер він спить, не почує, — прив'язати його добре ликом до дуба, щоб не вирвався, — тут його звір і розірве. Як радились, так і зробили: прив'язали та й пішли собі.

А Котигорошко спить і не чує того. Слав день, спав ніч, прокидається — прив'язаний. Він як рвонувся — так того дуба й вивернув з корінням. От узяв тоді того дуба на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує — брати вже прийшли та й розпитуються в матері:

— А що, мамо, чи в вас іще були діти?

— Та як же? Син Котигорошко був, та вас пішов визволяти.

Вони тоді:

— Оце ж ми його прив'язали, — треба бігти та одв'язати.

А Котигорошко як пошпурить тим дубом у хату — замалим хати не розвалив.

— Оставайтесь же, коли ви такі! — каже. — Піду я в світ.

Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та іде, коли дивиться — відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік руками й ногами в ті гори вперся та й розпихав їх. Каже Котигорошко:

— Добридень!

— Доброго здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Гори розпихаю, щоб шлях був.

— А куди йдеш? — питає Котигорошко.

— Щастя шукати.

— Ну, то й я туди. А як ти зवेशся?

— Вернигора. А ти?

— Котигорошко. Ходім разом!

— Ходім.

Пішли вони. Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою — так дуби й вивертає з корінням.

— Добридень!

— Доброго здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Дерева вивертаю, щоб іти було просторіше.

— А куди йдеш?

— Щастя шукати.

— Ну, то й ми туди. А як зवेशся?

— Вернидуб. А ви?

— Котигорошко та Вернигора. Ходім разом!

— Ходім.

Пішли втрюх. Ідуть, коли бачать — чоловік із довеними вусами сидить над річкою: як крутнув

вусом — так вода й розступилася, що й по дну можна перейти. Вони до нього:

— Добридень!

— Доброго здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Та воду відвертаю, щоб річку перейти.

— А куди йдеш?

— Щастя шукати.

— Ну, то й ми туди. А як зवेशся?

— Крутивус. А ви?

— Котигорошко, Вернигора, Вернидуб. Ходім разом!

— Ходім!

Пішли. І так їм добре йти: де гора на дорозі — то Вернигора перекине; де ліс — Вернидуб виверне; де річка — Крутивус воду відверне. От зайшли вони в такий великий ліс, коли бачать — в лісі стоїть хатка. Увійшли — нікого нема. Котигорошко й каже:

— Отут ми й заночуємо.

Переночували, а на другий день Котигорошко й каже:

— Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрюх підемо на полювання

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати.

Коли хтось стукає в двері:

— Відчини!

— Невеликий пан, відчиниш і сам, — каже Вернигора.

Двері відчинились, та й знов хтось кричить:

— Пересади через поріг!

— Невеликий пан, перелізеш і сам.

Коли влазить дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив на гвіздок на стіну. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернигори із спини ремінь шкіри вивернув та й подався.

Вернигора крутивсь-крутивсь, якось зірвався з

гвіздка, кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже доварює.

— А чого ти запізнився з обідом?

— Та задрімав трохи.

Наїлись та й полягали спати. На другий день устають, Котигорошко й каже:

— Ну, тепер ти, Вернидубе, зоставайся, ми підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернидуб наварив їсти та й ліг спочивати. Аж хтось стукає в двері:

— Відчини!

— Невеликий пан, відчиниш і сам.

— Пересади через поріг!

— Невеликий пан, перелізеш і сам.

Коли лізе дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернидуба за чуба та й почепив на гвіздок. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернидуба із спини ремінь шкіри вивернув та й подався.

Вернидуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зірвався та й ну швидше обід варити. Коли це приходить товариство.

— А що це ти з обідом спізнився?

— Та задрімав, — каже, — трохи...

А Вернигора вже й мовчить: догадався, що воно було. На третій день зостався Крутивус, — і з ним те саме. А Котигорошко й каже:

— Ну, та й ліниві ви обід варити! Уже ж завтра ви йдіть на полювання, а я зостануся вдома.

На другий день ті троє йдуть на полювання, а Котигорошко вдома зостається. От наварив він їсти та й ліг спочивати. Аж грюкає хтось у двері:

— Відчини!

Відчинив двері, — аж там дідок маленький, а борода на сажень волочиться.

— Пересади через поріг!

Узяв Котигорошко, пересадив. Коли той пнеться до нього, пнеться.

— А чого тобі? — питає Котигорошко.

— А ось побачиш чого, — каже дідок, доп'явся до чуба та тільки хотів ухопити, а Котигорошко:

— То ти такий! — та собі хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його в ліс, розколов дуба, заклав у розколину дідову бороду й зацепив її там.

— Коли ти, — каже, — такий, дідусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собі тут, я знову сюди прийду.

Приходить він у хату, — вже й товариство по-приходило.

— А що обід?

— Давно впрів.

Пообідали, а тоді Котигорошко й каже:

— А ходіть лише, я вам таке диво покажу, що ну!

Приходять до того дуба, коли ні дідка, ні дуба нема: вивернув дідок дуба з коренем та й потяг за собою. Тоді Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє призналися, як їх дідок за чуба чіпляв та реміння з спини драв.

— Е, — каже Котигорошко, — коли він такий, то ходім його шукати.

А де дідок того дуба тяг — там так і знати, що волочено, вони тим слідом і йдуть. І так дійшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорошко й каже:

— Лізь туди, Вернигоро!

— А цур йому!

— Ну, ти, Вернидубе.

Не схотів і Вернидуб, не схотів і Крутивус.

— Коли ж так, — каже Котигорошко, — полізай сам. Давайте плести шнури.

Наплели вони шнурів, намотав Котигорошко на руку кінець та й каже:

— Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали — таки сягнули дна, аж на інший світ. Став там Котигорошко ходити, аж дивиться: стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом

та дорогим камінням. Іде він покоями, аж вибігає йому назустріч королівна — така гарна, така гарна, що й у світі кращої нема.

— Ой, — каже, — чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

— Та я, — говорить Котигорошко, — шукаю діда маленького, що борода на сажень волочиться.

— Е, — каже вона, — дідок бороду з дубка визволяє. Не йди до нього, — він тебе вб'є, бо вже багато людей повбивав.

— Не вб'є! — каже Котигорошко. — То ж я йому й бороду зацепив. А ти ж чого тут живеш?

— А я, — каже, — королівна, та мене цей дідок украв і в неволі держить.

— Ну, то я тебе визволю. Веди мене до нього!

Вона й повела. Коли справді: сидить дідок і вже бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже:

— А чого ти прийшов? Битися чи миритися?

— Де вже, — каже Котигорошко, — миритися — битися!

От і почали вони битися. Бились, бились, і таки вбив Котигорошко дідка своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, якою він спускався. Прийшли, Котигорошко й гукає:

— Агов, побратими, чи ви ще є?

— Є!

Він прив'язав до мотузка один мішок та й сіпнув, щоб тягли.

Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок:

— І це ваше.

І третій їм віддав — усе, що добув. Тоді прив'язав до мотузка королівну.

— А це моя, — каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Вони й роздумали:

— Нащо його тягти? Нехай королівна нам дістанеться. Підтягнім його вгору та тоді й пустимо,— він упаде та й уб'ється.

А Котигорошко та й догадався, що вони вже надумали,— уз'яв прив'язав до мотузка каменюку та й гукає:

— Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді й кинули,— камінь тільки гуп!

— Добрі ж ви,— каже Котигорошко.

Пішов він підземним світом. Іде та іде, коли насунули хмари, як ударить дощ та град. Він і заховався під дубом. Коли чує — на дубі пищать грифенята в гнізді. Він заліз на дуб та й прикрив їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця гриф, тих грифенят батько. Побачив гриф, що діти вкриті, та й питає:

— Хто це вас накрив?

А діти кажуть:

— Як не з'їси його, то ми скажемо.

— Ні,— каже,— не з'їм.

— Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив.

Гриф прилетів до Котигорошка та й каже:

— Кажи, що тобі треба,— я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostалися живі, а то все — я полечу, а тут піде дощ та град, вони в гнізді й заллються.

— Винеси мене,— каже Котигорошко,— на той світ.

— Ну, добру ти мені загадку загадав. Та дарма, треба летіти. Візьмемо з собою шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш в рот шматок м'яса, а як поверну наліво, то даси трохи води, а то не долечу й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грифа,— полетіли. Летять та й летять. Як поверне гриф голову направо, то Котигорошко йому вкине в рот шматок м'яса, а як на-

ліво — дасть йому трохи води. Довго так летіли,— от-от уже долітають до цього світу. Коли гриф повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорошко відрізав у себе литку та й кинув грифові в рот. Вилетіли, гриф і питається:

— Чого це ти мені такого доброго дав аж наприкінці?

Котигорошко й показав свою ногу.

— От чого,— каже.

Тоді гриф виригнув литку, полетів і приніс цілющої води; як притулили литку на покропили тією водою,— вона й приросла.

Гриф тоді повернувся додому, а Котигорошко пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подалились туди, де тієї королівни батько, там у нього живуть та й сваряться поміж себе: кожен хоче з королівною ожени тися, то й не помиряться.

Коли це приходить Котигорошко. Вони полякалися, а він каже:

— Ви мене зрадили,— мушу вас покарати.

Та й покарав.

А сам одружився з тією королівною та й живе.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину. Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робити, коли давали городяни, треба і йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змії її й полюбив. От вона до нього підлестилась та й питається раз:

— Чи є,— каже,— на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є,— каже,— такий у Києві над Дніпром. Як затопить хату, то дим аж під небесами стелеться, а як

вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з кожами трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі,— тільки один голубок. Вона вигодувала його ще як у Києві була. Думала-думала, а далі й написала до отця.

«Отак і так,— каже,— у вас, панотче, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвисько Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, панотченьку, і словами, й подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово!»

Написала так, прив'язала під крильце голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ю та й побачили голубка.

— Татусю, татусю! — кажуть.— Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадив, а далі подумав-подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А далі поманив до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав він до себе всю старшину.

— Чи є у нас такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото с'як-так порадилися та й послали до нього найстаріших людей. Приходять вони до його хати, від-

чинили помалу двері та й злякались. Дивляться, сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мене руками дванадцять кож, тільки видно, як коливає отакенною білою бородою! От один з тих посланців: «Кажи!»

Кожум'яка жажнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— Отак і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться й не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знову давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкодá! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі надумався князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

— Ну, це ж уже для вас я роблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж,— каже,— мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

— А що, Кириле? Прийшов битися чи миритися?

— Де вже миритися? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве; що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А Кирило його здоро-

венною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змії, як вогонь, горить — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодитися трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакує з води проклятий ірод і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли це зміюка — бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками:

— От так Кирило! От так Кожум'яка!

А Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу й почало зватися те урочище, де Кирило жив, Кожум'яками.

ІВАН — МУЖИЧИЙ СИН

Жив колись у старовину цар з царицею, у них замолу не було дітей, а при старості родився один син; вони дуже зраділи. Ну, виріс той син, вирішили вони його оженити. А син і каже:

— Поки не дістанете мені такого коня, що жар їсть, полум'я п'є, а як біжить — на дванадцять верст земля гуде і листя на дубах осипається, — то я женитись не буду!

Цар аїзвав усіх своїх богатирів, почав розпитувати:

— Може, з вас хто знає або чув: де такий кінь, що жар їсть, полум'я п'є, а як біжить, то на дванадцять верст земля гуде і листя на дубах осипається?

Усі кажуть, що ніхто й не бачив, і не чув нічого такого, і дістать не можуть.

Цар розіслав по всій землі бумага:

— Може, хто чув або сам дістане, то нехай до мене приходить.

Потрапила одна така бумага у якусь волость, прочитали її там. Мужик приходить додому й хвалиться жінці:

— От яка у нашу волость бумага прийшла!.. Якби такий молодець найшовся, то велено йому до царя приїжджати!

А у нього був хлопець, от оцей хлопець і каже:

— А я знаю, де такий кінь є!

А батько:

— Сиди там, коли сидиш! Ти вийдеш за ворота — та й то тебе діти б'ють, а то ще про такого коня базикаєш!

Хлопець одягся і говорить:

— Ходім, тату, надвір!

Вийшли. Він одною рукою дуба як схватить — нагнув аж до землі, потім пустив. А батько стоїть, очі витріщив — дивиться на нього, аж злякався сам.

— Ну, тепер, — говорить, — синку, повірю.

Пішли у волость — батько хлопця залишив надворі, а сам пішов у хату і каже:

— Дозвольте, панове, мені з своїм словом втрутитися!..

— Можеш, говори.

— Є у мене син, що може дістать того коня.

А всі й закричали:

— У холодну його взять, сякого-такого, з його хлопцем! Куди його хлопець годе? Як він вийде за ворота, то його всі діти б'ють!

Посадили мужика і його хлопця у холодну. Сиділи-сиділи вони, а волосне начальство й говорить:

— Мабуть, нам нічого не буде, коли він збреше.

Випустили, а самі до царя вдарили звістку. Цар прочитав звістку і не повірив, що мужичий син міг таке зробити, але все ж звелів послать своїх слуг і карету за тем хлопцем.

Узяли того хлопця до царя. Як приїхали, цар підзиває його до себе:

— Можеш дістать такого коня?

— Можу!

— Що ж тобі треба?

— Треба мені коня хорошого та палицю добру. Написав цар записку до свого табунщика.

— Ступай, у полі є табунщик, даси йому записку, а він тобі дасть коня.

Той пішов, показав табунщику записку.

— Підожди, — каже табунщик, — пожену нацувать коней, а як ітимуть, то якого коня схочеш, такого й вибереш.

Став той вибирать і якого не візьме за хвіст — то хвіст у руках зостанеться; візьметься за гриву — гриви не стане.

Зняв дванадцять шкур, а коня не добрав собі. Иде додому, дивиться — хата обідрана (там бідна бабуся жила), а тут якраз хмара на току збирається. Бабуся і просить:

— Поможі мені, хлопче, а то всі мене, бідну, минають.

Накрив він шкурами її хату, щоб вона не протікала, бабуся йому подякувала, він і пішов собі.

Виходить цар і дивується, що хлопець коня собі не добрав.

— Іди, Іван — мужичий син, до конюшні. Вибирай собі коня, може, там є тобі кінь.

Той пішов; на котрого руку не покладе — так кінь з усіх чотирьох ніг і впаде. Нема коня, та й годі.

Настала ніч, а хлопець як вийшов у степ, як свиснув своїм богатирським посвистом, от і прибігає один кінь:

— Чого, хазяїне мій милий-любий, звеш мене?

— Пора нам у путь-дорогу вирушати.

— Ну, добре.

Став він заводить цього коня у царські конюшні, поламав усі двері й стіни порозвалював. Насилу завів. Прив'язав, дав білоярої пшениці, а сам пішов спать.

А цар устав рано і послав збудить Івана — мужичого сина, чи не бачив уві сні, якого йому треба коня. Той говорить:

— Е, в мене вже є кінь, на конюшні стоїть...

Вийшли, подивились, а цар аж злякався, такий великий кінь.

— Ну, тепер зробіть мені палицю і привезіть з лісу на двох парах волів.

Привезли. Він підкинув її угору, сам ліг на півтори доби спать. Прокинувся — палиця летить. Він підставив мізинний палець — вона на друзки розсипалась.

— Привезіть, — говорить, — мені на чотирьох парах волів, бо ця не гожа.

Зрубали столітнього дуба, зробили палицю, привезли на чотирьох парах волів. Він підкинув угору — сам ліг на три доби спать. Прокинувся, чує — палиця гуде. От підставив він середній палець — палиця вдарилась і на півтора аршина в землю вбилась.

— Ну, ця, — каже, — добра буде.

Збирається в дорогу. Цар і каже:

— Ну от, як дістанеш такого коня, то я тобі яку схочеш нагороду видам і ніколи ніякої кривди не чинитиму. Слово моє тверде.

Поїхав хлопець, але цар все-таки не вірить, щоб якийсь-то Іван — мужичий син та коня такого сам дістав, ну, і дав ще йому своїх богатирів уже панської, а не мужицької крові.

— Наганяйте, — каже їм цар.

Іван — мужичий син чує, — земля двигтить.

— Це або змії летить, або якісь богатирі їдуть. Доїжджають, поздоровкались, а він і питає:

— Хто ви такі?

— Це нас послав цар разом з тобою.

— Як же нам бути? Треба комусь із нас бути старшому, бо так ніякого порядку не буде, а треба, щоб ми комусь одному підкорялись.

Ну, ці богатирі панської крові зразу ж один наперед другого:

— Я буду старшим, я буду старшим!..

А Іван — мужичий син і каже:

— Ні, не так. Давайте по дорозі палицю кидать — чия далі впаде, той і буде старшим.

Кинув один палицю по шляху вперед. Ідуть день, ідуть другий — палиці нема... На третій день бачать — лежить. Кинув другий. Ідуть день, ідуть два, ідуть три — палиці нема... Найшли аж через тиждень. Кинув Іван — мужичий син. Ідуть один тиждень — нема палиці, другий і третій тиждень — нема палиці.

— Це десь твою палицю проминули.

— Не може бути; мабуть, моя палиця десь у гостях.

Проїхали ще тиждень — бачать: стоїть великий дім — мідна огорожа навколо, — і веде до нього мідний міст. Дивляться — палиця через паркан переважилася і ріг дому одбила. А в цьому домі жили страшні змії, тільки їх дома не було — воювали десь далеко.

І говорить Іван — мужичий син до одного багатиря панської крові:

— Сьогодні ти підеш на міст на варту, а ти, — каже другому, — ляжеш коло коней, а я ляжу в будинку. — І наказав тому, що на мості: — Гляди ж, брате, не спи, а стережи!

Той ходив-ходив, а тому, що був з дороги, — ліг і заснув на мосту. Тоді Іван — мужичий син прокинувся, бачить — північ, пора йти. Одягся і пішов на міст, дивиться — той спить; слухає: земля двигить — змії шестиголовий летить і говорить своєму коню:

— Стій, не чмихай, проти нашої сили нема нічого. Є тільки Іван — мужичий син, тільки сюди і ворон кості його не занесе, бо він іще молодий.

— Ворон кості не занесе, а добрий молодець сам зайде, — каже Іван — мужичий син.

— Чи битися, чи миритися прийшов?

— Не миритися, а битися я прийшов.

— Ну, — говорить змії, — бий ти перший.

— Ні, — говорить Іван — мужичий син, — бий ти, ти на все царство старший.

Шестиголовий змії як ударив, то Іван — мужичий син тільки з місця зрушився, а тоді як ударив змія своєю палицею, то разом шість голів зніс!

Посік його, спалив кості і на вітер поїхав пустив та й пішов додому. На ранок і питає того, що на мості вартував:

— А що, стеріг пильно?

— Так стеріг, що мимо й птиця не пролітала, — говорить.

На другу ніч Іван — мужичий син послав другого стерегти на мості, а того на конюшню.

І той заснув. Дивиться Іван — мужичий син: час йти. Пішов і став під мостом. Чує — земля гуде. Це дев'ятиголовий змії летить.

— Стій, — говорить змії до свого коня, — не спотикайся, проти нашої сили нема другої на півсвіту. Є тільки Іван — мужичий син. Ну, та сюди і ворон кості його не занесе!

— Брешеш, — каже Іван — мужичий син, — добрий молодець сам зайде!

— Чи битися, чи миритися зайшов?

— Не за тим добрий молодець зайшов, щоб миритися, а за тим, щоб битися.

— Ну, бий ти!

— Ні, бий ти, ти на половину світу старший.

Той змії дев'ятиголовий як ударив — так по кісточці Івана — мужичого сина в землю й увігнав. Але Іван як ударив змія — разом сім голів одрубав. Другий раз замахнувся — і останні дві зрубав. Посік його тіло, спалив кістки і поїхав за вітром пустив. Пішов Іван — мужичий син досипать. На ранок спитав і того другого:

— А що, стеріг добре моста?

— Так стеріг, що й мишка мимо не пролізла.

На третю ніч зібрав він обох багатирів, повісив рукавичку на стіні й сказав:

— Піду я сам, братці, стерегти моста, а ви глядіть на мою рукавичку: як буде піт текти, то гуляйте, як буде кров капать, так пускайте мого коня.

Став під мостом: опівночі чує — земля за дванадцять верст гуде, листя на дубах опадає. Це вже найстарший змії летить на тому коні, що жар може їсти, а полум'я пити. Летить і говорить до свого коня:

— Стій, не спотикайся, проти нашої сили нема сили на всім світі. Є десь Іван — мужичий син, ну, він ще малий, йому ще тільки на печі сидіти — сюди він не зайде, сюди ворон і його кості не занесе.

А Іван — мужичий син і каже:

— Ворон кості то не занесе, а добрий молодець сам прийде.

— Що, будем битися чи миритися?

— Не за тим добрий молодець зайшов, щоб миритися, а за тим, щоб битися.

— Бий, — говорить змії.

— Ні, ти бий — ти на всьому світі найдужчий.

Як ударив змії, то Іван — мужичий син аж збілів. Бились, бились... У змія з дванадцяти зосталось уже три голови. А Іван — мужичий син уже по самий пояс у землю загнаний, от-от зовсім знеможеться.

— Слухай, ти, — говорить змії, — у тебе батько був?

— Був.

— Воли в нього були?

— Були.

— Орав він?

— Орав.

— А давав відпочивать?

— Давав.

— Ну давай і ми відпочинем.

Іван — мужичий син як став відпочивать, то кинув свою палицю і розбив конюшню. Тут його кінь вирвавсь, прибіг до нього, став землю одгрібать...

А ті багатирі прокинулись, бачать — з рукавички кров іде, але бояться йти виручати Івана —

мужичого сина, думають: для чого нам свої голови за нього підставляти?

А кінь тим часом землю навколо Івана одгріб, тоді й говорить Іван — мужичий син до змія:

— Аж тепер я тебе вб'ю!

Змії і говорить:

— Ну, добре, але я хочу тобі сказати перед смертю: ти хоч і візьмеш у мене цього чарівного коня, що цареві потрібний, але ти не доведеш його додому; є у мене ще три сестри, і мати, та батько, цар Ірод. От вони тебе все одно зі світу зживуть!

Відрубав останні голови Іван, а сам задумався. А тим часом та бабуся, що він колись кінськими шкурами її хату укрит, почувла, що на Івана біда насувається (бо вона все знала, що на світі робиться), та послала свого песика до Івана, а песик і каже йому:

— Будете ви їхать додому, захочете так пити, що один до одного не зможете слова промовити, — буде вам по праву руку криничка, вода як скло чиста. Не пийте її, а лиш вдар ти по ній навхрест палицею, побачиш, що з неї вийде! Від'їдете далі, захочете їсти, — стоятиме явір, під явором стіл, там лежати-муть паланиці, яблука й усякі напитки й наїдки. Не їжте, — вдар навхрест, побачиш, що вийде з цього! Проїдете далі, захочете спати, — під явором стоятимуть ліжка. Не лягайте, — вдар по них, побачиш, що буде!

Вислухав Іван, подякував бабусиному песику, забрав того коня і разом з тими двома багатирями поїхав додому. Ідуть, ідуть, захотілось їм пити, — аж справді над шляхом криничка праворуч. Ці два багатирі хотіли напиться.

— Ні, подождіть, — говорить Іван, — подивлюся.

Та як ударив по ній палицею — то кров так і потекла (а це змієва сестра перекинулася криничкою). Поїхали далі — зарубав іще двох сестер, що були у вигляді їжі і ліжок. Далі оглянулись — хмара наступає попід небесами. Коли вони придивляться —

аж це стара зм'я-мати женеться. Одна губа в неї аж погід небесами, а друга понад землею.

Іван — мужичий син і говорить:

— Ех, давайте, братця, втрьох битися з нею, бо сам я її не подужаю.

Але ті два полякались і не хочуть битися — тікають. Ну, Іван бачить, що тут нічого не вдіє сам. «Доведеться пропадати», — думає. Але згадав, що тут недалеко, за горами, за лісами, є величезна кузня. От він пришпорив свого коня та чимдуж до тієї кузні, ну, а ці два богатиря теж за ним, бо ж нікуди більше їм подітись.

Підлітають до тієї кузні.

— Одчиніть!

Ковалі одчинили їм дванадцятро дверей залізних, вони влетіли, а двері самі собою й зачинились. А зм'я сіла коло кузні і давай вогненным язиком двері пролізувати.

Іван — мужичий син бачить, що не жарти, та до ковалів:

— Миттю робіть плуга, та такого великого, щоб аж під стелю кузні, і робіть такі ж великі щипці.

Ну, ковалі враз узялись за роботу, а зм'я все далі й далі пролізує. Вже тільки трое дверей залишилось, а тут ковалі вже й кінчили плуг і щипці.

Пролизувала зм'я останні двері, встромила голову, а тут Іван щипцями розжареними і здавив її за губу. Накинув на неї плуга, вибіг надвір і давай зм'яю орати землю — такі скиби, як хата завбільшки, відвертає. Оре, лупить її та все щипцями розжареними за губу тисне. Орав-орав нею доти, доки вона не лопнула.

Він тоді викинув її в море, свого коня пустив на пашу, а богатирів тих додому прогнав.

— Ідіть, — каже, — боягузи, а то з вами тільки моряка. І ще, — каже, — панської крові!

А сам поїхав на цьому коні, що в зм'я взяв. Іде він, іде — зустрічає діда старого. Проїхав він повз нього і не сказав «здрастуйте». А далі й нагадав:

— Що ж я, ще молодий хлопець, а йому, старому, честі не оддав. Треба вернутися, поздоровкатися. Вернувсь.

— Здрастуйте, — говорить, — дідусю, вибачайте, я проїхав — честі вам не оддав, не поздоровкався.

— Еге, — каже дід, — ніколи старих людей не минай, завжди поздоровкайся. Іхатимеш ти, а вискочить до тебе такий кривий дід на дерев'янці і буде говорить до тебе: «Ну, молодець, добрий кінь твій, але ти однаково не випередив мене». Так ти не зрізуйся з ним наввипередки. А може, тобі по путі хто буде траплятися, приймай, не відказуйся.

Поїхав. Бачить — назустріч шкутильгає на дерев'янці такий поганий дід.

— Ну, — говорить, — молодець, та й кінь же у тебе! Але хоч я який поганий, ти мене однаково не випередив!

— Ну, та я не стану з тобою сперечатися, ні тої ні...

Та тільки сказав це Іван — мужичий син, як той дід поганий своєю дерев'янкою в стремено, а Івана якоюсь гострою стрілою збив з сідла та й полетів на коні... Іван — мужичий син і оглянутись не встиг... А це був не хто інший, як сам цар Ірод — батько зміїв і зміїх.

Розсердився Іван — мужичий син.

— Ну, — каже, — я ж тобі цього не подарую, я ж тебе, Ірода проклятого, і пішки знайду!

Та палицю в руки — і пішов. Іде він, але відчуває, що та ранка від стріли Ірода все розпухає і розпухає, все більшою робиться і більшою, вже Іван і знемагати почав.

«Е, це вже біда! — думає Іван — мужичий син. — Це, виходить, цар Ірод затрусною стрілою мене вдарив».

Проїшов ще трохи Іван та вже й зовсім знеміг.

«Це, — каже він сам до себе, — тепер не побити мені царя Ірода, тепер він мене одним пальцем поборе...»

Іде Іван — мужичий син, сумний-сумний, а назустріч йому дід — борода до землі. Поздоровкались, розпитались — хто, куди? Дід і каже:

— Підуй я з тобою.

— Хто ж ви такий?

— Я — Той, що може од собак оборонить.

Здвигнув Іван — мужичий син здивовано плечима, але згадав пораду старого і мовчить.

Пішли далі, являється їм другий дід, пристав до них.

— Я, — каже, — Мороз.

Ідуть далі... Третій дід назустріч. Розпитались — хто, куди? Той каже:

— Я — Той, що море викосить і в копиці складе.

— Ну, ходім і ти з нами!

Далі — четвертий, що «їсть і не наїється». Там — п'ятий, що «п'є і не нап'ється». Шостий — «біжу й не набіжуся». Сьомий — «я за двадцять верст бичем улучу». Восьмий — «я за двадцять верст бачу»...

Ідуть вони до царя Ірода, у його державу. Цар Ірод бачить, дивується, що то ніхто й до границі не підходив, а то — в землі його увійшли... Звелів випустить на них сім тисяч злих-презлих собак-гієн, кожна по дві голови має.

Собаки біжать — як хмара синіє.

— Ну що ж, братці, — каже Іван — мужичий син, — порозривають нас собаки, я слабкий, ледве ноги переставляю, не можу боротися з ними.

— Та ось же я, Той, що може од собак оборонить, — сказав перший дід.

Як захватив їх... Вибив усіх собак-гієн і в скирти постягав. Цар Ірод бачить: і собаки не помогли — йде цілий гурт у його державу. Приходять до його дому, ввійшли в його двір, під таке велике залізне склепіння, а воно, це склепіння, — р-раз, і закрило їх. І опинився Іван — мужичий син зі своїми супутниками ніби у великій залізній хаті. А тут цар Ірод наказав своїм слугам топити під стінами так, щоб вони всі попеклись. Навалили слуги гори лісу під стіни і ну

топить. Але Мороз-дід як почав пришкварювати, то на залізних стінах аж іній став. Спалили весь ліс слуги царя Ірода, а Ірод і каже їм:

— Відчиніть уже та вигорніть лопатами жужелицю з мого ворога — Івана — мужичого сина.

Відчинили — аж вони всі живі, а Іван і каже:

— Що ж ти, царю, такий немилостивий, у таку холонду кімнату посадив нас — трохи не померзли.

— Все одно, — каже Ірод, — зараз я тобі голову відрубую, бо я знаю, що ти затруєний і не можеш воювати зі мною!

А сам думас: «Вбити його я ще встигну, давай помучу ще добре».

Та й каже:

— Ну, от я вам задам задачу; як зробите — пуцу живих, а як не зробите — голови всім позрубую. За одну ніч море викосить і у копиці зложить, а ні, то...

Ліг Ірод спати на ніч, а Той, що міг море косить, викосив його за ніч і в копиці поскладав. Прокинувся ранком Ірод, бачить — нема води й каплі ніде. «Гм, — думас, — що за чудасія?» Задає другу задачу:

— Скільки в мене є худоби — я приготую обід, як усе споживете — живі будете, а як не споживете, то голови постинаю.

А Іван — мужичий син і думас: «Скоріш би рана гоїлась, скоріш би, я йому покажу, як нас мучить».

А в Ірода була полонена одна, дуже красива дівчина. От вона і взялась Івана лікувати. Знала вона всякі ліки. Ну, а тим часом наварив цар Ірод стільки котлів, що й у дворі не вміщаються... Посідали вони їсти. Не більш із'їли, як одного вола, а Іван — мужичий син і журиться: «Ми й за три роки всього не з'їмо...» Коли тут нагадали, що є один дід — «їм — не наїмся» і другий дід — «п'ю — не нап'юся». Як почали вони обидва троцить, то казали, що ще й мало, що ще б їли...

Бачить цар Ірод, що нічим їх не візьмеш, хотів уже повбивати їх, але вирішив ще помучити.

— Хто завтра, — каже він, — принесе раніш води з моря, — чи моя дочка-скорогонка, чи ви? Як ви — живі будете, а ні, то...

А Іван усе думає: «Скоріш би рана гоїлась, скоріш би...» А полонена дівчина каже:

— Не журись, скоро вже.

Переночували. Дочка-скорогонка чуть світ наділа чоботи-скороходи, шапку-невидимку, за відерце — й подалась до моря. Вона побігла, а вони всі сидять, думають — котрому бігти? Згадали, що є «біжить — не набіжиться». Побіг він, набрав води, раніш Іродової дочки-скорогонки біжить. А вона бачить це та взяла і сипнула йому під ноги сонного порошку. Він впав та заснув біля відра.

Бачить Іван — мужичий син і його супутники, що Іродова дочка вже біжить, а того їхнього «біжить — не набіжиться» й не видно ніде. А Той, що на двадцять верст бачить, подивився і бачить, що «біжить — не набіжиться» спить. Тоді Той, що на двадцять верст бичем улуча, розпустив свій бич та як потягне того, що спав. Той прокинувся, за відро — як побіжить, і приніс воду раніше, ніж Іродова дочка-скорогонка.

Тоді Ірод бачить, що вже нічого для них важкого нема, вихопив меча і наказав тягти Івана та його супутників на залізний тік. Виводять Івана, а дівчина полонена і каже:

— Уже загоїлась твоя рана.

Вивели Івана. Тільки хотів цар Ірод рубать, а Іван як хватне царя Ірода та як шпурне ним на гострий шпиль його замку, так цар Ірод і дух випустив. Взяв Іван тоді того коня, що Ірод в нього обманом викрав. Дівчина полонена теж з ним збирається. А діди і кажуть:

— Ну, а ми послужили тобі, Іване — мужичий сину, та тепер підем далі своєю дорогою, іншим добрим людям служити.

Поцілувались з Іваном та й пішли.

Приїжджає Іван — мужичий син у своє царство та й оддає так, як обіцяв, бо завжди любив слова дотримувати, цареві коня того, що жар їсть, полум'я п'є, а як біжить, то на дванадцять верст земля гуде і листя з дубів осипається. Але тут якраз стояли ці два богатирі панської крові, що їх цар посилав разом з Іваном. Як побачили вони ту дівчину, що Іван з полону у царя Ірода визволив, та зразу до царя:

— Так і так, негоже Іванові, простому мужичому синові, одружуватись з такою красунею: вона може бути за жінку тільки богатиреві панської крові!

— Молодці, правильно говорите! — каже цар, та до Івана:

— Ти, Іване, — мужичий син, і негоже віддавати за тебе таку красуню, вона може бути жінкою тільки богатиря панської крові.

Поблід Іван — мужичий син та й каже:

— Я її з полону визволив, вона мене любить, я її люблю, і нікому я її не віддам!

— Ні, віддаси! — каже цар.

Тоді Іван скипів та до царя:

— Ти обіцяв мене нагородити, чим я захочу, і ніякої ніколи кривди не чинити! Я трьох зміїв-велетнів убив, їхніх сестер повбивав, стару зміїху в море загнав, царя Ірода на той світ перевів, — та коли ти мені будеш за мою добрість так платити і так слово своє ламати, то я й тебе, і весь твій рід одним махом зі світу зведу!

Та як замахнеться своєю палицею — то аж всі дерева нагнулись, а царський дворець аж затрясся. Ну, тоді цар злякався та вже ні слова. А Іван — мужичий син одружився з дівчиною-красунею, та й зажили щасливо.

Але вже ніколи не вірив Іван ні царському, ні панському слову.

КОЗАК МАМАРИГА

Козак Мамарига служив у багачів двадцять п'ять років, заробив три мідні гроші та й пішов у путь-дорогу, куди очі світять. Іде він дорогою, іде, зустрічає парубка.

— Добридень, парубче! — каже.

— День добрий і вам! — відповідає той. — А хто ви такий є?

— Я козак Мамарига, служив в багачів двадцять п'ять років, заробив три мідні гроші та й іду, куди очі світять. А ти хто?

— А я, — каже парубок, — наймитовав в одного пана, та як косив жито, то знайшов у полі торбинку-волосянку, таку, що сама дає їсти й пити. А пан дізнався про цю торбинку та й наказав мене бити, а торбинку відібрати. Тільки я торбинку забрав та й утік.

— А де ж торбинка?

— Розбійники в лісі напали й відняли!

— Ну, ходімо разом, будеш мені за брата.

Пішли вони вдвох. Ідуть собі, йдуть, зустрічають другого парубка.

— Добридень, парубче! — кажуть.

— День добрий і вам, — відказує той. — А хто ви такі є?

— Я козак Мамарига, а це мій побратим. А ти хто?

— А я, — каже парубок, — наймитовав в одного пана, та як рубав у лісі дрова, то знайшов на дереві торбинку-дротянку, таку, що сама будь-яку роботу зробить. А пан дізнався про цю торбинку та й наказав мене бити, а торбинку відібрати. Та не став я того ждати, взяв та й утік.

— А де ж торбинка?

— Розбійники в лісі напали й відняли!

— Ну, ходімо з нами, будеш нам за брата.

Пішли вони далі. Ідуть та й ідуть, зустрічають третього.

— Добридень, парубче!

— День добрий і вам. А хто ж ви такі?

— Я козак Мамарига, а це мої побратими. А ти хто?

— А я, — каже третій парубок, — наймитовав в одного пана, та як пас коні, то знайшов у лузі чоботи та кі, що поверх води ходять. А пан дізнався та й хотів мене бити, а чоботи відібрати, то я й утік.

— Де ж ті чоботи?

— Розбійники в лісі напали й відняли.

— Ну, ходімо з нами, будеш нам за брата.

Пішли вони вчотирьох. Де хліба випросять, де на роботу за харчі стануть — так і йдуть. Дійшли якось до роздоріжжя, де чотири дороги розходяться. Подивився козак Мамарига й каже:

— Тут, брати мої, треба нам різнитися. Є в мене три мідні гроші, беріть собі кожен по грошу, та хто на яку сторону хоче, то туди й ідіть. А мені яка дорога зостанеться, така й буде.

Дав він їм кожному по мідному грошу, попрощалися вони і розійшлися — той на ту дорогу, а той на ту... Пішов далі козак Мамарига сам один. Ходив довго, аж три роки. Ішов якось великим лісом, вийшов на широку галяву.

Коли дивиться — чотири чоловіки один з одним б'ються. Він до них:

— Добридень, — каже, — люди добрі, за що це ви б'єтесь?

А вони відповідають:

— Та ось є в нас торбинка-волосянка, що сама дає їсти й пити, та торбинка-дротянка, що будь-яку роботу сама робить, та чоботи, що поверх води ходять. А ще є в нас кінь Гивер. Так отой каже, що я візьму те, а отой каже, що і я візьму те, ніяк не поділимось та й б'ємося.

«Еге, — думає козак Мамарига, — це, значить, ті самі розбійники. Ну, заждіть же, я вас помирю!» А сам говорить:

— Чи згодні ви послухати мене, козака Мамаригу? Ніхто краще не поділить вас, як я.

— Згодні,— кажуть розбійники,— діли нас, козаче Мамариго!

— Отак зробіть,— каже він.— Покладіть отут біля мене торбинку-волосянку, торбинку-дротянку й чоботи і коня Гивера поставте, а самі йдіть на той кінець галяви. Тоді я махну рукою, а ви й біжіть усі разом: хто перший набіжить, той бере, що найбільш до вподоби, потім другий — і собі візьме, далі й третій, а вже четвертому те, що зостанеться.

Побігли вони та той кінець галяви, а він не став часу гаяти, вмить торбинки закинув на плечі, чоботи взув і на коня Гивера скочив.

— Гей, козаче,— каже кінь Гивер,— як тебе нести — чи поверх дерева, чи поверх комишу?

— Неси поверх дерева! — говорить козак Мамарига.

Як звився кінь понад деревами. Розбійники побачили, біжать назад, та де вже їм коня Гивера здогнати!

А козак Мамарига від'їхав далеко тим конем та й думає: «Треба мені моїх побратимів шукати та їм їхнє майно повернути, що колись в них розбійники відняли. Віддам їм торбинки, волосяну та дротяну, і чоботи, а вже кінь Гивер мені зостанеться». І поїхав по світу їх шукати.

Довго там чи хутко, а приїжджає він якось до багатого двору. Просить води напитися, коли це виходить з хати господар і питає:

— А хто ти є та куди їдеш?

— Я,— каже,— козак Мамарига, їду шукати моїх побратимів.

Зрадів той чоловік, кинувся до нього:

— Та я ж і є твій побратим, що колись торбинку-волосянку знайшов і від пана втік!

— Отож я й привіз тобі твою торбинку-волосянку! — каже козак Мамарига.

Тут побратим бере його за руки, веде до хати, садить до столу, подають йому їсти й пити. Козак Мамарига дістає торбинку-волосянку та й дає йому.

— Ні,— побратим каже,— не візьму я в тебе торбинку, нехай вона твоя буде. Мені ж отой твій мідний гріш щастя приніс, я тепер забагатів і живу в повному достатку.

Погостював козак Мамарига в свого побратима днів зо три, а тоді попрощався з ним і далі поїхав — тих двох шукати.

Чи довго, чи хутко, а приїздить він до ще багатшого двору. Виходить господар,— а то другий побратим, що колись торбинку-дротянку знайшов та від пана втік! Ну, й цей козака Мамаригу з пошаною зустрів, а від торбинки-дротянки відмовився:

— Я,— каже,— з твого мідного гроша тоді забагатів і живу тепер у повному достатку. Нехай торбинка твоя буде.

Погостював козак Мамарига і в цього, поїхав третього шукати. Їздив, їздив по світу та й приїхав до багатого двору, ще багатшого за ті двори. Вийшов назустріч господар — а то третій побратим! Прийняв і він козака Мамаригу з пошаною, а від чобіт відмовився.

— В мене,— каже,— від твого мідного гроша достаток пішов, то мені тепер ті чоботи непотрібні — нащо мені поверх води ходити? А тобі вони, може, в пригоді стануть.

Прощався козак Мамарига і з цим побратимом та й поїхав собі далі по світу мандрувати, щастя-долі шукати. Їздить та й їздить, поки втомиться, а тоді спиниться десь при дорозі і торбинку дротяну дістає:

— Торбиночко-дротяночко, став мені шатро!

Виходять тут з торбинки слуги, вмить шатро поставлять, а самі знов у торбинку сховаються. Козак Мамарига тоді торбинку-волосянку розшморгує:

— Торбочко-волосяночко, дай мені їсти й пити!

Враз де не візьметься стіл, на столі найдки, напитки різні,— їж, пий донесхочу. А тоді тільки скаже:

— Торбочко, уберись!

Все й прибереться знову в торбу, як і не було: Отак мандрував козак Мамарига та, мандруючи, й приїхав у чужу землю. І почув тут від людей, що є в цій землі король, а в короля проти палацу стоїть столітній дуб, а під тим дубом лежить скарб незліченний. І оголосив король: хто того дуба зрубає, коріння викорчує і скарб дістане, то він тому півкоролівства відпише і дочку свою заміж оддасть. Та тільки хто не брався — ніхто не може того дуба зрубати.

Почув про те козак Мамарига й каже:

— Що ж, спробуємо зрубати!

Поїхав він до королівського палацу та й оповістився, що приїхав, мовляв, дуба рубати. Вийшов до нього король.

— Хто такий? — питає.

— Я, — каже, — козак Мамарига, можу тобі скарб з-під дуба дістати.

— Ну, — король каже, — як дуба зрубаєш і скарб дістанеш, то я тобі півкоролівства відпишу і дочку мою, королівну, за тебе віддам. Та як не зробиш за ніч — твоя голова з пліч!

От настала ніч, козак Мамарига пішов до того дуба, розшморгнув торбинку-дротянку:

— Торбиночко-дротяночко, зрубай дуба, коріння викорчуй, скарб дістань!

Тут вийшли з торбинки слуги, взялися до роботи. А козак Мамарига ліг собі осторонь і спочиває. Ще й півночі не пройшло, а вже дуб зрубаний, коріння викорчуване і скарб витягнений. А слуги знов у торбинці поховалися.

Королю не спиться, не терпиться. Встав удосвіта, вийшов на ганок та так і оторопів: нема в дворі дуба — вже зрубаний, а там, де він стояв, — тільки яма глибока, і стоять край тої ями великі скрині ковані, а в них золото, самоцвіти — скарб незліченний.

Прокидається тут козак Мамарига, підходить до ганку.

— Ось, — каже, — давно вже все зроблено!

— Справді, зроблено, — каже король. — Бери тепер за себе мою дочку!

А королівна вередує, не хоче:

— Чого це я маю за простого козака йти?

— Нічого не вдієш, — каже король, — треба йти.

Взялися тут весілля гуляти. Вже й відгуляли. Відписує король козакові Мамаригі півкоролівства. А козак Мамарига каже:

— Що мені півкоролівства?! У вас королівство мале, відпишіть мені все, а половини я не хочу!

— Не хочеш, то твоя воля, — каже король, — а тільки другої половини я не дам!

Виводить тоді козак Мамарига із конюшні свого коня Гивера, бере жінку за руку.

— Бувайте здорові, — каже. — Коли не хочете відписувати усього королівства, так я поїду з жінкою в іншу землю.

Сідає на коня і жінку саджає.

— Як тебе нести? — питає кінь Гивер.

— Неси поперх дерева!

Поніс кінь Гивер, тільки курява звилася. Несе добу, несе другу, заніс аж до Чорного моря. Помчав понад Чорним морем — вже й землі ніде навколо не видно, скрізь тільки хвилі ходять. Коли ось — камінь серед моря. Спустилися вони на той камінь відпочити. Козак Мамарига здіймає з плеча торбу-волосянку.

— Торбочко-волосяночко, дай нам їсти й пити!

Тут стіл враз де не взявся: наїдки, напитки на столі, що королівна й у свого батька таких не бачила. Напилися, наїлися.

— Торбочко-волосяночко, уберись!

Все й прибралося вмить, не стало нічого. Полягали тоді вони на камені спати. Він заснув міцно, а вона тишком-нишком встала, торбинки обидві заховала та до коня Гивера. Тільки ногу в стремено поставила, а кінь одразу й питає:

— Куди тебе нести?

— Неси, — каже, — до мого батька!

І поніс її кінць — тільки й бачили!

Виспався козак Мамарига, прокинувся, коли дивиться — нема ні коня, ні жінки, ні-торбинки-волосянки, ані дротянки. Тільки чоботи лежать.

— Е,— каже він,— як чоботи тут, то ще козак Мамарига не загине!

Узув чоботи та й пішов поверх води. Ішов, ішов, аж дві доби, перейшов через море. Іде далі суходолом. Схотілося йому їсти. Бачить — стоїть кущ вишневий із ягодами. Козак Мамарига ягодку вирвав, кинув у рот — і враз виріс у нього на голові величезний ріг. Вирвав другу ягідку, кинув у рот — виріс другий ріг.

— Гай-гай,— каже він,— як же мені з такими рогами жити?!

Коли дивиться — стоїть другий кущ, і на цьому теж ягід рясно.

— А що,— каже,— може, й ці покуштувати? Вже ж гірше не буде.

Вирвав з того куща ягідку, з'їв — і спав один ріг. Вирвав другу, з'їв — другий ріг спав. Нарвав він тоді ягід із того й з того куща та й пішов у те королівство, де була його жінка.

Як став підходити, саяк-так перевбрався, щоб не впізнали, й пішов до королівського ганку. Гукає:

— По ягоди!

Королівна почула, посилає служницю:

— Піди,— каже,— подивись, що воно за ягоди. У нас ще цвітуть, а десь, видно, вже поспіли.

Служниця вийшла, питає:

— Чи добрі ягоди та чи дорогі?

— Дорогі та добрі.

— Почому?

— По срібному карбованцю ягідка!

Служниця пішла, розповіла королівні. Королівна дала їй карбованців півсотні.

— На,— каже,— купи мені тих ягід.

Козак Мамарига гроші взяв, ягоди віддав, а сам геть подався. От бере королівна ягідку й кидає в рот,

та відразу й другу, теж в рот,— і раптом виресли в неї на голові два величезні роги. Кинулася королівна до дзеркала, глянула — та як закричить з переляку! Збіглися слуги, прибіг король, жажнувся.

— Що це таке? Що ти їла?

А вона плаче й про ягоди розповідає.

— Не може того бути,— каже король,— щоб від ягід таке сталося. Ану, де ті ягоди?

Взяв та й вкинув і собі в рот ягоди. Тут зразу й в нього роги виресли! Злякався король, розгнівався, наказав швидше бігти та схопити того чоловіка, що ягоди продавав. Побігли солдати, шукали, нікого не знайшли. Що ж тепер робити? Як королю й королівні з такими рогами жити?!

Скликає король лікарів та знахарів, щоб оті роги зігнати. Поз'їжджалися лікарі та знахарі з усього королівства. Подивились-подивились, нічого не зроблять, не спадають роги! Посилає король гінців по чужих землях, оголошує: хто зможе роги зігнати, тому він усе своє королівство відпише, аби тільки йому з дочкою такої бридоти позбутися. Поприїздили лікарі і з чужих земель, як не мудрували, чим там не мазали — нічого не вдіють...

Королівна плаче-розливається, король лютує, а народ глузує та буриться: «Нащо нам король із рогами? Не хочемо такого короля!»

От приходить козак Мамарига до короля.

— Добридень,— каже,— тестенько, може, я вам допоможу?

— Ой зятенько, допоможи! — каже король.— Відпишу тобі все королівство, аби такого лиха позбутися!

— Гаразд! — каже козак Мамарига і дає йому дві ягідки з того другого куща. Тільки проковтнув їх король — вмить роги спали. А королівна плаче, благас:

— Чоловіче мій любий, дай же й мені!

— Ні,— він каже,— тобі не дам. Де ти мого коня Гивера діла?

— Живий твій кінь, у стайні стоїть. Пожальй мене, дай ягідку!

— А торбинки, волосянка та дротянка, де?

— Цілі твої торбинки, в спальні на гніадку висять. Порятуй мене!

— А не будеш більше мене кидати?

— Не буду до віку вічного!

Тут бере він ягідку і кидає її у рот — враз один ріг спав. Вкинув другу — другий ріг спав. І стала королівна така, як і була.

— Ну, дивись, щоб ти знала, як чоловіка шанувати!

Почали вони тут радіти... Відписав король козакові Мамаризі усе королівство, і живуть в тому королівстві всі багаті та щасливі: торбинка-волосянка кожному їсти-пити дає, а дротянка будь-яку роботу робить.

ШОВКОВА ДЕРЖАВА

Дуже давно жив один цар. Держава його займала велику частину заходу. Але той цар ніколи на захід не дивився. Винесе, було, собі стільця й сяде лицем до сходу. І так день за днем усе на схід дивиться, гейби когось очікував звідти. При тому одне око завжди плакало, а друге сміялося.

У того царя були три сини. Вже дорослі хлопці. І вони щоразу, як бачили батька, що дивиться на схід, судили між собою:

— Ба, чого наш нянько усе на схід дивиться, й одне око плаче, а друге сміється?

Жоден із них не міг відгадати. Зрештою старший каже:

— Браття, я йду до нянька; довідаюся в нього.

— Йди, йди...

І старший син пішов. Цар якраз тоді сидів біля вікна й дивився на схід. Вклонився хлопець батькові, а той лише нахмурився:

— Що хочеш від мене? Іди собі геть!..

— Я, няню, хочу вас спитати: чому одне ваше око плаче, а друге сміється?

Цареві не треба було більше. В ту ж мить ухопив булаву, яка лежала коло нього, і так жбурнув у сина, що, коли б той не відхилив голову, одразу б його вбив.

Хлопець злякався й вибіг.

— Ну, що сказав няньо? — прискочили до нього брати.

— Ідіть та дізнаєтесь...

Пішов середущий. І з ним таке сталося: мало-мало не вбив його цар. Як вибіг із кімнати, питає його наймолодший брат, якого звали Володимиром:

— Ну, що казав няньо?

— Іди й ти, Володику, і дізнаєшся!

Пішов Володимир. Але не встиг і рота розкрити, як цар ухопив булаву і — бух!

Хлопець відхилив голову, й булава зарилася в стіну. Та Володимир не злякався. Взяв булаву й передав батькові у руки.

— Тут її маєш. Як хочеш мене вбити — вбий! Та не кидай, як у собаку.

Старий подобришав.

— Бачу, що ти не такий боязкий, як твої брати. Скажи, що хотів би дізнатися від мене?

— Я вас, няню, коротко спитаю: скажіть, чому, коли дивитесь на схід, одне око плаче, а друге сміється?

— Через те, сине, що коли я був молодий, то мав вірного друга. Його держава називалася Шовкова. Вона звідси — на схід. Ми з тим другом домовилися, що свою старість доживемо вкупі. Та на його державу почали нападати вороги й не дають йому спокою. Тому він не може до мене прийти, а я усе дивлюся на схід і його чекаю. Одно око моє через те і плаче, бо дуже мене бере жаль за другом. А друге сміється, бо я радію, що в мене сини і моя держава перейде в надійні руки. Відтепер мої очі будуть тільки

плакати, бо не всі мої сини такі, як я собі думав...
Но, розповів я тобі все, і можеш іти...

Доки Володимир говорив із батьком, брати чекали зі страхом. Думали, сердитий цар уже його вбив. Але хлопець зостався живий і спокійно розповів братам, що почув од батька. Тоді старший каже:

— Коли так, я йду просити няня, аби дозволив мені пошукати його вірного друга й привезти сюди.

И одразу побіг.

— Няню, дозволь мені йти в Шовкову державу і знайти твого друга.

— Добре... йди... спробуй...

Старший син почав готуватися. Вибрав собі найліпшого коня, озброївся, взяв із собою їсти і грошей і того ж дня рушив у дорогу.

Іде день, ніч... Кінь дужий, годен довго йти. Але ніде й не чути про Шовкову державу. Блудив більше як рік і дійшов до срібного мосту.

«Досить мандрувати, — подумав собі. — Повернуся додому. Але, щоб увиділи, як я був далеко, понесу з собою знак». — І відірвав з мосту срібну дошку. Вернувся додому.

— Но, чи знайшов ти Шовкову державу? — питає цар.

— Шовкової держави не знайшов, але вже недалеко був від кінця світу. Коло срібного мосту! Гляньте, се з нього дошка.

Оглянув батько дошку.

— Так я і знав. Коли я був такий, як ти, мені до того мосту треба було їхати якись дві години. Можеш іти, ніколи не побачиш мого вірного друга. Засоромився хлопець і змовчав.

— Тепер я піду, — сказав середущий. — Побачите, що я знайду Шовкову державу!

Попросив у батька дозволу й зібрався в путь.

Ходив-блукав цілий рік. Дійшов уже до золотого мосту, а далі не захотілося. Відірвав з моста золоту дошку й вернувся додому, показав її батькові.

— Ей, сину, коли я був твоїх років, мені треба було їхати до золотого мосту лише одну ніч. І ти ніколи не приведеш мого вірного друга!

І середущий з ганьбою пішов од царя.

— Но, — каже Володимир, — спробую щастя й я! І побіг просити дозволу йти в Шовкову державу. Батько лише рукою махнув:

— Якщо старші не привели... А ти ще дівчак! Проте, коли хочеш, я тебе не держу.

Вийшов Володимир — і просто до стайні. А на дворі зустрівся із бабою, котра його бавила дитиною.

— Куди, куди, Володику? — питає його баба.

— Йой, дозволив мені няню їхати в Шовкову державу, то йду собі коня вибирати.

— Но, як тобі їхати в Шовкову державу, то не вибирай з межі сих коней, а йди у пивницю й побачиш там коло дверей мідяний батіг. Візьми його й серед двору лусни! На се із поля пригримить табун коней. Всі будуть чарівні. Але ти і в них не вибирай. Пусти їх до стайні, а позаду буде шкандибати сухоремний кривак. Того собі й візьми. Той тебе і понесе в Шовкову державу.

Сказала баба і пішла. А Володимир побіг до пивниці. Коло дверей знайшов старий мідяний батіг. Узав його й серед двору луснув, аж вікна задрижали. На цей луск почулося іржання, й табун коней, ніби з неба, впав у царський двір. Коні такі, що лиш крил бракує, то літали б! Але Володимир на них і не поглянув. Пропустив до стайні, перекевав, а позаду справді хромицькає сухарда.

Володимир підійшов до нього й почав гладити.

— Знаю, чому ти мене гладиш, — озвався кривак. — Хотів би поїхати до Шовкової держави?

— Ти угадав, конику!

— Якщо так, то поспитай царя, де є моя зброя — сідло і узда, що двадцять п'ять років тому були на мені.

Хлопець побіг до батька.

— Няньку, де є збрюя з сухого коня?

— А хто тобі порадив про таке спитати?

— Кажіть швидше, бо я поспішаю.

— Спустися в другу пивницю і там знайдеш збрюю.

Двадцять п'ять років тому я кинув її там. Уже, мабуть, погнила...

Спустився хлопець у другу пивницю й зі свічкою ледве знайшов збрюю. Така була запліснявіла, заіржавлена, що жаль і дивитися. І шабля, і рушниця — все вийшло із ладу.

Володимир ні на що не зважив. Зібрав збрюю і приніс коневі.

— Тут є!

— Добре. Тепер готуйся, й увечері в путь.

Пішов Володимир до своєї кімнати, зібрався й — до стайні. Але свого сухарди уже не впізнав: такий золотий коник став з кривака, що лиш дивитися на нього! А збрюя, шабля, рушниця — так і світяться!

— Но, рушаймо!

Через півгодини вже були в путі. Як виїхали з міста, татош наказав:

— Зажмур очі.

Хлопець зажмурився, а кінь піднявся у повітря і почав летіти. Летів, летів добру годину. Потім спустився на землю.

— Розплющ очі. Що видиш?

— Виджу срібний міст.

— Знай, оце той міст, до котрого твій старший брат за цілий рік їхав. Рушаємо далі.

Знову піднявся у повітря й летів з одну годину. Коли сів, питає:

— А тепер що видиш?

— Виджу золотий міст. Мабуть, той, коло котрого став мій середущий брат, бо й дошка відірвана.

— Так і є. Тепер трохи спочинемо, а тоді — далі, щоб на ранок бути в Шовковій державі.

Відпочили, й знову в путь. Тепер було страшно. Татош піднявся у повітря й таким густим потемком

рвався уперед, що лиш передніми ногами проривав собі дорогу. За тим стояла скляна гора, а тою горою, самим верхом-гребенем іти. Страшно й глянути у прірву.

— Нічого не бійся, — говорить татош. — У моїх підковах діамантові вухналі, що їх двадцять п'ять років тому цар наказав набити. Я не сквозну з гори.

І цілих сім миль верхом гори пройшов.

— Ще буде темний тунель, довгий на сім миль. Зажмур очі.

Володимир нараз зажмурився, і кінь проліз крізь потемок. Як були вже на другому боці, заговорив:

— Розплющ очі й подумай — де ми?

Володимир глянув і аж руками знову закрив очі: така зоря-світло! На гіллі золоті квіти, трава вся шовкова. Куди лише глянути — така краса, що не можна й розповісти.

— Невже ми в Шовковій державі?

— Так і є! Подивись добре: бачиш — чорніє шатро? Ото намет батькового друга.

І тільки це сказав, вже були коло шатра.

А тут пасеться кінь такий самий, як татош. Його господар спить під шатром. Волосся вже сиве.

Володимир скочив із коня й пустив його пастися. Відв'язав із себе шаблю, ліг коло незнайомого й той ж миті заснув і собі.

А чоловік прокинувся: дивиться — коло нього спить молодий хлопець. «Міг би його забити, — думає собі, — але не зачеплю, бо й він мене не рушив, коли знайшов сплячим».

Оглянувся довкола, побачив другого коня й упізнав його:

— Гей! Та се хтось прийшов від мого цимборі! — вигукнув радісно.

І не мав далі терпіння, розбудив легіня:

— Вставай! Хто ти за один? Чого прийшов у мою державу?

Володимир прокинувся, встав і розповів: чий він син, нащо прийшов.

Старий з радості аж заплакав:

— Я би, сине, пішов із тобою, та ворогів у мене ще дуже багато. Кожний день нападають на мою державу.

— Де ж ваші вороги?

— Та за них і не питай. Зараз з'являться. А доки нема, їжмо й пиймо!

Виніс із шатра їжу і пиття, і почали гоститися. При тому старий розпитує за Володимирового няня. Хлопець відповідає, але не встиг договорити, бо вороги посунули із усіх боків: і піхота, і кіннота — всяке тобі військо.

— На коней, сине, бо біда!

Тої ж миті вихопили шаблі, почали рубати ворогів. Рубали, сікли. Перебили всіх. Тільки шість гусарів лишилися в живих. Ті обернули коней — і навтьоки! Володимир і старий — за ними! Гусари добігли до одної гори, а в ній розчинилися залізні ворота, й вороги заскочили у схованку.

— Вертайся, сине! — гукає старий. — Бо як заскочиш усередину — загинеш!

Але Володимир не слухав, поскакав за ворогом в гору, і залізна брама за ним зачинилася. Татош і за горою догнав утікачів, і хлопець усіх порубав.

А що було довкола? Там за горою був палац. А з того палацу виходили весь час по два вояки: один верхи, один піший. Доки Володимир розглядався, їх назбиралася уже ціла рота. Сміливець усіх порубав і зайшов до палацу. Бачить: стоять кросна, а за кроснами стара бабище тче. Не полотно, а військової! Коли кине човника у лівий бік — вискочить з-під кросен піхотинець, коли у правий бік — гусар.

Володимир відрубав їй голову. Витяг кросна на двір, поколов і запалив. Як вогонь розгорівся, кинув бабу в полум'я. «Ну, — думає собі, — вже тепер, напевно, минулася війна з-за Шовкової держави. Ворога нема».

Тільки так подумав, коли з вогню вискочила кістка і стала тою ж самою бабою, що ткала. Володимир вхопив шаблю й хотів стару зарубати знову, але вона почала просити:

— Не вбивай мене, легіню. Я знаю, хто ти за один і чого сюди прийшов. Як мене тепер уб'єш, я більше не воскресну. А я вже не та, що була. Після вогню я чиста душа. Як мене вб'єш, я пропаду, але й ти звідси не вийдеш, бо ніхто на світі не знає, крім мене, як звідси можна вийти.

Володимир пошкодував бабу.

— Я вас не вб'ю. Лишайтеся живі. Як хочете, вертайтеся зі мною в Шовкову державу.

— Мені туди не можна, бо ми закляті вороги з царем Шовкової держави. Та більше я не буду на нього нападати. А тобі за добре серце покажу дорогу. В додачу подарую двадцять чотири діамантові клинці. Сховай їх, бо придадуться.

І повела Володимира до тої гори, крізь яку прийшов, махнула рукою й закричала:

— Відчиняйся!

Гора розступилася, вчинився тунель. Тим тунелем хлопець повернувся в Шовкову державу, і гора замкнулася.

Старий гірко плакав. Думав, що хлопець навіки пропав.

— Та ти повернувся?!

— Авжеж, я вернувся і визволив вашу Шовкову державу. Ніколи на неї не будуть нападати!

Сіли гоститися: їли, пили і при тому Володимир розповів усе, що з ним сталося за високою горою.

— А тепер збираймося до нас, бо мій няньо вмер з жалю за вами.

— Та вже можемо їхати спокійно, бо тепер ніхто не нападе на мою державу.

Посідали на коней і рушили. А коли доїхали до скляної гори, старий засмутився.

— Ой, сине, мені більше не судилося бачити твого няня. Через сю гору мій кінь не перейде, бо нема у підковах діамантових клинців. Вже давно зносилися, і я набив йому простих.

— Якщо тільки у цьому біда, то зараз допоможемо, — каже Володимир. Швиденько вийняв ті клинці, що їх дістав від баби, набив у підкови, і рушили далі.

Цар сидів під хижкою, поглядав на схід, і його очі плакали. Але, коли побачив свого вірного друга, відразу очі почали сміятися. Не знав, кого і обіймати — чи друга, чи сина.

Відразу замовив велику гостину. Старі друзі посідали коло столу і почали розповідати один одному, що сталося за двадцять п'ять років, відколи не бачились.

Перейшла бесіда на Володимира.

— Прекрасного сина маєш, — сказав вірний друг. — Ми не могли побити наших ворогів, а він сам їх знищив.

— Добрий витязь, — каже й старий цар. — Але Песиголовця і він не переміг би.

— Так-так... Песиголовця не міг би побити, бо ще такий на світі не вродився, щоб його пересилив.

Володимир чув бесіду старих. Підійшов і звідус:

— Де той Песиголовець?

Вірний друг говорить:

— Не раджу тобі починати боротьбу з Песиголовцем. Ти вже показав свою хоробрість, а там на тебе смерть чекає...

Але Володимира не можна було відрадити. Дарма просили й батько й вірний друг. Хлопець не мав спокою. Пішов до свого коня й питає його:

— Чи був ти коли-небудь у Песиголовцевій державі?

— Ой, був! Але ледве виніс звідти ноги.

— Я хочу йти проти Песиголовця!

— Що зможу, все зроблю. Завтра рано можемо пуститися в путь.

Справді, другого ранку рушили в дорогу. Татос знявся в повітря й за добрі три години спустився на землю.

— Но, ми тут, — каже. — Чи бачиш палац? Там живе Песиголовець. Але уважай: коли потрапиш у біду, добивайся скоріше до мене, і, може, ще вирвемося звідси.

— А що то за дівчина з вікна виглядає? Песиголовцева донька?

— Не вгадав. Ото дочка Чорного царя. Її вкрав Песиголовець і держить у полоні.

З тим увійшли у двір. А дівчина з вікна махає руками і кричить:

— Не йди сюди, Песиголовець тебе вб'є!

Володимир нічого не слухав. Тоді дівчина спустилася вниз і почала хлопця просити:

— Рятуйся! Песиголовця тепер немає вдома, але як повернеться, в ту ж мить уб'є тебе!

— Я для того й прийшов, аби поборотися із Песиголовцем!

Дівчині сподобався легінь, і вона каже:

— Слухай! Я не можу тобі допомогти, але хоч розповім, від чого в Песиголовця така страшна сила. У пивниці має такий напій, що як його випити, з'являється сила за п'ятдесятьох людей. У той напій треба замочити палець. Скільки разів замочиш, стільки разів по десять сил додається.

І повела його в пивницю, показала бочку із чарівним напоєм. Володимир напився його, налив повну флягу, прив'язав її на ший і сховав під плаття. А бочку розбив.

Вийшов на двір і почував в собі таку силу, що може дерева з корінням вимикати.

Нараз лиш щось банчить у повітрі. Не встиг і подумати, що воно таке, як перед ним упала булава.

— Песиголовець вертається, — пояснила дівчина. — Як наближається до дому, кидає булавою — дає про себе знати.

Хлопець, не довго думаючи, замочив палець у напій, вхопив булаву й кинув у той бік, з котрого прилетіла. І будава впала просто перед копитами коня Песиголовця, хоч він був десь за сім миль од свого палацу.

— Гей, та що се? — закричав Песиголовець. — Там хтось мене чекає?

Вхопив булаву знову, стис коня острогами і за хвилину опустився серед свого двору.

Хлопець став перед ним. Але Песиголовець засміявся.

— Добре, що ти прийшов, бо вже мені надокучило чекати тебе. Двадцять років тому приснилося мені, що прийдеш боротися зі мною. Звідси не вернешся живий! — І швидко побіг у пивницю. Але ж напою вже не було.

— Но, нич. Я й так з тобою розракуюся. Як хочеш — розщибатися чи шаблями рубатися?

— Як хочеш ти...

— Зачинаймо шаблями!

Вхопили шаблі й почали рубатися. Січуться так, аж шаблі іскри мечуть, але не можуть поранити один одного.

— Недобре, — каже Песиголовець, — шкода шаблі тупити. Будемо розщибатися.

— Най буде по-твоему.

Відв'язали шаблі й, поставивши, почали чигати, як би вхопити один одного. Добрих півгодини не могли зчепитися. Зрештою Песиголовець таки влучив мить, вхопив Володимира і так ним ударив, що той до литок застряг у землі.

Але хлопець вискочив із ями, схопив Песиголовця і кинув ним до колін у землю. Швидко замочив палець у напій, і сила прибула, але й Песиголовець ще не подавався. Вхопив Володимира й кинув ним до пояса у землю. Тоді посяг за шаблею, хоче йому відрубати голову.

Володимир вихопився, вдарив Песиголовцем й відтрав йому голову.

То була перемога! Дівчина не знала з радощів, що чинити. Почала просити Володимира, аби зостався у палаці. Хлопець не схотів.

— Наперед підемо до няня, а там буде, як старі розсудять.

Підготувалися в дорогу.

— Сідай до мене на коня.

— Ні, зробимо не так, — сказала дівчина й побігла до своєї кімнати. Звідти принесла діамантовий прутик.

— Вдар ним палац з чотирьох боків, і він стане завбільшки з яблуко.

Так і вчинив. Вдарив палац з чотирьох боків, і сталося з нього мале яблуко, яке поклав собі у кишеньку.

Сіли на коня і того ж дня з'явилися в царевому дворі.

— Вернувся! — радісно зустріли Володимира старі. — Чи так, що за сміливість мало життям не заплатив?

Але Володимир не відповів нічого, лише вибрав місце для палацу, поклав яблуко на землю і чарівним прутиком постукав. Помалу, помалу — і з яблука виріс діамантовий палац.

— Гей, та се Песиголовців замок! — дивуються старі. — Ми його знаємо! Но, хлопче, тепер віримо, що ти переміг і Песиголовця!

І знову вчинили велику гостину. Але послали і по Чорного царя. А як той з'явився, справили весілля, й батько молодій передав на зятя половину царства. А вірний друг подарував царевичу цілу Шовкову державу.

Вільше Володимир нічого не хотів. Вирішив так, що старший його брат засяде вітцвіщину, а середущий — Песиголовцеву країну.

І всі народи сих держав жили собі в мирі.

ТРИ БРАТИ

Було собі три брати. От найменший усе робить не так, як люди. То ті брати на нього все кажуть: дурень! Дурень та й дурень — так уже всі його звать. Розумні брати в хазяйстві порядок дають, а дурня послають свиню пасти.

От посіяли ті брати лан пшениці. Зійшла та пшениця, почала рости. І внадилось щось у ту пшеницю: що ніч, то так і витовче. Старший брат і каже:

— Піду я на ніч у поле, може, впіймаю те, що толочить.

Ото пішов. Прийшов, сів на межі... Дожидав, дожидав — нікого нема... та й заснув. Прокинувся вранці, глянув на поле, аж знову шкода. Пішов він додому без нічого, думає: «Хіба ж його вловив, коли таке, що й не побачиш?»

На другу ніч уже середульший брат каже: «Я піду». Пішов, сів на межі... Дожидав, дожидав — нікого нема, він і заснув. Прокидається вранці, глянув на поле — витолочене знову. Пішов і цей брат додому без нічого. «Де ж його, — думає, — впіймати?»

А найменший брат каже:

— Ану я піду, чи не вловлю!

Брати в сміх, аж за животи беруться:

— Коли ми не вловили, то де тобі, дурню, впіймати?

А він не слухав. Настигла ніч, убрався він та й пішов. Прийшов на поле до тернів, наламав терну, сів і колючим терном себе обклав. Сидів, сидів, а ніч темна, скрізь тихо — став сон знемагати. Та тільки задрімає, похилиться на колючки — так враз і прокинеться. І так щоразу: як стане дримати, похилиться, то його колючки уколять — він і прокинеться.

Коли це так серед ночі чув він — біжить щось, аж земля гуде. Прибігає кінь, а в нього з очей іскри так і сипляться. Прибіг і почав пастися. От парубок і підлазить до нього, підлазить... Та як ухопить тоді

за гриву — так і скочив на нього! Кінь як зірветься, як понесе. Земля гуде, вітер шумить, а парубок жене його. За одну ніч весь світ уздовж і впоперек тим конем об'їхав. Тоді втомився кінь, вернувся знов на те поле та й каже парубкові:

— Тепер уже ти мій господар, а я твій кінь. Пусти ж мене по широких степах пастися, а коли тобі буде треба мене, то тільки вижди в поле, гукни та свисни, а зараз коло тебе опинюся..

От парубок і пустив коня, а сам вернувся додому.

— А що, впіймав, дурню? — сміються брати. — Жени краще свиню пасти, а то вже скучила без тебе.

Він їм нічого не сказав, погнав ту свиню пасти. І вже пшеницю з того часу ніхто не толочив.

Коли це пішла чутка по всьому королівстві: оповіщає король, що хто доскочить конем до королівни та здійме з її руки перстень, той одружиться з нею, і королівство йому король відкаже, бо синів у нього не було. А та королівна була така гарна, що й по інших країнах про її красу знали. Сиділа вона в золотому теремі на високій горі.

Як пішла по всьому королівстві чутка, всі захотіли королівни доскочити. Старші брати взяли добрих коней і лагодяться й собі поїхати королівну здобувати. А менший брат і каже:

— Може, і я поїхав би?

Брати аж розсердились:

— Куди тобі, дурню! Геть зараз же на поле свиню пасти!

Вирядили його свиню пасти, а самі до королівни поїхали. Пригнав найменший брат свиню на поле, та як свисне, як гукне — аж земля гуде, — біжить кінь. Прибіг — так іскри з очей і сиплються. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Зазирни мені в праве вухо.

Той зазирнув і став пишно вбраний. Питає тоді кінь:

— Господарю мій милий, господарю мій любий! Як же тебе нести: чи понад землею, чи о половині дерев, чи поверх дерев?

— Неси, — каже, — понад землею!

Сів він, кінь як поніс його — аж земля гуде! Наздогнали вони братів та повз них — як вихор! От добігає найменший брат, коли бачить — аж там гора висока і крута, а на тій горі терем золотом сяє, на рундуку пишна та гарна королівна сидить. А кругом народу — сила: і селяни, і городяни, і пани, і козаки — всі зібрались подивитися, хто до королівни доскочить. Так хто ж би доскочив! Що розженеться котрий їздець, то й до половини гори не вихопиться. Коли це найменший брат як розігнав коня, як стрибнув — мало-мало не доскочив до терема. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Ніхто його не впізнав. А він не спинився та й зник з очей.

Вернувся найменший брат на поле, пустив коня, а сам погнав свиню додому. Приходить додому, а там брати розповідають:

— От так плигнув — мало не до терема!

— Може, то я? — каже найменший.

Брати в сміх:

— Ой ти, дурню, дурню! Таке вигadaв.

От другого дня брати знов їдуть до королівни, а найменшого брата виряджають свиню пасти. Погнав він свиню на поле, як свиснув, як гукнув — біжить кінь, аж земля гуде. Прибіг — так іскри з очей і сипляться. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Як же тебе нести: чи понад землею, чи о половині дерев, чи поверх дерев?

— Неси, — каже, — о половині дерев!

Сів він, кінь як поніс його, аж земля гуде! Наздогнав він братів та повз них — як вихор! От добігає

найменший брат, а там знову народу-народу, як хмари! А королівна — ще краща, ще пишніша, високо-високо в золотому теремі. Як стрибнув кінь — доскочив до рундука, не доскочив до королівни. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Ніхто його не впізнав. А він не спинився та назад.

Найменший брат вернувся на поле, пустив коня, а сам погнав свиню додому. Приходить додому, а там брати розповідають:

— От так плигає! Замалим не доскочив!

— Може, то я? — каже найменший.

Брати тільки засміялись.

От третього дня вже востаннє старші брати їдуть до королівни, а найменшого знову з свинею виряджили. Погнав він свиню пасти, вигнав на поле, як свиснув, як гукнув — біжить кінь, аж земля гуде. Прибіг — так іскри з очей і сипляються. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Як же тебе нести: чи понад землею, чи о половині дерев, чи поверх них?

— Неси, — каже, — поверх дерев!

Сів він, кінь як поніс його, аж земля гуде. Наздогнали вони братів та повз них — як вихор! От приїжджає найменший брат до гори, а там стільки народу: з усього королівства люди зішлись подивитися, що то буде — чи доскочить той їздець до королівни. Вже ніхто не намагався скакати — бачать, що не змога. Всі тільки й дожидаються того, який учора замалим не доскочив. А королівна, як сонце, пишна та гарна, високо-високо сяє.

Коли це враз приїжджає найменший брат. Як вихор між людьми промчав — та вгору. Скопив, до королівни доскочив, перстень з руки зняв та й назад. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Всі питаються, і ніхто не знає. А він не спинився та й зник з очей.

Поїхав найменший брат на своє поле, пустив коня, а сам погнав свиню додому. Перстень одяг на палець і ганчіркою зав'язав, щоб не було видно. Приходить додому, а там брати вихваляються:

— Таки доскочив! От так лицар!

— Може, то я? — каже найменший.

Брати гніваються, глузують:

— Чи не загубив ти й останнього розуму?

От другого дня наказ від короля, щоб зібралися до нього всі — і старі й малі. Брати і говорять один до одного:

— Як нам везти дурня? Сором! Та нічого не вдієш... Звелено!

От так зібралися усі в дворі королівському, а там столи понакривані й їжі багато-багато. Король почав пригощати людей медом, а наостанку частувала всіх королівна. Частувала, частувала, підійшла й до найменшого брата. Той бере все лівою рукою. Вона питає:

— А правою чому ж не береш?

— Та збив палець.

— Ану, покажи?

Він як розв'язав палець — так той перстень і засяяв! Королівна руками сплеснула:

— Це ж, — каже, — він!

Привели хлопця до короля... Ну, тут уже королеві нічого робити, треба за нього дочку віддавати.

Звінчали їх та такий банкет учинили! А старші брати сидять на тому банкеті та тільки дивуються: був дурень, а тепер короленко.

ТРИ БРАТИ І КИЦЬКА

Жили колись на світі чоловік та жінка. Вони мали трьох синів — Іванка, Штефанка й Романка. Коли сини підрости, чоловік сказав жінці:

— Ану спечи паляницю Іванкові. Най іде у світ — може, десь знайде свою долю.

Жінка спекла паляницю, поклала хлопцеві в торбинку і сказала:

— Щасливої дороги, синку! Иди у світ, але не будь там довго. Знайди хоч трошки гаразду й вертайся додому, бо нам сумно без тебе.

— Добре, мамо, я скоро вернуся.

Пішов Іванко. Йшов день, два, три. На четвертий день дуже змучився. Сів собі на камінь, витягнув із торби паляницю й почав їсти. Звідкись прийшла до нього біла кицька.

— Няв-няв-няв...

— Чого тобі, кіточко? — спитав. — Їсти захотіла?

— Няв-няв-няв...

— На, мені не жаль паляниці. Ади, яку велику спекла мамка.

Кицька з'їла шматок паляниці й питає Іванка:

— Куди йдеш, легіню?

Парубок здивувався:

— Де це ти навчилася по-нашому?

— Живу між вами все життя, то й навчилася, — відповіла кицька. — Куди, питаю, йдеш?

— Іду служби шукати.

— Служи у мене.

Іванко знову витріщився:

— Яка в тебе робота?

— А мишей ловити! Як зловиш золоту мишу, то дам тобі великий подарунок.

— Така робота не для мене. Я вмю орати, сіяти, молотити. Якби в селі дізналися, що я в кицьки навмисля ловити мишей, то ні одна дівчина не вийшла б за мене.

— Послужи мені хоч трошки, Іванку, — умовляла кицька.

І хлопець дав згоду:

— Коли так файно просиш, то най буде.

Кицька повела Іванка до великого палацу. Брама відчинилася, і він увійшов на широке подвір'я. Брама заперлася за ним, а кицька — пусть, схова-

лася в дучку. Іванко бачить, що палац — із самого золота і срібла. А довкола зелена травичка, косиці розквітли. Раптом перед ним стала золота миша, така блискуча, що не міг дивитися на неї. Довкола миші бігали срібні мишенята. Вони йому нічого не казали, і Іванко їх не чіпав. Дістав із торби паляницю та й сів собі їсти. Золота миша озвалася:

— А я теж голодна.

— Мені не жаль паляниці, мишко, — відповів Іванко і кинув їй шматок.

Минула ніч. Ранком знову з'явилася кицька. Іванко втішився. Сказав:

— Шукай собі, газдинько, kota, бо ловити мишей — не моє ремесло.

— Послужи ще одну ніч, — просила його кицька.

— Не можу, бо вже з'їв усю паляницю. Треба вертатися додому.

Кицька насипала йому до торби срібла й сказала:

— Нікому не кажи ні слова, що ти видів.

— Добре, кицько, не скажу.

Іванко вернувся додому.

Того самого дня, коли він вернувся, чоловік сказав жінці:

— Спечи дві паляниці, і най Штефанко йде у світ шукати гараздів.

Жінка спекла дві паляниці, поклала синові в торбину і сказала:

— Іди у світ, Штефанку, але не будь там довго, бо нам сумно без тебе.

— Не журіться, мамо, я скоро вернуся.

Штефанко пішов. Ішов один день, другий, третій. У дорозі змучився і дуже зголоднів. Сів коло кринички, витягнув із торби паляницю й почав їсти. Раптом чує:

— Няв-няв-няв...

— А ти звідки взялася тут, кицько? — зрадів хлопець кішці. — Що, сапаш у полі і їсти захотіла? Мені не шкода паляниці. На, трохи поїж.

Кицька з'їла кавалок його паляниці й спитала:

— Куди йдеш, легіню?

— Іду у світ шукати служби.

— Ти наймися в мене.

— А що робити в тебе? — здивувався хлопець.

— Будеш мишей ловити.

— Е, ні, це мені не пасує. Потому люди скажуть, що я є той легінь, який шукає легкої роботи.

— Ти послужи у мене хоч дві ночі. Я тобі добре заплачу.

— Дві ночі можу послужити.

Кицька наказала, щоб він зловив їй золоту мишу, і повела Штефанка до великого палацу. Брама відчинилася, а потім заперлася. Кицька ніби здиміла — пропала.

Штефанко ходить по двору, щипає паляницю. Коли дивиться — а перед ним золота миша зі своїми срібними мишенятами.

— Дай мені кавальчик паляниці, — попросила мишка.

— Мені не шкода паляниці, але так блищити, аж очі болять. Ти з чистого золота?

— Із чистого, Штефанку.

— Ти, відай, дуже дорога.

— Дуже, легіню, — відповіла мишка.

Минув ще один день. Штефанко поділився із золотою мишкою й другою паляницею.

Прийшла біла кицька:

— Няв-няв-няв... Ти зловив мені золоту мишу?

— Ні, мишей ловити — не моє ремесло. Це ти можеш зробити сама. Відчини браму, піду додому, бо з'їв паляниці.

Кицька насипала йому до торбини срібла й попросила:

— Не говори нікому, де ти був і що видів.

— Буду мовчати як риба, — пообіцяв хлопець.

Вернувся він додому, а батько каже матері:

— Спечи, жінко, аж три паляниці та най іде Романко у світ шукати гараздів.

Жінка спекла три паляниці, поклала в торбину й сказала наймолодшому:

— Іди, Романку, та не будь там довго, бо нам сумно без тебе.

— Не гризіться, мамо,— відповів їй син і подався у світ.

Ішов день, другий, третій. Четвертого дня вийшов на широке поле і сів коло криниці. Витягнув з торбини паляницю й почав їсти. Раптом звідкись прийшла біла кицька.

— Няв-няв-няв!

— Чого тобі, кицько? Захотіла їсти? На, мені не шкода паляниці,— відламав кавалок і дав кіточці.

Вона поїла і спитала:

— Куди йдеш, Романку?

— У світ.

— Чого?

— Шукати служби.

— Наймися у мене.

— Та що в тебе робити?

— Якщо мені зловиш золоту мишу — живою або мертвою,— то я тобі віддячу.

Хлопець почувач потилицю:

— Хоч мишей ловити — не моє ремесло, але два-три дні зможу послужити.

Романко поклав у пазуку камінь і пішов за кицькою, яка повела його до великого палацу. Брама відчинилася, увійшли на подвір'я. Кицька несподівано зникла. Там, де вона стояла, гейби з-під землі вийшла золота миша із своїми срібними мишенятами. Романко спочатку дивився на ту мишу й нічого не сказав, а відтак розсердився:

— Якого ти дідька ходиш довкола мене? Не маєш що робити?

— Ходжу, бо я тебе не боюся,— відповіла мишка.

Хлопець розсердився ще дужче і дістав камінь з пазуки. Прицілювався й потрапив миші в саму голову. Та підскочила, упала і більше не встала. І дивно,

миша зникла, а на її місці з'явилася дівчина — така файна, як квітка. Вона сказала:

— Дякую, Романку, що врятував мене від миші-чарівниці. То вона обернула мене, найфайнішу на світі царівну, в білу кицьку. Чари тривали доти, поки вона була жива. Що хочеш за те, що визволив мене?

— Хочу, аби-сь стала мою жінкою,— відповів Романко.

Дівчина дала йому свої обидві руки, й пішли до палацу. Там справили велике весілля.

ПРО БІДНОГО ПАРУБКА Й ЦАРІВНУ

Була собі в гаю хатка, а в тій хатці жила жінка з сином. Поля у них не було, бо кругом був гай густий, а хліб вони купували. Не стало в них хліба, то жінка й посилає свого сина по хліб.

— На тобі,— каже,— сину, ці гроші та піди купи хліба.

Узяв той син гроші й пішов. Іде та й іде, коли дивиться, аж веде чоловік собачку.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти собачку ведеш?

— Поведу,— каже,— в гай та повішу, а то вже старий став, ні до чого не годящий.

— Не вішай, чоловіче, продай лучче мені!

— Купи!

— Що ж ти хочеш за нього?

— А що ти даси?

От він віддав ті гроші, що мати йому дала на хліб, а собачку взяв і повів додому. Прийшов додому, а мати його й питає:

— А що, синку, купив хліба?

— Ні, мамо, не купив.

— Чом же ти не купив?

— Я йшов, коли дивлюсь — веде чоловік собачку вішати, так я взяв та й купив.

Дала йому мати грошей і послала його знову по хліб. Пішов він, коли дивиться — несе чоловік kota.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти, дядьку, йдеш?

— Несу kota в гай.

— Нащо ж ти його несеш у гай?

— Повішу. Не можна через нього нічого в хаті вдержати: що б не поставив, що б не положив, уже він його не промине!

— Ти б, — каже, — мені його продав!

— Купи!

— Що ж тобі дати за нього?

— Я не буду торгуватися: що даси, за те й продам.

От він ті гроші, що мати йому дала на хліб, віддав, узяв kota та й пішов додому. Приходить, а мати його й питає:

— А де ж ти хліб дів?

— Та я й не купив!

— Чом же ти не купив? Де ж ти гроші дів? Може, ще яке лихо купив?

— Купив, — каже.

— Що ж ти купив?

— Ніс чоловік kota у гай і хотів його повісити, так мені його жалко стало, я взяв та й купив.

— На ж тобі ще грошей, та гляди вже — нічого не купуй: у хаті вже й окрайця хліба нема.

Пішов він. Іде та йде, коли дивиться — б'є чоловік гадюку.

— Нащо ти, — каже, — чоловіче, гадюку б'єш? Ти б лучче мені її продав.

— Купи, — каже, — продам.

— Що ж тобі дати?

— Що даси, то те й буде.

Віддав він йому всі гроші. Той чоловік забрав і пішов собі далі, а гадюка й каже:

— Спасибі тобі, чоловіче добрий, що ти визволив мене від смерті. На тобі оцей перстень: як тобі чого треба буде, то ти перекинь його з однієї руки на другу — до тебе зараз прибіжать слуги. Що б ти їм не загадав, що б ти не придумав, — усе зроблять тобі.

Узяв він той перстень і пішов додому. Підходить до хати, перекинув з однієї руки на другу — прибігло їх такого, що страх!

— Щоб мені, — каже він їм, — був хліб!

Тут сказав, а тут уже й нанесли хліба такого, що страх!.. Прийшов він у хату та й каже до матері:

— Ну, тепер, мамо, уже не будемо ходити хліба купувати: дала мені гадюка такий перстень, що як перекинути його з однієї руки на другу, то зараз прибіжать слуги: що б я їм не казав, що б я їм не загадав, — усе зроблять.

— За що ж вона тобі дала?

— За те, що я її визволив від смерті. Її чоловік хотів убити, а я в нього купив за ті гроші, що ви дали на хліб.

От вони так і живуть, і ті собачка та кіт із ними. І тільки йому чого схочеться — він зараз перекине перстень, слуги прибіжать і зроблять, що треба.

От схотілось йому женитися. Він і каже своїй матінці:

— Підіть, матінко, та висватайте за мене царівну.

Пішла вона до царівни, розказала, чого прийшла, а царівна й каже:

— Як пошиє твій син такі черевички, щоб на мою ногу якраз прийшлись, то піду за нього заміж.

Пішла вона додому та й каже синові:

— Казала царівна, як ти пошиєш їй такі черевички, щоб на її ногу прийшлись, то піде за тебе заміж.

— Добре, — каже, — пошию.

Увечері вийшов у двір, перекинув з руки на руку перстень, — зараз і набігалося слуг. От він і каже їм:

— Щоб мені до ранку були черевички, золотом шиті, а сріблом підбиті, і щоб ті черевички якраз прийшлись царівні на ногу.

На другий день устає він, — уже черевички готові стоять.

Взяла мати черевички і понесла царівні.

Поміряла вона, — якраз на її ногу. От вона й каже:

— Скажи своєму синові, щоб він пошив мені за одну ніч сукню до вінця і щоб та сукня була не довга і не коротка, не тісна і не широка — щоб саме на мене прийшлась.

Приходить та жінка додому та й каже:

— Казала царівна, щоб ти пошив їй через ніч до вінця сукню і щоб та сукня була не довга і не коротка, не тісна і не широка — щоб вона саме тільки на неї прийшлась.

— Добре, — каже, — мамо, лягайте спати: все зроблю, що б вона мені не загадала.

Полягали спати, а він вийшов у двір, перекинув перстень з руки на руку, — зараз слуг найшло такого, що страх!

— Щоб мені, — каже, — до ранку була сукня із такої матерії, що світиться так, як сонце, і щоб та сукня саме прийшлась на царівну.

— Добре, все зробимо.

Ліг він спати. На другий день устає й каже матері:

— Ну, йдіть, мамо, до царівни та й несіть сукню. Що вона ще скаже?

— Що ж я, — каже, — синку, понесу? Де ж та сукня?

Пішов він до столу, підняв хустку, — так у хаті й засяяло, неначе сонце зійшло.

— Ось, мамо, на столі сукня лежить під хусткою, — несіть царівні.

Взяла вона сукню та й понесла. Приходить до царівни, а вона й питає:

— А що ти нам скажеш, жінко добра?

— Принесла, — каже, — вам сукню до вінця.

Як відкрила вона ту сукню — так у покояж і загорілось усе.

Наділа царівна її, стала перед дзеркалом, подивилась — аж підскочила: так зраділа, що така гарна зробилась. Пройшла вона раз по світлиці, пройшла вдруге — просто як сонечко: так від неї і сяє.

— Ну, — каже, — жінко добра, нехай він мені ще зробить міст від мого палацу аж до тієї церкви, де ми будемо вінчатися, і щоб той міст був із срібла й золота. Як міст буде готовий, тоді підемо до вінця.

Приходить та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб був міст від того палацу, де вона живе, до церкви. Казала, щоб той міст ти зробив із золота та срібла.

— Добре, — каже, — мамо, лягайте ж відпочивати.

Полягали ввечері спати, а він вийшов у двір, перекинув з руки на руку перстень, — такого слуг найшло, що й двір тісний став. Він і каже:

— Щоб мені до ранку був міст із срібла й золота від палацу царівниного до церкви, — я там буду вінчатися, — і щоб, як туди я буду з царівною їхати, з обох боків цвіли яблуньки, груші, вишні, черешні, а як назад буду їхати, то щоб усе поспівало.

— Добре, кажуть, — до ранку все буде так, як ви хочете.

На другий день устає він, вийшов з хати, аж дивиться — стоїть міст, з обох боків садки ростуть. От він вернувся у хату та й каже:

— Ідіть, мамо, та скажіть царівні, що вже міст готовий, нехай іде до шлюбу.

Пішла мати до царівни, сказала їй, а вона каже:

— Я вже міст бачила, — дуже гарний міст. Скажи ти своєму синові, нехай він приїздить вінчатися. Прийшла та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб ти завтра їхав вінчатися.

От він через день збудував собі палац, а на другий день повинчалися з царівною і вертаються назад, а на мосту вже все поспіває: і яблука, і груші, і вишні,

і черешні, і всяка-всяка садовина, яка тільки на світі є...

Приїхали вони в той палац, відгуляли весілля та й живуть собі. І та собачка та котик з ними. Прожили вони там якийсь час, от раз царівна й питає свого чоловіка:

— Скажи мені, серденько, як ти пошив мені черевички й сукню: ти ж з мене й змірка не брав? Як ти за одну ніч збудував такий міст і де ти набрав стільки золота та срібла?

— У мене, — каже, — є оцей перстень; як я його перекину з однієї руки на другу, то зараз назбігається до мене слуг повен двір. Що б я їм не загадав — усе зроблять. То вони зробили й черевички, й сукню, і збудували міст і палац цей, що ми живемо, — все вони мені роблять.

От вона діждалась, поки він заснув добре, стихенька зняла з нього той перстень, перекинула з руки на руку, так їх такого нашло, що страшно й глянути. От вона їм і каже:

— Щоб зараз тут були і коні, і ридван, — я поїду до свого палацу, а щоб із цього палацу ви зробили стовп такий, щоб тільки можна було моему чоловікові стояти й лежати і зараз цей стовп щоб перенесли за море. Та глядіть мені, щоб ви його не збудили, щоб він уже прокинувся у стовпі.

— Добре, — кажуть, — усе буде так, як звелено.

Вийшла вона, стоїть ридван. Сіла вона та й поїхала. А палац ураз стовпом став, — так його й потягли ті слуги через море.

Другого дня вранці прокидається царівнин чоловік, аж нема ні жінки, ні палацу, ні персня — нічого нема; тільки стовп стоїть. Хотів вийти — дверей нема. Полапав він одну стіну, полапав другу, — не можна вийти; тільки віконце маленьке пущено. Живе він, бідний, там, — ніхто йому їсти не дає. Там би він і вмер, і пропав, якби не собачка та кіт, бо й вони в тому стовпі zostалися і можна їм вилазити в те віконце.

От собачка побіжить у поле, вхопить із торби в якого хлібороба шматок хліба та й принесе, а котик візьме в зуби, полізе до віконця і віддасть йому.

Назбирали трохи хліба, от собачка й каже котові:

— А що, — каже, — є в нашого хазяїна хліб, ходім за море, може, як-небудь чи не добудемо перстень.

— Ходім! — каже кіт.

От пішли. Біжать та й біжать, прибігли до моря. Сів котик на спину собачці, та й попливли. Довго пливли і таки добилися до берега. Вийшли на берег, погрілись на сонці, собачка й каже:

— Тепер же ходімо до палацу, та хутесенько, щоб одна нога там, а друга тут. Як добудемо персня, то бігтимемо шосили назад, а то щоб ще й не наздогнали.

— Добре, — каже котик. От побігли вони удвох. Біжать та й біжать, біжать та й біжать. І не відпочивають та все біжать. Перебігли ліс великий. Коли бачать — стоїть палац і кругом його мур високий. От собачка й каже котикові:

— Зоставайся ж ти отут під лісом, а я старший, то піду на довідки, чи не знайду якого способу добутись до палацу та викрасти персня.

Зостався той котик. А собачка надбіг до палацу, аж дивиться — коло брами варта. Чує — старший каже до воєків:

— Пильнуйте ж мені гаразд, щоб, бува, який ворог не добувся.

— Не турбуйся, — кажуть, — у нас ані птиця не залетить, ані миша не пролізе.

От походив собачка, походив під муром — та з тим і вертає до котика. Прийшов, сів та й журиться.

— Що, — каже, — коли там мур кругом превисоченний, а до брами варту приставлено, та таку, що ані птиця не залетить, ані миша не пролізе.

— Тепер же ти зоставайся, — каже котик, — а я піду до царівни.

Та й побіг. Прибігає до палацу — стоїть варта під брамою, і мур кругом високий. Він тоді зайшов

з другого боку — та на дерево, що коло муру, та й у двір.

Прибіг під вікно до царівни та й бігає.

Підійшла та царівна під вікно, дивиться, аж кіт ходить по двору. Вона взяла його й пустила в світлиці. Тиняється той котик по світлицях та все придивляється, де царівна перстень ховає... Як доглядівся, діждався, що всі полягали спати, ухопив перстень та й побіг. Прибігає до моря та поспішається так — скочив собачці на спину, собачка кинувсь у воду — попливли.

От перепливали вже вони й море, скоро й берег, — собачка й питає котика:

— А що, держиш персня?

Кіт мовчить, бо перстень у нього в роті. А собачка таки не покидає свого:

— Скажи, я тебе питаю, чи держиш персня? А то я тебе в море скину, коли не скажеш.

Мовчить кіт, а собачка так розсердивсь:

— Ну, не кажеш — оце ж кидаю!

Кіт злякався та:

— Держу-у!

А перстень бульк у море! Мовчить тоді кіт, знову нічого не каже:

Перепливли через море, повиходили, — кіт і напав на собачку:

— Такий-сякий! Через тебе я персня впустив! Нащо ти мене допитував? Тепер лізть у море, шукай персня! Як хочеш, а лізть!

Поліз собачка, — бродив-бродив, бовтався-бовтався — нема. Почали вони вельми сваритися з котиком. А далі й кажуть:

— Будемо ходити понад морем та питати, може, хто знайдеться такий, що нам його дістане з моря.

От вони погрілись трохи на сонці та й пішли понад морем. Кого зустрінуть, кого побачать, усе розпитують, чи не може він дістати перстень із моря або чи не знає такого, щоб міг дістати; нікого такого не напитають. А кіт і каже:

— Знаєш що? Ходім понад берегом та візьмемось до жаб та до раків.

— Добре, — каже собачка, — ходім!

От і пішли. Найдуть оце жабу й питають:

— А що, винесеш нам із моря перстень? Винось, а то назад у море не пустимо.

Яку піймають, то вона їм каже:

— Я знаю, де ваш перстень. Пустить мене, то я вам його принесу.

Вони пустять її, то вона собі й попливе, а про перстень і ні гадки.

То жаби боялись їх, а то вже й перестали. Котра попадеться, то зараз і каже:

— Принесу перстень.

Вони її й пустять.

От ідуть вони ввечері понад морем, аж дивляться — жабеня скаче. Вони піймали його та й питають:

— Ти знаєш, де в морі лежить перстень?

— Не знаю... квак, квак!

— Як ти не знаєш, то ми тебе назад до матері не пустимо.

Стара жаба побачила, вилізла з води, та така здорова, як відро, та й каже:

— Не кривдіть моєї дитини: я вам із моря винесу перстень.

— Добре, — кажуть, — ми його будемо держати, аж поки ти нам принесеш; як принесеш, тоді його пустимо.

Пірнула та жаба в море, знайшла перстень, віддала їм. Вони перстень узяли, пустили те жабеня і побігли до стовпа.

Прийшли до свого хазяїна, аж він уже весь хліб поїв; уже два дні й кришка в роті не була, — такий сухий став, як скіпка.

Зараз котик подерсь до віконця, віддав йому той перстень.

Він перекинув його з руки на руку, зараз і явились слуги.

От він їм:

— Перенесіть цей стовп назад туди, де й був, і щоб був знову з нього палац, а в ньому моя жінка й мати. Тільки сказав — так усе й зробилося.

Жінку ж він прогнав, а сам живе з матір'ю, з котиком та з собачкою.

ЦАРІВНА-ЖАБА

Де-не-десь, у якимсь царстві, жив собі цар та цариця, а в них — три сини, як соколи. От дійшли вже ті сини до зросту, — такі парубки стали, що ні задумати, ні загадати, хіба в казці сказати! Дійшли літ — час їм женитися. Цар, порадившись гарненько з царицею, покликав синів та й каже:

— Сини мої, соколи мої! Дійшли ви літ — час уже вам подружжя шукати.

— Час, — кажуть, — таточку, час!

— Забирайте ж, — каже, — діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідяні й пускайте в чужі землі далекі: хто до кого влучить у двір, там тому й молоду брати.

От вони повиходили, понатягали луки — та й нум стріляти. Старший стрельнув — загула стріла попід небесами та й упала аж у іншому царстві, у царя в садочку. Царівна на той час по саду проходила, підняла стрілку, любиться. Прийшла до батька, хвалиться:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же, — каже цар, — її нікому, тільки віддай тому, хто тебе за дружину візьме!

Коли так: через який там час приїздить старший царенко, просить у неї стрілку.

— Не дам, — каже, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

— Я, — каже царенко, — тебе візьму.

Намовились. Поїхав він.

Середульший царенко стрельнув, — звилась стріла нижче від хмари, вище від лісу та й упала у княжий двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же її, — каже князь, — нікому, тільки хіба віддай тому, хто тебе за дружину візьме.

От приїздить і другий царенко, середульший, просить стрілку. Вона відказала так, як і та. І цей каже:

— Я тебе візьму.

Погодилися. Поїхав.

Приходиться найменшому стріляти. Іван-царенко, — його звали Іваном-царенком, — як стрельне — загула стріла ні високо ні низько — вище хат, та й упала ні далеко ні близько — коло села в болоті. На купині сиділа жаба і взяла ту стрілку. Приходить Іван-царенко, просить:

— Верни мою стрілку!

— Не дам я, — каже жаба, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

Іван-царенко подумав: «Як-таки зелену жабу та за дружину брати?» Постояв над болотом, пожурився, пішов додому плачучи.

От уже їм час до батька йти, казати, хто яку собі молоду знайшов. Ті ж два — старший і підстарший — такі раді!..

А Іван-царенко іде та й плаче. Батько питає в них:

— Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, яких ви мені невісток познаходили?

А старший каже:

— Я, татку, знайшов царівну.

Підстарший:

— Я — князівну.

А Іван-царенко стоїть та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!

— А ти чого, Іване-царенку, плачеш?

— Як же, — каже, — мені не плакати, що у братів жінки, як жінки, а мені доведеться з болота зелену жабу брати... Чи вона мені рівня?

— Бери, — каже цар, — така вже, видно, твоя доля.

От і поодружувалися царенки: старший узяв царівну, середульший — князівну, а Іван-царенко — зелену жабу з болота. От вони одружились та й живуть собі. А це якось цар забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткати. Загадує: «Щоб на завтра, на ранок, рушники виткали і принесли показати: яка з них краща ткаля?»

Іван-царенко йде додому та й плаче, а жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Та як же мені не плакати, що так і так: загадав наш батько, щоб на завтра, на ранок, кожна невістка йому рушник виткала.

— Не плач! Усе гаразд буде: лягай та спи!

Він ліг, заснув, вона взяла кожушок жаб'ячий з себе скинула, вийшла надвір, гукнула, свиснула — тут де не взялись дівчата-служниці, виткали рушники, гарно орлів понашивали і віддали їй. Вона взяла, поклала біля Івана-царенка, знову кожушок наділа — і стала такою жабою, як і була.

Прокидається Іван-царенко — аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадив, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники — так собі, простенькі, цар на кухню повідавав, а жабині в себе почепив.

От батько знов загадує, щоб невістки напекли гречаників і принесли йому: хто краще пече? Іван-царенко йде додому та й знову плаче. Жаба вилізла проти нього, квакає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же ж мені не плакати: загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!..

— Не плач, напечемо! Лягай та спи!

Він ліг, заснув. А ті дві невістки пішли під вікно, дивляться, як вона буде робити. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім вилізла на піч, пробила дірку, вилила туди, — гречаники так і розпливлися по черені... Ті невістки швидше додому та нум і собі так робити. Напекли таких гречаників, що хіба тільки собакам повикидати. А вона, як ті пішли, кожушок з себе, вийшла надвір, гукнула, свиснула — тут де взялись дівчата-служниці. Вона їм загадала, щоб до світанку були гречаники! Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Взяла вона положила коло Івана-царенка, а сама кожушок на себе — і знов стала такою зеленою жабою, як була.

Іван-царенко прокидається, бачить: біля нього гречаники, як перемиті. Він зрадив, поніс до царя. Батько йому дуже вдячний. Тих же невісток гречаники собакам повіддавав, а ці звелів до страви подавати.

От знов загадав цар своїм синам, щоб у такий і в такий день «були до мене з жінками на бенкет». Ті ж, старші брати, радіють, а Іван-царенко йде додому, похнюпивши голову, та й плаче. Жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати. Батько загадав нам із жінками на бенкет приїхати. Як же я тебе повезу?

— Не плач, — каже, — лягай та спи, якось поїдемо.

Він ліг, заснув. От діждали того дня, що бенкет, Іван-царенко знов зажурився.

— Не журися, — каже, — Іване-царенку, їдь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жінка дощовою россою вмивається; а як блискавка забліскає — то твоя жінка в дороге убрання вбирається; а як грім загримить — то вже їде.

Іван-царенко убрався, сів і поїхав.

Приїздить, аж старші брати зі своїми жінками вже там. Самі повбирані гарно, а жінки у золоті, в оксамиті, у намистах дуже дорогих. Брати стали з нього сміятися:

— Що ж ти, брате, сам приїхав? Ти б її хоч у хустку зав'язав та привіз...

— Не смійтесь, — каже, — потім приїде...

Коли це став дощик накрапати, Іван-царенко каже:

— Це моя жіночка люба дощовою росою вмивається!

Брати сміються з нього.

— Чи ти, — кажуть, — здурів, що таке торочиш?

Коли це блискавка блиснула, Іван-царенко й каже:

— Це моя жіночка в дорозі убрання прибирається!

Брати тільки плечима здвигують: був брат такий, як і треба, а то здурів.

Коли це як зашумить, як загримотить грім, аж палац затрусився, а царенко й каже:

— Оце ж уже моя голубонька їде!

Коли так, приїхав під рундук берлин шестерма кіньми — як змії! Вийшла вона з берлина... Аж поторопіли всі — така гарна!

От посідали обідати; і цар, і цариця, і обидва старші брати й не надивляться на неї: сказано — така гарна, така гарна, що й сказати не можна! Обідають, то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав; ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляться на неї та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, шматочок у рот, шматочок у рукав.

Ото пообідали; вийшли в двір; почали музики гра-ти — батько став запрошувати в танець. Ті невістки не хочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царенком у танець, як зачала танцювати, то й землі не черкнеться — легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала, — став сад, у тому саду стовп і по тому стовпу кіт ходить: догори йде — пісні співає, а донизу йде — казки каже. Танцювала, танцювала, далі махнула й лівим рукавцем — у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуються тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивати; а це й ті невіст-

ки пішли у танець. Танцюють, так як махнули правим рукавцем — кістки вилетіли та просто цареві в лоб; махнули лівим — цареві очі позабризували.

— Годі, годі, ви мені очі повибиваєте!

Вони й перестали. Посідали на призьбі всі; музики грають, двораки царські вже танцюють.

А Іван-царенко дивиться на жінку та й собі дивується, як-таки з такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодичка, що й очей не відірвеш! Далі сказав дати собі коня, махнув додому довідатися: де вона все те понабирала? Приїздить, пішов у світлицю, де вона спить, — аж там лежить жаб'ячий тулубець. У грубі топилося, — він той тулубець у вогонь — тільки димок пішов... Він тоді знову вертається до царя — саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли, перед світом уже пороз'їхались. Поїхав і Іван-царенко зі своєю жінкою.

Приїздять додому, вона ввійшла в світлицю, огляділася — аж колушка й нема... Шукала-шукала...

— Чи ти, — питає, — Іване-царенку, не бачив моєї одежі?

— Якої?

— Тут, — каже, — я колушок скинула.

— Я, — каже Іван-царенко, — спалив!

— Ох, що ж ти наробив мені, Іване! Якби ти не займав, то я б навечно була твоя, а тепер доведеться нам розлучитися, може, й навіки...

Плакала-плакала, кривавими слізьми плакала, а далі:

— Прощай! Шукай мене в тридесятих царстві, у баби-яги — костяної ноги!

Махнула рученьками, перекинулась зозулею; вікно було відчинене — полинула...

Довго Іван-царенко побивався за жінкою, довго плакав гірко, розпитувався: що йому робити? Ніхто нічого не радив. От він узяв лучок срібний, набрав у торбину хліба, тикви почепив через плече, — пішов шукати.

Іде та й іде, коли зустрів його дід, такий, як молоко, сивий, і питає:

— Здоров, Іване-царенку! Куди мандруєш?

— Іду, — каже, — дідусю, світ за очі шукати своєї жінки; вона десь у тридцятим царстві, у баби-яги — костяної ноги, іду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте, де вона живе?

— Чому, — каже, — не знати? Знаю.

— Скажіть, будь ласка, дідусю, й мені!

— Е, що тобі, сину, казати: кажи не кажи, не потрапиш!

— Потраплю не потраплю, скажіть: я за вас увесь вік буду бога молити!

— Ну, коли вже, — каже, — тобі так треба, то от тобі клубочок, пусти його — куди він буде котитися, туди й ти за ним іди: саме дійдеш аж до баби-яги — костяної ноги.

Іван-царенко подякував дідові за клубочок, узяв, пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Іде та й іде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічається йому ведмідь. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок — хотів стріляти. Ведмідь йому й каже:

— Іване-царенку, не бий мене! Я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його — не вбив.

Іде далі, вийшов на край лісу — сидить сокіл на дереві. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок — хотів стріляти.

Сокіл йому й каже:

— Іване-царенку, не бий мене! Я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його — не вбив.

Іде та й іде, клубочок попереду котиться, а він позаду йде за ним та й дійшов до синього моря. То й бачить: на березі лежить щука зубата, без води пропадає на сонці. Він хотів її взяти та з'їсти, а вона й просить:

— Іване-царенку, не їж мене, кинь лучче в море. Я тобі за те у великій пригоді стану!

Він її вкинув у море, пішов далі.

От так і зайшов уже аж у тридцятье царство. Аж стоїть хатка на курячій ніжці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку — аж на печі лежить баба-яга — костяна нога, ноги на піч відкидала, голову на комин поклала.

— Здоров був, Іване-царенку! Чи по волі, чи по неволі? Чи сам від кого ховавсь, чи кого шукаєш?

— Ні, — каже, — бабусю, не ховаюся, а шукаю свою жінку любу — жабу зелену.

— Знаю, знаю! — каже баба-яга. — У мого братика за наймичку служить.

От він як узявся просити, щоб сказала, де її брат живе, вона й каже:

— Там на морі є острів, там його й хата. Тільки гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти її як побачиш, то хапай швидше та й тікай з нею, не оглядаючись.

От він подякував бабі-язі, пішов.

Іде та йде, дійшов до моря, глянув — море, і кінця йому не видно; і де той острів, хто його знає.. От він ходить понад морем, голову похнюпивши, журиться.

А це впливає щука:

— Іване-царенку, чого ти журишся?

— Так, — каже, — і так: на морі є острів, та ніяк не можу туди дістатись.

— Не журись! — каже.

Ударила хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, побічніці золоті, а поміт склом настелений, — як ідеш, так мов у дзеркалі. Іван-царенко і пішов тим мостом та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів, аж там такий ліс густий, що ні пройти, ні просунутися, та темний-темний... Іван-царенко ходить по під тим лісом та й плаче, ходить та й плаче. А тут уже й хліба не стало — нічого їсти. От він сів на піску та й зажурився. «Пропав!» — думає. Коли це біжить заць повз нього; тут де не взявся

сокіл, ударив зайця, вбив. Іван-царенко взяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік, з'їв.

От наївся та й став думати: як його до палацу добитись? Знову ходить поїд лісом; а ліс — сказано — просунутися не можна. Ходив, ходив, коли — зирк! — іде ведмідь.

— Здоров, Іване-царенку! Чого ти тут ходиш?

— Хочу, — каже, — як-небудь у палац дістатись, та не можна за лісом.

— Я тобі поможу!

Як узяв той ведмідь дуб'я троццати; такі дуби вергає, що по півтора обіймища! Вергав, вергав, аж утомився. Пішов, напився води, як зачав знову ламати!.. От-от стежечку проламає! Знову пішов, води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до палацу; пішов Іван-царенко.

От пішов Іван-царенко тією стежкою — аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині скляний палац стоїть. Він туди пішов, у той палац. Відчинив одні двері, залізні, — нема нікого; відчинив другі, срібні, — і там нема нікого; як відчинив треті, золоті, — аж там за золотими дверима сидить його жінка, мички миче — і така зажурена, що й дивитися на неї страшно... Як побачила Івана-царенка — так і впала йому на шию:

— Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! Якби ще трохи, небагато, — може б, ти мене більше й не побачив ніколи...

Аж плаче з радощів! А він то вже не знає: чи на щім, чи на тім світі... Обнялись, гарненько поцілувалися; вона знову перекинулася зозулею, взяла його під крило — полетіли!

От прилетіли у його царство, вона перекинулася знов людиною й каже:

— Цей мій батенько мене прокляв і зміюці завдав аж на три роки на послуги; а тепер уже я свою покуту відбула!

Прийшли додому та стали гарно собі жити і долю хвалити, що їм помагала.

НЕНЬКОВА СОПІЛКА Й БАТІЖОК

Жив собі бідний чоловік і жінка. Вони мали трьох синів. Два були розумні, а третій — не дуже. Звали його Офермою.

Минули роки, чоловік і жінка зістарілися, а сини повиростали, стали легінями, як дуби. Перед смертю чоловік покликав їх і каже:

— Як умру, аби-сьте по одному приходили на мою могилу ночувати — кожний один тиждень.

— Добре, неньку, — відповіли хлопці.

Чоловік помер. Його поховали. А тут на могилу треба йти ночувати.

— Я не піду, боюся, — відповів найстарший. — Може би, ти, Офермо, пішов за мене?

— А що? Можу піти.

Оферма повечеряв, одягнувся у теплий кожух і пішов на цвинтар. Ліг на ненькову могилу й збирається заснути. Раптом чує:

— Це ти, Офермо?

— Це я, неньку.

— А чому першим не прийшов найстарший?

— Сказав, що боїться.

— Їсти тобі дали?

— Дали.

— А не холодно?

— У мене є теплий кожух, неньку.

— За те, що ти добрий, дарую тобі сопілочку. Як на ній заграєш, то сповниться все, що захочеш. Тепер іди додому.

Оферма засунув сопілочку за пояс і прийшов додому. Поліз на піч спати. Найстарший спитав:

— Як там? Балакає з неньком?

— А чому би й ні?

— Що вони казали?

— Питали, чи я їв і чи не холодно мені.

Найстарший не повірив:

— Все це тобі, дурному, приснилося!

— Най буде й так.

На другий тиждень мав іти на батькову могилу середульший син. Але він сказав:

— Я не піду, бо не маю часу. Ти б не пішов за мене, Офермо?

— А що, можу піти, — погодився дурний.

Його нагодували, дали теплий сардак і верітку — вирядили на цвинтар.

На могилі Оферма простелив верітку, накrywся сардаком і ліг собі спати. Та вчув неньків голос:

— Ти знову тут, синку? А чому другим середульший не прийшов?

— Казав, що він часу не має.

— Коли так, візьми й цей батіжок. Він буде рятувати тебе від небезпеки. А тепер іди додому і можеш більше на мою могилу не приходити вночі.

Оферма засунув батіжок за пояс, подався додому і ліг на піч спати. Середульший спитав:

— Ну, балакав з неньком?

— Аякже!

— Що він сказав?

— Аби-м більше вночі не приходив.

Середульший не повірив.

— А щоб ти скис! Таке може тільки приснитися дурному.

Оферма захропив на цілу хату. Спав три дні й три ночі. А коли прокинувся, брати і їх жінки сказали йому:

— Ти нам, як сіль в оці та як хрін у носі. Іди звідси, куди очі дивляться, бо ми не будемо тебе, дурного, годувати.

— Най буде й так, — відповів Оферма. Одягнув на себе дрантивий сардак, засунув за черес сопілку й батіжок і поманджав до самої столиці. Питав одного, другого і третього, чи нема десь муки на руки, бо вже дуже хотілося їсти. Один чоловічок порадив йому:

— Нашому королеві треба вівці. Іди до палацу... Як попасеш п'ять років його вівці, то віддасть за тебе одну із своїх доньок.

Хлопець — до палацу. Поклонився королеві й каже:

— Хочу бути твоїм вівчарем.

Король утішився:

— Дуже добре, легію! Але одна умова: як поженеш отару в гори, то най вона пасеться там, де схоче...

— Най буде й так, — погодився Оферма.

Наступного дня погнав вівці в гори. Вони йшли і йшли, не хотіли стати ні на хвилику. Вийшли на галювину, яка була покрита шовковою травою. Оферма ліг під дубом і заснув. Його розбудило ревіння: то прилетів триголовий змії, який розкрив над ним страшну пащеку.

— Чого ти роззявився? — спитав Оферма.

— Твої вівці випасли і сталабували мою шовкову траву! За це я тебе з'їм!

Оферма схопив батіжок з-за череса — й почалася бійка. Як цьвохне один раз — голова змія котиться до ярка, як гарбуз. Цьвохне другий раз — уже друга голова летить.

Уздрів змії, що біда, і почав просити:

— Не вбивай мене, легію! Лиши хоч одну голову. Я тобі подарую свою золоту хату.

А в Оферми добре, м'яке серце. І він відповів:

— Най буде й так. Ходімо до твоєї хати.

Змії повзе за парубком і на кожному кроці хоче його вкусити. Але Оферма не ховає за черес батіг.

Стали перед порогом золотої хати. Змії сказав:

— У моему лівому вусі є ключ від дверей — засунь руку, візьми й відчини.

— Твоя ж хата і твій ключ — то сам і відчиняй.

Змії стріпнув головою — ключ упав на землю!

— Підніми ключ, легію, — зманює змії далі.

Але Оферма теж не є дурний.

— Ти ж сам кинув — то сам підніми.

Коли змії нахилився, хлопець упік його батіжком — і фертик: змії більше не встав.

Оферма відімкнув двері, увійшов до хати і сів собі за стіл. Йому захотілося викурити люльку. Взяв золоту пушку-табакерку, але коли її відкрив, то звідси височив якийсь кудлатий псисько і спитав людським голосом:

— Чого хочеш, господарю?

— Спочатку люльку викурити, а потім коня, та не простого — золотого. Хочу об'їхати цю хату.

— Усе буде зроблено, господарю.

Не встиг Оферма затагтися димом, як під вікнами вже став золотий кінь. Хлопець вийшов до коня, схопив його за золоту гриву і сів собі в золоте сідло.

— Поїдемо над хмарами чи понад землю? — спитав його кінь.

— Понад землю.

Кінь пустився й летів цілий рік, доки Оферма обдивився свою золоту хату. Коли були знову на подвір'ї, кінь спитав:

— Ідеш і далі чи злізаєш?

— Та злізаю, бо мушу йти глянути, де ділися королівські вівці.

Оферма повернувся на галявину й шукає отару. Але вона гейби крізь землю провалилася — нема ніде жодної овечки, хоч реви до неба. Хлопець згадав про ненькову сопілку — витягнув з-під череса й заграб. Не минуло й хвилини, як вівці позбігалися й забекали довкола на весь ліс. Їх було ще раз так, як він залишив, бо за рік ягниці окотилися. Оферма погнав отару додому.

А найменша донька короля глипнула у вікно, уздріла його і радісно крикнула:

— Тату, вівчар вертається з вівцями!

— Не говори дурниць, — заперечив король. — Молодий змії давно його роздер на дрібні кавалки.

— Правду кажу, тату...

Король виліз аж на дах палацу. Дивився, придивлявся й зарепетував:

— ...Я все одно уб'ю лайдака, як не дорахуюся якоїсь вівці!

Хлопець пригнав отару на подвір'я. Король вибіг, почав рахувати. Рахував три дні й нарахував ще більше, ніж було перед тим.

— Завтра знову поженеш! — наказав Офермі.

— Най буде й так. Це ж моя служба, — погодився вівчар.

Уранці взяв торбинку з хлібом і цибулею, засунув за черес сопілку й батіжок й погнав вівці на зелену пашу. Ішли три дні й три ночі, доки не дісталися на галявину з шовковою травою.

Вівці паслися, а Оферма з'їв хліба з цибулею і ліг під старим дубом. Раптом чує — над ним хтось реве і ніби розмахує запаленим околотом. А то форкав на нього вогнем шестиголовий змії. Оферма схопився, як опшарений.

— Гов, дурний змію, таж я не свиня, що хочеш мене обсмалити!

Змії відповів:

— Мой, твої вівці випасли і сталабували мою шовкову траву. Своїм життям маєш заплатити!

Змії роззявив шість пащек — кожна з них була така велика, як багацька стодола.

А Оферма витягнув із-за череса чарівний батіжок і як почав ним ляскати! За якусь хвилину п'ять голів полетіли в ярк. Змії почав просити:

— Змилуйся, легіню, дарую тобі свій кришталевий дім, тільки не рубай мені останньої голови.

— Най буде й так, живи, доки сам не здохнеш, — відповів Оферма. — Ходімо до твого кришталевого дому.

Змії тягся за Офермою, щоб скочити на нього і з'їсти. Але хлопець теж не був дурним. — як цьвохне батогом, то лиходій вдсятеро звивається.

Перед порогом змії сказав:

— Ключ у мене під язиком, засунь руку і візьми...

— Ага, шукай дурніших за себе — не дам тобі відкусити руку! — і вівчар свиснув батіжком: — Виплюни!

Змії виплюнув кришталевий ключик.

— Бери й відчиняй! — наказав Оферма.

— Відчини ти сам! — відповів змії з такою злобою, що з пащі зі словами вирвався сніп вогню.

Легінь відтяв змієві й шосту голову. Потім узяв ключик і відімкнув двері. Як увійшов — очам не повірив: довкола все блищало, аж сміялося. Оферма сів за стіл, почув себе господарем. Закортіло навіть запалити. Взяв зі столу пушку-табакерку й одкрив її. Звідти знову вискочив якийсь кудлатий псисько й запитав людським голосом:

— Чого треба, господарю?

— Подай мені люльку, аби-м собі посидів, бо зроду не бачив отакого дива. Приведи й коня, аби я міг об'їхати дім...

Не встиг Оферма й раз пакнути з люльки, як перед вікнами вже став кришталевий кінь з кришталевим сідлом. Оферма вийшов на подвір'я і сів на коня.

— Як ти хочеш їхати — понад хмарами чи понад землею? — спитав його кінь.

— Понад землею, аби видно все, що є довкола дому.

Оферма вівкав від утіхи — так йому подобався кришталевий дім. Вони їхали два роки. Вернулися на подвір'я і кінь спитав:

— Поїдемо далі?

— Ні, мушу злізти, бо не знаю, де королівські вівці.

Оферма знову побіг на галявину — а там жодної овечки. Він витягнув ньєкову сопіяку і заграв. Тої ж хвилини почали збігатися до нього королівські вівці. А їх було у три рази більше, аніж передом, бо агниці двічі окотилися.

Погнав овець додому. Як наближався до палацу, найменша королівна аж у долоні заплескала:

— Тату, ади, вівчар повертається з нашою отарою.

— Не кажи, його вже давно з'їв середущий змії! — відповів король.

— То Оферма, тату!

Король вибрався аж на комин палацу. Дивився, придивлявся і раптом загорлав:

— Знову той лайдак іде на мою голову. Та як недоразуюся хоч однієї вівці — тут йому кінець!

А Оферма йшов собі веселий, моргав найменшій королівні, яка сіла на вікно й сміялася до нього.

Король навіть не рахував вівці — так їх було багато. Став надутий, як сова. А Оферма каже:

— Та наймолодша королівна буде мені за жінку, правда, ваша милість?

— Не криши петрушку, бо риба ще в ріці, — сьрдився король. — Найстарший змії має тебе роздерти... Аби-сь знав! Завтра знову виганяй отару.

Уранці Оферма сунув у торбину хліба і цибулі та й погнав овець на пасовисько. Дійшли до галявини, на якій росла шовкова трава.

Легінь з'їв кавалок хліба із цибулею й ліг під дубом спати. Нараз почувся такий рев, що листя на деревах затремтіло.

— Е-е, спати не можна, бо сюди летить найстарший змії, — подумав Оферма, згадавши, чим погрожував король.

Справді, на галявину налетів старий дванадцятиголовий змії. Сипав довкола себе такий страшний вогонь, що дерева і трави горіли. Уздрів Оферму й заревів:

— Нащо талабуєш тут мою траву?

— Бо мені так хочеться, — відповів Оферма.

— Я тебе з'їм, як пес муку!

— Подавишся, — вигукнув Оферма і вихопив батіжок. А той аж засвистів. Голови змія котилися одна за другою до ярка. Як залишилася одна, змії почав просити:

— Змилуйся, легіню, не рубай останню... Я тобі подарую діамантовий палац.

— Ні, я вже знаю вас, проклятих зміїв! Даруйте, аби мене з'їсти! Нема дурних!.. — Свиснув батіжок, і полетіла дванадцята голова. У ній під язиком Оферма знайшов діамантовий ключик і відімкнув двері у діамантовий палац. А там усе блищало, як сонце. Він закрив очі долонями, аби не осліпнути. Потім сів

за стіл, хотів викурити люльку. Тільки відкрив пушку з тютюном, як вискочив знову кудлатий псисько.

— Чого потребуєш, мій господарю?

— Дай мені люльку й приведи коня, най зроблю обзорини.

Не встиг Оферма і три рази пакнути, як під вікнами постав діамантовий кінь. Оферма вийшов на подвір'я і сів на коня, у діамантове сідло.

— Гайда навколо палацу! Але понад землею, аби-м усе видів.

Іхали три роки, доки об'їхали увесь діамантовий палац, й вернулися на те саме місце.

— Ідеш далі, господарю?

— Вже доста, бо не знаю, що там діється з королівськими вівцями.

Прийшов на галявину — ні одної овечки не видно. Та парубок витягнув із-за череса сопілку і заграв. Вівці гейби з-під землі з'явилися, і їх було, як листя на старому дубі, бо ягниці всі три роки окочувалися.

Оферма погнав отару додому.

— Тату, вівчар вернувся живим! — зраділа най-молодша королівна.

А король розсердився:

— Ади, такий дрантюх — і хоче стати моїм зятем!..

Та мусив віддати за свого вівчаря найменшу королівну. Зіграли гоїне весілля: було на ньому тисяча пар гостей, а музика грала цілий тиждень.

Оферма забрав жіночку і перейшов жити до палаців, які йому подарували змії. Один день жив у золотому, другий — у кришталевому, а третій — в діамантовому. На четвертий день сказав своїй жінці:

— Нудно в чужих палацах. Де я народився, там і кропива мила. Вертаймося в село, бо тут мені світ дошками забитий.

— Ідьмо, чоловічку!

У селі Оферма збудував собі хатку і жив у ній зі своєю жінкою у любові й злагоді.

ІВАН-ПОБИВАН

Унадивсь давним-давно один страшний змій у якусь слободу людей їсти та й поїв чисто всіх, zostався один тільки дід.

— Ну, — каже змій, — завтра поснідаю.

А через ту слободу та йшов один бідний хлопець, та й проситься ночувати.

— А хіба тобі життя надокучило? — питає його дід.

— Як? — каже бідний хлопець.

Дід розказав йому, що тут змій усіх людей переїв і це завтра його з'їсть.

— Е, — каже хлопець, — подавиться.

От прилітає змій, побачив хлопця та:

— О, це добре, — каже, — був один, а тепер двох.

А хлопець:

— Гляди не подавись!

Змій і дивиться.

— Як, — каже, — хіба ти сильніший за мене?

— Авжеж.

— Який же ти сильний? Я он, бач... — Та взяв камінь, як здавив, так з нього мука й посипалась.

— Е, це дурниця, — каже хлопець, — здави так, щоб з нього юшка потекла.

Та тут же взяв ворочок сиру, та як натисне, так з нього сироватка і потекла.

— Отак, — каже, — дави.

— Ну, ходім, — каже тоді змій, — за товариша будеш.

А хлопець йому:

— Хіба за старшого.

Ото й пішли. Питає його змій:

— А як звать тебе?

— Іван-Побиван, — каже хлопець.

Ну, змій вже й боїться його: «Щоб ще мене, — думає, — і не вбив».

Стало на обід, змій і каже:

— Піди ж ти, хлопче, та принеси вола, будем обідать варити.

Пішов хлопець. Ходить по зміській череді та й зв'язує волів хвостами докупи. А змії ждав, ждав, побіг сам.

— Що ти, хлопче, робиш?

— Е, буду ще тобі по одному носити, я всіх зразу хочу забрати.

— Та ну тебе к бісу, ти мені всю худобу переведеш.

Стяг змії з вола шкуру і поволік. От дає він хлопцеві ту шкуру.

— Іди, — каже, — води принеси.

Узяв хлопець шкуру, насилу дотяг її до колодязя, та як упустив туди, то вже і не витягне. Тоді зробив собі лопату та й ходить кругом криниці, підкопує її. Прибігає змії.

— Що це ти робиш?

— Е, буду я тобі шкурою воду носити! Я зачеплю всю криницю та й приволочу.

— А щоб тебе! — каже змії та й злякався хлопцевої сили. Поніс сам.

— Піди ж, — каже, — хлопче, дров принеси; вирви там сухого дуба, та й буде.

— Е, буду я тобі трошки носити! Якби дубів двадцять разом, то б так! — Та й удав, ніби розсердивсь, не пішов. От змії наварив, сів і їсть, а хлопець ніби сердиться і обідать не йде, бо ж як піде, то змії зразу догадається, що він не сильний, як побачить, що хлопець менше нього їсть. А як zostалося небагато, то він сів і собі посьорбав та й каже:

— Мало.

— Ну, — каже змії, — то ходім тепер до моєї матері, вона нам вареників наварить.

— А як іти, то йти, — каже хлопець, а сам думає: «Тепер пропав».

От як почали їсти, — а вареників стоїть бочок двадцять, — то змії все їсть та їсть, а хлопець усе за пазуху та в штани ховає, усе ховає. Вже казанів з два-

дцять подали, а він одно ховає. Як поїли, то змії і каже:

— Ходім на камінь крутитись.

— А як іти, то йти, — каже хлопець.

Змії як крутнувся — аж огонь пішов.

— Дурниця, — каже хлопець, — ти так крутнись, щоб юшка потекла. — Та як притисне до каменя ті вареники, що в його одежі, а з них так юшка і бризнула. — Отак, — каже, — крутись. — Та ще, та ще: — От як дави!

Ну, змії вже вкрай злякався Івана-Побивана. Але ще каже:

— Ану, давай, хто сильніше засвище.

Змії як свисне, аж дерева пригнулись.

«Ну, — думає Іван-Побиван, — що його робити?» А тут лежала одна залізяка. Глянув Іван на неї та до змії:

— Зажмур очі, бо я як свистатиму, то тобі можуть очі повилазити.

Змії зажмурился, а Іван-Побиван як огріє змія залізякою, то той аж здригнувся.

— Правду кажеш, — каже змії, — ледве справді очі не повискакували! — Та вже щоб хоч не бути з Іваном укупі, то побудував йому хату на одшибі; а сам давай з матір'ю радитись, як би їм його звести зі світу.

— Давай, — кажуть, — його спалим.

А хлопець підслухав це та десь і сховався. От як спалили ту хату, хлопець прийшов, став коло попелу та й струпується.

Приходить змії.

— Що ти, хлопче, хіба ще живий?

— Живий, тільки цієї ночі мене щось ніби блоха вкусила.

«Ну, — думає змії, — од такого треба подалі!» Та як дременує з тих країв, то тільки його й бачили.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

Був собі дід та баба, а в них було три сини: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього, а він, знай, на печі у просі сидить, у чорній сорочці, без штанців. Як дадуть, то й їсть, а ні, то він і голодує. Аж ось прийшла чутка, що так і так: прилетів такий царський указ, щоб зібралися до царя всі на обід, і хто зробить такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає. Розумні брати й радяться:

— Піти б то, може, там де наше щастя закотилося! Порадилися, просяться в батька та в матері:

— Підемо ми, — кажуть, — до царя на обід: загубити — нічого не загубимо, а може, там де наше щастя закотилося!

Батько їх умовляє, мати їх умовляє... Ні!

— Підемо, та й годі! Благословіть нас на дорогу.

Старі, — нічого робити, — взяли поблагословили їх на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла прося, — пішли вони.

А дурень сидить на печі та й собі проситься:

— Піду і я туди, куди брати пішли!

— Куди ти, дурню, підеш? — каже мати. — Десь тебе й вовки з'їдять!

— Ні, — каже, — не з'їдять: піду!

Старі з нього спершу сміялись, а то давай лаяти. Так ні! Вони бачать, що з дурнем, мовляв, нічого не зробиш, — та й кажуть:

— Ну йди, та щоб вже й не вертався й щоб не признавався, що ти наш син!

Баба дала йому торбу, наклала туди чорного черствого хліба, пляшку води дала й випровадила його з дому. Він і пішов. Іде та й іде, коли зустрічає на дорозі діда: такий сивий, борода біла, аж до пояса!

— Здорові, діду!

— Здоров, сину!

— Куди йдете, діду?

А той каже:

— Ходжу по світу, з біди людей виручаю. А ти куди?

— До царя на обід.

— Хіба ти, — питає дід, — умієш зробити такий корабель, щоб сам літав?

— Ні, — каже, — не вмію!

— То й чого ж ти йдеш?

— А хто його знає, — каже, — чого! Загубити — не загублю, а може, там де моє щастя закотилося.

— Сідай же, — каже дід, — та спочинеш трохи, пополуднуємо. Виймай, що там у тебе в торбі!

— Е, дідусю, нема тут нічого, самий черствий хліб, що ви й не вкусите.

— Нічого, виймай!

От дурень виймає, аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він ізроду й не їв таких!..

— От бач! — каже дід.

От вони розіслали свитки на траві, посідали, давай полуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі та й каже:

— Ну, слухай, сину; йди ж тепер ти в ліс та підійди до дерева та й удар сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не розбудить: тоді, — каже, — тобі корабель збудується, а ти сідай на нього й лети, куди тобі треба, тільки по дорозі бери, кого б там не стрів.

Дурень подякував дідові, і розпрощалися. Дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов у ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокирою, упав ниць та й заснув. Спав, спав... Коли це за якийсь там час чує — хтось його будить:

— Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!

Дурень прокинувся, коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові так і понадималися — тільки летіти! От він, не довго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й

полетів. Як полетів та й полетів — нижче неба, вище землі — й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться дурень: припав чоловік на шляху до землі, вухом та й слухав. Він і гукнув:

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Що ви робите?

— Слухаю, — каже, — чи вже позбирались до царя на обід люди.

— А хіба ви туди йдете?

— Туди.

— Сідайте зо мною, я вас підвезу.

Слухало сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік шляхом — одна нога за вухо прив'язана, а на одній скаче.

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Чого ви на одній нозі скачете?

— Того, — каже, — що коли б я відв'язав другу, то за одним ступенем увесь би світ переступив. А я, — каже, — не хочу.

— Куди ж ви йдете?

— До царя на обід.

— Сідайте з нами.

— Добре.

Скороход сів. Знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: на дорозі стрілець стоїть і прицілюється з лука, а ніде не видно ні птиці, нічого.

Дурень і крикнув:

— Здорові, дядьку! Куди ви цілитесь, що не видно ні птиці, нічого?

— То що, що не видно? То вам не видно, а мені видно!

— Де ви її бачите?

— Е, — каже, — там за сто миль, сидить на сухій грушці!

— Сідайте з нами!

Він і сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною позен мішок хліба.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви йдете?

— Іду, — каже, — добувати на обід хліба.

— Та в вас і так повен мішок!

— Що тут цього хліба! Мені й на один раз поспі-дати не стане.

— Сідайте з нами!

— Добре!

Сів і Об'їдайло. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Чого ж ви тут ходите?

— Пити, — каже, — хочеться, та ніяк води не зна-йду.

— Та перед вами ж цілісіньке озеро, чому ви не п'єте?

— Е, що тут цієї води! Мені й на один ковток не стане.

— Так сідайте з нами!

— Добре.

Обпивайло сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть — аж іде чоловік у село й несе куль соломи.

— Здорові, дядьку! Куди це несете солому?

— У село, — каже.

— Ото! Хіба в селі нема соломи?

— Е, — говорить, — та не така!

— А хіба це яка?

— А така, — каже, — що яке б душевне літо не було, а тільки розкидай цю солому, то зараз де не візьметься мороз і сніг.

— Сідайте з нами!

Морозко сів. І полетіли далі.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви дрова несете?

— У ліс.

— Ото! Хіба в лісі нема дров?

— Чому нема? Є,— говорить,— та не такі.

— А які ж?

— Там,— каже,— прості, а це такі, що як тільки розкидав їх, так зараз де не візьметься військо перед тобою!

— Сідайте з нами!

І той згодився, сів та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи не довго, а прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлені, понакривані, бочки меду повикочувані: пий, душе, їж, душе, чого забажавш! А людей,— сказано,— півцарства зійшлося: і старі, і малі, і пани багаті, і старці убогі. Як на ярмарку. Дурень прилетів із товариством на тім кораблі, спустився в царя перед вікнами, повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно — аж хтось прилетів на золотому кораблі. Він лакеєві й каже:

— Піди спитай, хто там золотим кораблем прилетів!

Лакей пішов, подивився, приходять до царя:

— Якась,— каже,— мужва обідрана!

Цар не вірить:

— Як,— каже,— можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли? Ти, мабуть, не допитався!

Взяв та й пішов сам між людьми.

— Хто,— питає,— тут на цім кораблі прилетів?

Дурень виступив:

— Я! — каже.

Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, то аж за

голову взявся: «Як-таки, щоб я своєю дитину та за такого хлопа видав?!».

Що його робити? І давай йому загадки загадувати.

— Піди,— каже на лакея,— скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живої-цілющої, поки люди пообідають, то не то царівни не віддам, а оце меч — а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало, той самий, що припадав до землі вухом, підслухав, що цар казав, та й розказав дурневі. Дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено) та й журиться: не їсть, не п'є. Скороход побачив:

— Чому ти,— питає,— не їси?

— Де вже мені їсти! І в пельку не йде.

І розказав — так і так:

— Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добув води живої й цілющої... Як я її добуду?

— Не журись! Я тобі дістану!

— Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ; а він уже давно знає, як і що.

— Скажи,— говорить,— що принесу!

От лакей і пішов.

А Скороход відв'язав ногу від вуха та як махнув,— так в одну мить і набрав води живої й цілющої.

Набрав, утомивсь. «Ще,— думає,— поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи».

Сів та й заснув. Люди вже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий ні мертвий. «Пропав!» — думає.

Слухало взяв приставив до землі вухо — давай слухати. Слухав-слухав:

— Не журись! — каже.— Під млином спить, вражий син!

— Що ж ми будемо тепер робити? — каже дурень.— Як би його збудити?

А Стрілець каже:

— Не бійся: я збуджу!

От як нап'яв лук, як стрельне, як торохне стріла в млин — аж тріски полетіли! Скороход прокинувся — мерщій туди! Люди обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду.

Цар — що робити? Ну загадувати другу загадку:

— Як із'їсть із своїм товариством за одним разом пість пар волів жарених і сорок печей хліба, тоді, — каже, — віддам свою дитину за нього, а не з'їсть, то от: оце меч — а його голова з плеч.

Слухало й підслухав та й розказав дурневі.

— Що ж мені тепер робити? Я й одного хліба не з'їм! — каже дурень.

Та й знов зажурився — аж плаче.

А Об'їдайло й каже:

— Не плач, я за вас усіх поїм, ще буде й мало! Приходить лакей: так і так.

— Добре, — каже, — нехай дають!

От зажарили дванадцять биків, напекли сорок печей хліба. Об'їдайло як почав їсти — усе дочиста поїв і ще просить:

— Ех, — каже, — мало! Хоч би ще трошки дали!..

Цар бачить, що нічого не вдіє — знову загадав:

— Щоб сорок сорокових кувов меду випив за одним духом і сорок сорокових кувов квасу, а не вип'є: мій меч — його голова з плеч!

Слухало підслухав — розказав; дурень плаче.

— Не плач! — каже Обпивайло. — Я, — каже, — сам вип'ю, ще й мало буде!

От викотили їм по сорок сорокових кувов меду й квасу.

Обпивайло як узяв пити, всі до краплі випив, ще й підсміюється.

— Ех, — каже, — мало! Хоч би ще трохи.

Цар бачить, що нічого не вдіє, та й думає: «Треба його, вражого сина, зо світу звести, а то він мою дитину занапастить!»

От і посилав до дурня лакея:

— Піди скажи, що сказав цар, щоб перед вінцем у баню сходив.

А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чавунну напалили: «Так він, сякий-такий, зажариться!» Грубник натопив баню — так і пащить: самого чорта, мовляв, можна зажарити!

Сказали дурневі. От він іде в баню, а за ним слідом іде Морозко з соломою. Тільки що ввійшли в баню — аж такий жар, що не можна видержати! Морозко розкинув соломі — й відразу так стало холодно, що дурень насилу обмився, та швидко на піч, та там і заснув, бо намерзся-таки добре!

Вранці відчиняють баню, думають: тільки з нього попілець зостався!.. Аж він лежить на печі! Вони його збудили.

— Оце, — каже, — як я міцно спав!

Та й пішов із бані.

Доповіли цареві, що так, мовляв, і так: на печі спав, і в бані так холодно, наче цілу зиму не топлено. Цар засмутився дуже: що його робити? Думав-думав, думав-думав...

— Ну, — каже, — як дістане мені на ранок полк війська, то вже дам свою дочку за нього, а не дістане, то от: мій меч — його голова з плеч!

А сам думає: «Де-таки простому мужикові полк війська добути? Я цар, та й то!..»

От і дав наказ.

Слухало ж підслухав і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче.

— Що мені тепер робити на світі? Де я того війська добуду?

Іде на корабель до товариства:

— Ой, виручіть, братця! Виручали не один раз з біди і тепер виручіть! А то пропав я на світі!

— Не плач, — каже той, що ніс дрова, — я тебе виручу.

Приходить слуга:

— Казав, — каже, — цар, як поставиш завтра на ранок цілий полк війська, тоді твоя царівна!

— Добре, зроблю! — каже дурень. — Тільки, — каже, — скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я на нього війною піду й силою царівну візьму!

Уночі повів товариш дурня в поле й поніс із собою в'язку дров. Як почав ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік! І такого війська набралось!.. На ранок прокидається цар — аж чує: грають.

Він питає:

— Що там так рано грає?

— То, — кажуть, — той своє військо муштрує, що на золотім кораблі прилетів.

Цар тоді бачить, що нічого не вдіє, і велів його покликати до себе.

Приходить лакей, просить. А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одяга на ньому так і сяє: шапочка золота, а сам такий гарний, що й не сказати! Веде він своє військо, сам на воронім коні попереду, за ним старшина. Підступив під дворець:

— Стій! — крикнув.

Військо у лаву стало, — як перемите!

Він пішов у дворець; цар його обіймає, цілує:

— Сідай, мій зятю любий!

Вийшла й царівна; як побачила — аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов!

ЗАЛІЗНИЙ ВОВК

У одного царя росла золота груша. Але з неї користі не мав, бо врожай щось крало.

І примусив цар синів доглядати грушу.

Прийшов старший син під грушу і лежить. Прилізла до нього мишка:

— Царевичу, чи не дав би ти мені поїсти? Він її прогнав. Переспав ніч, а рано встав і бачить — на дереві знову нічого нема.

Середущий так само не доглянув грушу.

Був у царя й третій син — Мишко, простий собі, домашній. Він сказав:

— Няню, піду я доглядати грушу!

Прийшов до груші, розклав вогонь, сів і пече сало.

І приповзла до нього мишка:

— Мишку, дай трохи хліба.

Хлопець дав їй скибочку із салом.

— Тепер лягай спати, а у дванадцять годин ночі я тебе розбуджу. Прилетить золота пташка із золотим кошиком, буде рвати груші. А ти вилізть так, аби не почула, може, її впіймаєш. Вона небоязка.

Опівночі мишка розбудила хлопця. Він устав і дивиться: на груші прекрасна золотопера пташка. Поклала собі кошика межи гілки і дзьобиком рве золоті груші.

Мишко помалу-помалу вибрався на грушу, при тягся до пташки і схопив її за хвіст. Але в руках лишився один хвіст — пташка полетіла.

Вранці Мишко вернувся додому. І питає його цар:

— Ну, доглянув грушу?

— Доглянув, та що з того! Ухопив я золоту пташку за хвіст, але вона вирвалася. Лише хвіст і кошик залишилися.

Тоді цар розсердився на старших синів, дав їм коні й наказав:

— Ідіть геть по світу! Я вас не хочу знати, коли не зуміли доглянути грушу!

Старші сини поїхали.

Але і молодший сідлає коня, збирається у дорогу.

— Куди ти, Мишку?

А він каже:

— За золотою пташкою. Мушу її спіймати, бо буде знову красти від нас груші.

Іде, іде. І в одному місті побачив братів: вони в корчмі пили і гуляли. Мишко на них не зважав. Поїв хліба, напився води і їде собі далі.

Дістався на розпуття, а там написана табличка: «Підеш прямою дорогою — загинеш. Підеш наліво — не вернешся. Підеш направо — з'їсть Залізний вовк».

Став Мишко та й думає: що діяти — вертатися додому чи іти на смерть? На жодній дорозі не вказано життя.

Та лише додумався, що він піде третьою дорогою: «Якби ішов вовк, то дам йому коня — коня з'їсть, а мене лишить».

І взявся направо.

Приїжджає під великі гори. Чує, щось гуде. Подивився — грубий вовк з відкритою пащею на нього біжить.

Хлопець скочив із коня і крикнув:

— Не їж мене, а на тобі коня!

Вовк з'їв коня і питає хлопця:

— Куди ти доробиш?

Мишко розповів:

— Так і так, шукаю золоту пташку, що крала наші груші.

— О, то дуже далека дорога! Сам не доберешся. Сідай на мене і держися добре...

І приїхали вони у другу державу, до поганого царя.

Вовк став коло лісу:

— Ну, Мишку, йди в палац. На воротах тебе не побачать — так я учинив. А під хлівом у клітці сидить пташка. Та аби ти клітку не чіпав, бо тоді тебе почують і спіймають.

Мишко пройшов царськими воротами. Там стояли аж чотири стражники, але його не бачили. Прийшов до хліва, дивиться — у золотій клітці сидить золота пташка. Вийняв собі пташку, а далі подумав: «Яка красна клітка, шкода її лишити!»

Почав брати клітку — нараз почувся крик. Царські слуги спіймали Мишка та й привели до царя.

— Хто ти такий? — питає його цар.

Мишко відговорюється і сьак, і так.

Цар сказав Мишкові, що він його відпустить, але тоді, коли той поклянеться, що приведе від другого царя золотогривого коня.

Мишко прийшов до вовка:

— Ну, чи я тобі не говорив, щоб не чіпав клітку? Мало не загинув! Що ж, ходімо за конем до другого царя. Що поміняв, то мусиш дати.

Прийшли до другого царя, і знову вовк наказує Мишкові:

— Сторожа на воротах тебе не помітить, і зайдеш невидимо у хлів, де стоїть золотогривий кінь. Та не смій торкатися вуздечки, бо тоді тебе почують, побачать і спіймають.

Пройшов Мишко воротами, відчинив хлів і бачить: стоїть прекрасний кінь. Узяв коня, але подумав так: «Ей, візьму й вуздечку! Така красна...»

Лише поклав руку на вуздечку, як зчинився крик, і сторожа спіймала Мишка.

Цар розсердився на хлопця:

— Злодію! Та ти хотів украсти золотогривого коня? Попадеш під смерть!

Мишко усе йому розказав — з котрої він держави і чому сюди прийшов.

Тоді цар проговорив:

— Є в одній державі золотоволоса дівчина. Якщо ту дівчину приведеш — відпущу тобі вину, не при ведеш, то я тебе знайду і на краю світу!

Мишко поклявся, що все зробить. Приходить він до вовка.

— Знову не послухав? — говорить йому вовк. І на раз розмахнувся, ляснув його: — Ну, сідай на мене, та ідемо у третю державу за золотоволосою.

Приїхали у третю державу під царський палац. Вовк наказує:

— Чекай мене тут, я сам іду за дівчиною, бо ти не приведеш її. А як тебе тут схоплять, то вже загинеш.

Вовк перемінився у красного пса. Ходить він коло зоріт, лациться до сторожі. І стражники його завели до царського двору. Побачила песика царівна та й почала просити, аби дали їй. Старший стражник дав царівні пса.

Ходить вона з песиком по садку, гуляє.

Раз, коли всі інші пішли до палацу полуденкувати, пес оглянувся навколо, чи його не бачать, і знову обернувся в Залізного вовка. Тоді схопив дівчину, кинув собі на спину й тікає.

Прибіг до Мишка, і хлопець сів на вовка разом із царівною.

А цар осідлав татоша з дванадцятьма ногами і летить за ними. Мишко почав йойкати:

— Ой, пече у плечі!

Вовк дає пораду:

— Тягни із хвоста волос, пускай позад себе і не оглядайся.

Мишко витяг волос і кинув за собою. Там нараз постала залізна гора. Поганий цар не міг перелізти...

Ідуть вони далі. Вже приїхали до гір, де на Мишка напав колись вовк. У тих горах їх залишив, а сам пішов за золотою пташкою і золотогривим конем.

Скоро приніс пташку і привів коня. Передав Мишкові й каже:

— Я зостаюся тут, а ти йди у свій край. Та дивися, щоб десь не заспав, бо тоді загинеш.

Мишко і царівна сіли на коня. Приїхали на велике поле й вирішили трохи відпочити. Зійшли з коня, лягли собі на землю і відпочивають. Але так відпочивали, що здрімалися.

А в той час до них прийшов один песиголовець. Закляв Мишка і його коня, що сталися камінням, а дівчину і пташку забрав із собою. Привів дівчину до себе і страшно силує її, аби за нього віддалася. А дівчина не хоче, бо любить Мишка.

І то велось довгий час. Раз Залізний вовк скликав усіх вовків, бо він був їх царем. Один вовк говорить,

що ходив туди, другий — що туди. А кривий повідомив:

— Я коло дороги бачив чоловіка і коня, що закам'яніли.

Тоді Залізний вовк почав розпитувати всіх:

— Хто із вас знає, де тут є цілюща й живлюща вода? Ніхто не знав, лише кривий вовк: вона була у Лихому лісі, межі такими горами, котрі билися, тільки на полудне переставали битися. Кривий вовк заскочив і зачерпнув води.

Залізний вовк покropив два камені цілющою й живлющою водою, і вони ожили.

— Ну, пам'ятаєш, Мишку, що я тобі наказував? Не послухався — утратив дівчину і пташку, сам мало не загинув. Тепер поїдь дорогою до дев'ятої гори. А там живе баба, котра тобі порадить, що треба робити. Песиголовець має страшну силу, може тебе згубити.

Мишко приїхав на дев'яту гору, поклонився бабі. Стара мала які п'ятсот років. Ледве відкрила очі:

— Що, сину, шукаєш?

— Так і так, — розповідає хлопець. — То чи годен буду взяти назад дівчину і пташку.

— Як будеш мати щастя, то візьмеш. Але я не знаю, чи повернешся живим. Бо на кого і за п'ятсот метрів песиголовець гляне, той нараз умирає. Але не журися. Коло його хижі ти побачиш бука. Під буком, під корінням, закопана паличка — песиголовця сила. Коли ту паличку знайдеш, то довго не радься, нараз переломи. Тоді песиголовець утратить страшну силу, буде лежати у постелі при смерті.

Так і сталося.

Мишко розкопав землю і під буком знайшов красну паличку. Нараз її переломив. Заходить до хижі, а песиголовець помирає. За п'ять хвилин він уже не дихав. А дівчина така суха і чорна, ледве у шкірі держиться — так її песиголовець змучив.

Узяв Мишко пташку і царівну. Сіли на коня і по-дорожують.

Приїхали у свою державу, зайшли в ту корчму, де колись гуляли Мишкові брати. Вони дожилися до того, що замітали порохи по вулицях. Упізнали молодшого брата, але ховалися від нього, бо ганьбилися. І що собі дорадили?

— Убиймо Мишка, а пташку із царівною привеземо нянькові на золотогривому коні та й скажемо, що то ми здобули.

Мишка зсадили із коня і почали йому грозити, аби поклявся, що не скаже нянькові, як вони зробили. Мишко не мав, що вибирати, і дав слово, що він за два роки не прийде додому і не скаже нянькові нічого. Брати взяли від нього золотогривого коня, золотоволосу дівчину й золотоперу пташку — і приїхали додому.

Старий цар усе те перебрав і прийняв на ласку вигнаних синів.

Але дівчина сумна, бо вона жаліє за Мишком, а не сміє казати цареві, що брати зробили. Ходить одна і ні за кого не хоче віддаватися.

А через два роки вернувся Мишко — бідний, голодний, обідраний. Коли його побачила дівчина, то дуже зраділа: обняла і привела до старого царя. А цар дуже дивується, як то його син доходився до такої бідності.

— Я вам, няньку, не скажу нічого. Най розповість дівчина.

І царівна усе розказала.

Старших братів розтягнули кінями, а молодшому, Мишкові, справили весілля. Цар передав на нього державу, і так він zostався на престолі батька.

ЯЩЕ-РАЩЕ

Колись була птиця жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай

вони зерном ділитися. От одне зерно лишне було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

А жайворонок каже:

— Нехай мені!

Думають вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче його перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла зерно в зуби та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птиць, щоб звокувати царицю-мишу, а цариця-миша скликає всіх звірів, — і почали війну. Як вийшли в ліс, — то що звірі хочуть яку птицю розірвати, то вона на дерево; а птиця як візьме, літаючи, бити звірів... Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати. Коли цариця огляділась, — аж немає на війні комашні! Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комашня. Коли це приходить і комашня. Цариця й загадала їй, щоб вона вночі полізла на дерева і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил.

На другий день, тільки що розвиднілось, цариця кричить:

— Ану, вставайте вокуватися!

Птиця що підійметься, то й упаде на землю, — там звір її й розірве. Отак цариця-миша звокувала царя-жайворонка.

А один орел бачить, що лихо, сидить на дереві і не злітає. Коли тут іде стрілець, побачив, що орел сидить на дереві, — як націлиться на нього. А той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі в великій пригоді стану!

Стрілець удруге націливсь, він ще його просить:

— Візьми лучче мене та вигодуй, то побачиш, в якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще наміривсь, утретє; орел знов його почав просити:

— Ей, голубчику-братику! Не бий мене та візьми до себе,— я тобі у пригоді стану!

Стрілець повірив йому: поліз, зняв з дерева та й несе його додому. А орел йому й каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Орел ту корову за рік із'їв та й каже тому чоловікові:

— Пусти мене, я політаю: побачу, чи вже відросли крила.

Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав та й прилетів опівдні до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила,— заріж іще одну корову!

Той чоловік послухав його та й зарізав. Орел із'їв її за рік. Та знову — як полетів... Пролітав мало не цілий день,— увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Той чоловік думас: «Що тут робити — чи зарізати, чи ні?» А потім і каже:

— Більше пропало,— нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізав йому бугая. Орел як з'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів, то літав так високо — аж під хмарою. Коли це прилітає та й каже тому чоловікові:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче: вигодував ти мене, тепер же сідай на мене.

Той чоловік питається:

— Що з того буде?

А він йому:

— Сідай!

Той і сів.

Орел його поніс аж під хмару, а потім і пустив додолу. Той чоловік летить додолу,— коли це орел

не дав йому долетіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось?

А він йому каже:

— Так, наче я вже неживий був.

Тоді орел йому каже:

— Отак саме мені було, як ти на мене націлявся.

Потім каже:

— Сідай знов!

Тому чоловікові й не хотілось сідати на нього,— ну, нема що робити,— таки сів. Орел знов його як поніс, та аж у саму хмару, а там як скинув його з себе — та підхопив так, може, як на два сажні від землі, та й питається його:

— А що, як тобі здавалось?

Він йому каже:

— Так, наче вже кістки мої розсипались.

Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націлявся. Ну, ще сідай.

Той сів. Він як понесе його аж за хмару та звідтіль і пустив його додолу та підхопив уже аж коло землі, а тоді й питається його:

— Як тобі здавалось, як ти летів на землю?

Той йому:

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі.

Тоді орел йому й каже:

— Отак же само мені було, як ти втретє націлявся.

А потім каже:

— Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене та будемо летіти до моєї господи.

Ото летять та й летять; прилітають до його дядька.

А орел тому чоловікові й каже:

— Іди ж у хату, та як будуть питати тебе: чи не бачив їхнього небожа, то ти скажеш: «Як дасте яйце-райце, то й на очі приведу».

Він приходить у хату; коли це йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

А він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже четверте літо, як пішов на війну, — та ні чулки, ні звістки...

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то й на очі приведу.

Вони тоді:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце-райце.

От він виходить із хати й каже орлові:

— Казали так: лучче нам його ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

Орел йому й каже:

— Летімо далі!

Летять та й летять, та й прилітають до його брата; той чоловік і тут те саме говорив, що в дядька, — та не дали й тут яйця-райця.

Прилітають до орлового батька, а орел тому чоловікові й каже:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив і на очі приведеш.

Увіходить він у хату, а вони йому й кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

Він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його стали питатися:

— Чи не бачив ти нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну, та, мабуть, убили його там...

А він їм каже:

— Я бачив його, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орлів каже йому:

— Нащо ж воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей.

Він каже:

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце!

— Піди ж приводь, — зараз тобі дамо!

Він уводить його в хату. Тоді його батьки так зраділи, а тому чоловікові дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде на дорозі; а як прийдеш додому, то погороди загороди великі, а тоді його й розіб'єш.

Він іде та йде, та так скотілося пити йому. Коли це найшов криничку. Тільки що став пити воду, та якось об пам'яну й розбив те яйце-райце. Як узяв же скот вернути з того яйця!.. Верне та верне. Гониться він за тим скотом; що з того боку піджене, то цей з цього боку розійдеться. Кричить бідолаха, нічого сам не зробить! Коли це іде проти нього змія та й каже йому:

— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей зажену в те яйце?

А він їй:

— А що ж тобі дати?

Вона йому й каже:

— Даси те, що без тебе стало дома?

А він каже:

— Дам!

Ото вона гарненько загнала той скот у яйце, заліпла те яйце й дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змії!

Ну, ото журяться вони з жінкою, а далі кажуть:

— Нема що робити, — журбою не поможеш! Якось треба жити!

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот, — забагатів.

Живуть вони, аж ось і син підріс. От той син і каже:

— Це ви мене, тату, віддали змії. Ну, дарма, якось буде!

Та й пішов до змії.

Приходить до неї, а вона йому й каже:

— Зроби мені троє діл та й підеш додому; а як не зробиш, то я тебе з'їм!

А коло її хати був великий луг — скільки оком сягнути! Так вона йому й каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував, зорав, пшениці насіяв, вижав її, в скирти склав і щоб в ту ніч з тієї самої пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажурився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі жила зміїна дочка зачарована. Він приходить туди та й плаче. А та дочка й питається:

— Чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати, коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб за одну ніч...

— А що ж таке?

Він їй і розказав. Вона йому й каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як вона казала.

Він каже:

— Добре!

Вона йому й каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рано щоб устав та понесеш їй паляницю.

От пішла дівчина до того луку та як свисне! — той луг тріщить, лущить, на одним місці ореться, на другім пшениця сіється... І до світу спекла вона паляницю, дала йому, — він приніс її до змії в хату і поклав на столі.

Змія прокидається — вийшла в двір та й дивується на той луг, що тільки сама стерня та скирти стоять. Тоді йому й каже:

— Ну, справивсь! Гляди ж, щоб і друге діло зробив!

Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав і щоб туди Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб

байдаки туди приставали й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб все було готове!

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівчина його й питається:

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. А дівчина йому й каже:

— Лягай спати тут, я це все пороблю.

А сама як свисне! — так та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються... Тільки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор. Змія встає та й дивується, що все так зроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч спіймав золотого зайця й ранинько щоб приніс мені в хату.

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівчина й питається його:

— Що загадала?

Він розказав.

— Оце вже не жарти, — каже та дівчина, — хто його знає, як його спіймати! Одначе ходім до тієї скелі. Стань же ти над корою; ти будеш ловити, а я піду та буду гонити з нори. І гляди ж: що тільки буде виходити з нори, — бери його: то золотий заць!

Ото вона пішла та й жене. Коли це вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її і пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило?

А він каже:

— Ба ні: лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив.

А вона йому каже:

— А щоб тебе! Ото самий заць! Ну, гляди ж, я ще піду; та як буде хто виходити й буде тобі казати, що тут немає золотого зайця, то ти не вір, а держи його!

Полізла та й жене. Коли це виходить така стара баба та й питається того парубка:

— Чого ти, сину, тут шукаєш?

А він їй каже:

— Золотого зайця.

Вона йому:

— Де тут він ужався? Тут його нема!

Сказала це та й пішла від нього. Коли це виходить та дівчина та й питається його:

— А що, немає зайця? І ніщо не виходило?

Він каже:

— Ба ні! Виходила баба стара та й спиталась мене, чого я тут шукаю; а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає, то я її й пу- стив.

Тоді вона й каже:

— Чом ти не держав: ото самий заць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зай- цем, а ти мене принесеш і положиш на стільці,— тільки не віддавай у руки, бо як віддаси, то вона пі- знає і розірве і тебе, і мене.

От вона так і зробила: перекинулась золотим зай- цем. Він узяв приніс того зайця, положив його на стільці та й каже змії:

— Натє ж вам зайця, а я піду вже від вас.

Вона каже:

— Добре, йди!

А змія тільки з хати, а заць знову перекинувся дівчиною та за тим хлопцем. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія побачила, що то не заць був, а її дочка,— давай доганяти, щоб її розірвати. Та сама не побігла, а послала свого чоловіка. Він біжить за ними. Вони чують — стуго- нить земля...

Тоді дівчина й каже:

— Це вже за нами біжать! Я перекинусь пшени- цю, а ти дідом та будеш стерегти мене; як будуть питатися тебе: «Чи не бачив парубка й дівки, чи не

йшли сюдою?» — то скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.

Коли це змії летить та й питається того діда:

— Чи не бачив тут — не йшли сюдою парубок з дівчиною?

А він каже:

— Йшли.

Той питається:

— Давно ж вони йшли?

Дід:

— Тоді, як оця пшениця сіялась.

Змії каже:

— Цю пшеницю вже пора косить, а їх учора не стало.

Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати далі.

Прилітає змії додому. Змія його й питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрів на дорозі?

А він каже:

— Ба ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питаюсь, чи не бачив — тут не йшли парубок із дів- чиною? А він каже, що йшли тоді, як та пшениця сіялась, але ж та пшениця така, що пора косити,— так я й вернувся.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То вони самі! Біжи вдруге за ними та щоб доконче розірвав!

Летить змії. Ті чують, що летить ізнов — аж земля реве,— так дівчина й каже:

— Ой, летить ізнов! Зроблюся я монастирем, таким старим, що от-от розвалиться, а ти — ченцем; та як буде змії тебе питатися, чи не бачив таких, то ска- жеш: «Бачив тоді, як оцей монастир будувався».

Коли це летить змії та й питає цього ченця:

— Чи не бачив — не йшли тут парубок і дівчина?

А він каже:

— Я бачив тоді, як оцей монастир роблено.

А змії каже йому:

— Їх учора не стало, а цей монастир уже років сто, як зроблено.

Сказав це й вернувся назад.

Приходить додому та й розказує змії:

— Бачив одного ченця, коло монастиря ходив; але я його питався, то він сказав, що бігли тоді, як той монастир роблено; але тому монастиреві уже років сто, а їх учора не стало.

Тоді вона й каже:

— Чом ти не роздер того ченця і монастиря не розвалив; то ж вони! Тепер я сама побіжу!

Побігла.

Так біжить!.. А ті чують — земля реве і гаряча. Дівчина тоді й каже йому:

— Ой, отепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою-окунем.

Зробила.

Прибігає змія до тієї річки, перекинулась зараз щукою, — давай гонитися за тією рибою: що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пірцем гострим до неї, то вона й не візьме його. Гонилась, гонилась, — так-таки й не вловила та надумала воду випити. Стала пити; пила-пила, напилась багато та й лопнула.

Ото тоді та дівчина, що була рибою, й каже тому парубкові, що був річкою:

— Тепер ми вже не біймось! Ходімо до твоєї господи; то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене. А я наймусь у цім селі до кого-небудь.

Ото він прийшов у хату, з усіма поздоровкався та й думає собі: «Як же мені не поздоровкатися з дядьковою дитиною? Так вони подумають щось погане про мене».

Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, — так і забув за ту дівчину.

Ото побув він дома півроку та й задумав женитися. Йому нарадили одну гарну дівчину, щоб він її брав; а він за ту й забув, що його вирядувала від змії, з іншою заручився.

От перед весіллям, так увечері, кличуть на шишки молодиць. Прикликали і ту дівчину, що він з нею тікав, — хоч її ніхто й не знав, що вона за одна. Стали бгати шишки; та дівчина зліпила з тіста голуба й голубку та й пустила додолу, а вони й стали живі. Голубка й почала говорити до голуба.

— А ти забув, як я за тебе луг викорчувала й там пшеницю посіяла, а з тієї пшениці спекла паляницю, щоб ти до змії відніс?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже.

— А ти забув, як я за тебе гору розкопувала й туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ти продав на байдаки?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знов голубка каже:

— А ти забув, як ми ходили вдвох за золотим зайцем? Ти й за мене забув?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Тоді парубок і згадав за ту дівчину, — за цю-таки саму, що голуби поробила, — та ту другу покинув, а з цією оженився. І тепер живе так добре!

ГАЙГАЙ

Жив собі бідний чоловік. Мав одного сина — статечного й робітного хлопця. І чоловік любив працювати. Але бідність не могли осилити і жили у скруті.

— Гей, няню, доста!.. Піду я у світ і будете видіти, що знайду ліпшу долю.

— Добре, сину, йди.

І хлопець зібрався в далеку дорогу. Батько провів його аж поза готар. А там починався великий лісище. Попрощався чоловік із сином і тяжко зітхнув:

— Та чи увиджу ще тебе? Гай-гай!

Як вимовив це слово, з'явився коло нього якийсь чоловік. Чорний, чорний і страшно паскудний! Озався:

— Я тут!

— А ми не кликали тебе, — сказав батько хлопця.

— Я не глухий, чув, як ти вигукнув: Гайгай!

— То зі своїм сином я прощався, гай-гай, кажу, чи увиджу я ще тебе, сину, за свого життя?

— Пробаї, — говорить на те чорний, — сталася помилка. Але щоб знав: я керівник усіх нечистих сил і звать мене Гайгай. Коли ти вимовив се слово, я подумав, що ти мене кличеш.

І хоче іти геть. Та повернувся і спитав бідного:

— А куди ти виряджаєш сина, що аж сюди прийшов з ним прощатися?

— Йде у світ служити, бо вдома така скрута, що далі не можемо дати собі ради.

— А чи пустиш сина служити до мене? Тяжкої роботи він мати не буде, але біду відігнати годен: можете забагатити.

Батько налякався: до проводиря нечистої сили відпустити єдиного сина? Але тут сам хлопець втрутився у бесіду:

— Я, няню, беруся!

Гайгай поплескав його по плечу:

— Такого мені легіня і треба! Я зроблю з нього царя! А ти, старий, щоб не знав біди, візьми оці гроші, — і дав біднякові мішок золота.

Чорний із хлопцем за хвилину щез. А чоловік, зажурений, вернувся додому. Та чого сумувати: жити вже є з чого, з голоду не вмре!

А що сталося із сином? Гайгай поніс його в далекий незнайомий край. Завів хлопця до свого палацу і наказує:

— Тут і будеш жити. Я ж говорив, що в мене не тяжка робота. Будеш собі в кімнаті сидіти і, що забагнеш, їсти й пити. Але виходити не смій; ні митися, ні стригтися, ні голитися тобі не дозволяю. Якщо витримаєш рік, по твоїй заслугі тобі заплачу. Чи пристаєш?

— Пристаю.

Гайгай замкнув двері, і хлопець зостався в кімнаті один.

Так перебув рік. За той час обріс, став дуже брудним. З'явився Гайгай.

— Вірно ти служив. Можемо з тобою і розрахуватися. Але я просив би зостатися ще на один рік

— Та добре, зостануся, — погодився хлопець.

Витерпів і другий рік. Тоді Гайгай умовив його, щоб побув і третій.

Так хлопець три роки жив у нечистоті. Зробився з нього здоровий хлопчище, тільки страшно цуравий і такий нечистий, що аж почорнів.

— Такого слугу, — каже дідько, — я іще не мав. Тому не хочу тобі заплатити звичайною платою. Маю дяку тебе оженити. Давш свою згоду?

— Та добре би й се діло зробити. Лиш хто піде за мене — такого немитого і оброслого?

— То не твоя жура. Ти візьмеш царівну і станеш багачем. Але, коли будеш уже сам собі паном, даси мені три задачі, які би я не міг виконати. Інакше пропадете — і ти і твоя жінка!

— Най буде!

Нечистий з радості аж підскочив:

— Но, тоді готуйся. Йдемо сватати.

— Неодягнений, нечистий?

— Так, слухай мене...

Сіли у бричку і рушили в путь. Стали перед високими царськими палатами. Гайгай у сріблі-золоті пішов до царя. Привітався й каже:

— У мене є син. Я прийшов за нього сватати царівну!

А в царя на відданні були аж три доньки.

— Я дуже радий, — сказав сватачеві. — Але таке вже оце діло, най кожна з дівчат відповість: любить чи не любить того легіня.

Цар закликав дочок і розповів, що прийшов сватач.

— А де молодий? — питають дівчата.

— Там, у бричці. Йдіть і подивіться...

Наперед вибігла старша. Заглянула у бричку, а там сидить хлопчище — страшний, волохатий, одягнений у дрантя.

Вернулася до палацу й каже:

— Я його не хочу.

Побігла середуца, але і їй не сподобався.

— Но, видиш, — каже цар, — твого сина не хочуть дівчата.

— А може, ще полюбиться третій?

— Най іде, погляне, бо я своїх дочок силою не буду віддавати.

Побігла й наймолодша. Хлопець сидить у бричці вже якийсь засмучений. Оглянула його з одного боку, з другого... «Хлоп ніби порядний, тільки би обчистити!» — подумала про себе. Вернулася до батька і сказала:

— Добрий молодий, мені любиться.

— Но, видиш, — засміявся до царя Гайгай, — будемо сватами.

Сили за гостину й домовилися, коли посвадьбують.

Гайгай швидко відкланявся і вернувся з хлопцем до свого палацу. А вдома говорить:

— Наймолодша із царевих дочок засватана за тебе. Подобається?

— Так!..

— Тепер три дні будеш лиш купатися.

Коли хлопець вийшов з триденної купелі, став такий красивий легінь, що любо було глянути на нього.

А як убрався у парадне плаття, всі почали казати, що такого хлопця пошукати треба!

— Тепер можемо їхати до царя на весілля.

Повели з собою і гудаків, покликали високих гостей. Словом, з'явилися в царя з великою парою дою.

А старшим царевим донькам не терпиться глянути у бричку. «Ану, який? — думають собі про нареченого. — Хоч посміються усі з нього!» Відкилились дверці, й вийшов такий легінь, що старша аж зомліла. А середуца нараз схопилася за голову: од такого красеня відмовилася! Під вечір з жалю скочила у воду і втопилася. А за середуцою і старша...

— Но, — шепоче хлопцеві нечистий, — дві душі вже мої — се й твоя заслуга! Тепер сподіваюся, що скоро і третя — твоя наречена, дістанеться мені.

Але хлопець тільки засміявся. Думає собі: «Пропав би ти, дияволе, я ж тобі найду такі задачі, що голову на них поламаєш!»

Смуток оселився у царських палатах: дві доньки загинули. Цар хилиться край столу, сльози течуть з очей. Але весілля треба вже справляти, коли почалося. А як відгуляли, Гайгай посадив молодих у бричку і відвіз до себе.

— Но, — говорить хлопцеві, — живи з жінкою в палаці — держава твоя! А через три роки я прийду. За той час придумай такі три доручення, які б я не міг виконати.

І щез просто на місці.

Наш хлопець почав царювати. Добре йому велося. Та час швидко минав. Скінчилися три роки, і Гайгай — якби з неба впав:

— Но, легіню, час: давай таку задачу, аби мені була не під силу.

Хлопець вигадав: за одну ніч нечистий має поставити палац з чистого срібла-золота, а щоб до палацу вів кришталевий міст із височезними стовпами і на тих стовпах золоті пташки співали.

Гайгай пропав... А хлопець веселий, що вигдав нездійсниму річ. Але дружині не сказав нічого, яку баламуту має із нечистим.

Рано повставали і не впізнають, де вони знаходяться: замість старого палацу — золота палата, а від неї до царського двору веде чудовий кришталевий міст з високими стовпами, і на стовпах пташки золоті співають.

Не знає хлопець — чи радіти, чи журитися.

А пропасник знову перед ним:

— Но, початок є! Нічого ти не виграв. Давай другу роботу.

Хлопець уже сердито:

— Всі гори у державі за одну ніч мусиш розрівняти, з них золото, срібло і каміння зносити сюди в купу! А на тому місці, де стояли гори, має зеленітися засіяне поле!

— Ще тяжча задача, — сміється Гайгай. — Та не біда, щось будемо робити.

Рано встають і бачать: гори десь пропали, навколо палацу лежать купи золота, срібла і каміння... На тому ж місці, де стояли гори, зеленіє поле.

Тепер хлопець злякався. Нечистий виконав такі тяжкі задачі! Вже лиш одна зосталася.

— Що тобі є? — стривожилася жінка. — Така краса сталася, а ти не радієш!

Він розповів про свою угоду із Гайгаєм...

— Зосталася остання задача. Якщо і ту виконає, нам буде кінець!

Жінка подумала і каже:

— Знаєш що? Сховайся. А як прийде сюди Гайгай, я з ним поговорю!

З'явився нечистий:

— Де молодий цар?

— Він чогось задуманий, пішов на прогулянку. До вечора, може, й не повернеться. Якщо вам щось треба, скажіть, я зроблю.

— Дай нову роботу — мушу її зробити ще днесь.

— А моя задача буде правоплатна?

— Се однаково...

І молода жінка, вже недовго думаючи, вирвала свій кучерявий волос:

— Бачите сей волосок? Треба його вирівняти. Мусить бути прямий, як стріла!

Гайгай засміявся. Взяв волос за два кінці й легенько натяг:

— Готова робота. Твій волос прямий!

— Ану лиш пустить його!

Пустив, а волос ще більше скрутився.

— Треба, щоб став рівний!

Гайгай пробував усяко. Як добре намучився, вдарив себе рукою по лобі і каже:

— Та я ж бачив, як ковалі залізо наперед нагріють, а тоді вирівнюють!

І всунув волос у вогонь. А той лиш зашкварчав.

— Такий ти силач?! — сміється з нього жінка. — Тоненький волосок — і той не зміг вирівняти. Забирайся з хижі!

Гайгай, як побачив, що утратив діло, вдарив собою в землю й розсипався на порох. І в цей час воскресли оті сестри, що втопилися.

— Но, ходи сюди, — покликала жінка чоловіка. — Третя задача пішла в нашу користь. І запам'ятай: прислів'я про жінок, що в них довге волосся, а короткий розум, — неправильно вигадане.

І відтоді добре жили. Старші сестри також віддалися, і всі живуть собі щасливо ще і днесь, як не повмирили.

На вербі дзвінчик, нашій казці кінчик.

ОХ!

Колись-то давно, не за нашої пам'яті, — мабуть, ще й батьків і дідів наших не було на світі, жив собі убогий чоловік з жінкою, а у них був одним один син,

та й той не такий, як треба: таке ледащо отой одинчик, що господи! Нічого не робить — і за холодну воду не візьметься, а все тільки на печі сидить та просцем пересипається. Уже йому, може, годів з двадцять, а він усе без штанців на печі сидить — ніколи й не злазить; як подадуть їсти, то й їсть, а не подають, то й так обходиться.

Батько й мати журяться

— Що нам з тобою, сину, робить? Чужі діти своїм батькам у поміч стають, а ти тільки дурно хліб переводиш!

Так йому не до того: сидить та просцем пересипається. Тепер-от, як там п'ять або шість год хлоп'яти — вже воно й у штанцях, вже воно батькові й поміч: а тоді — то такий виженеться, що аж під стелю, а все без штанів ходить.

Журились-журились батько з матір'ю, а далі мати й каже:

— Що ти таки, старий, думаєш з ним, що вже він до зросту дійшов, а така недотепа — нічого робить не вмів? Ти б його куди оддав, то оддав, куди найняв, то найняв, може б, його чужі люди чому вивчили.

Порадилися, батько і оддав його у кравці вчитись. От він там побув днів зо три та й утік, зліз на піч — знов просцем пересипається. Батько його вибив добре, вилаяв, оддав до шевця шевству вчитись. Так він і звідтіля втік. Батько його знов вибив і оддав ковальству вчитися. Так і там не побув довго — втік. Батько бідкається:

— Що робить? Поведу, — каже, — вражого сина ледащо у інше царство: де найму, то найму, — може, він відтіля не втече.

Взяв його й повів. Идуть та йдуть, чи довго, чи недовго, аж увійшли у такий темний ліс, що тільки небо та земля. Увіходять у ліс, притомилися трохи; а так, над стежкою, стоїть обгорілий пеньок, батько й каже:

— Притомився я — сяду, одпочину трохи.

От сідає на пеньок та:

— Ох! Як же я втомився! — каже.

Тільки це сказав — аж з того пенька — де не взявся — вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна.

— Що тобі, — питає, — чоловіче, треба од мене?

Чоловік здивувався: «Де воно таке диво взялося?»

Та й каже йому:

— Хіба я тебе кликав? Одчепись!

— Як же не кликав, — каже дідок, — коли кликав!

— Хто ж ти такий? — пита чоловік.

— Я, — каже дідок, — лісовий цар Ох. Чого ти мене кликав?

— Та цур тобі, я тебе і не думав кликати! — каже чоловік.

— Ні, кликав — ти сказав: «Ох!»

— Та то я втомився, — каже чоловік, — та й сказав.

— Куди ж ти йдеш? — пита Ох.

— Світ за очі! — каже чоловік. — Веду оцю дитину наймать, — може, його чужі люди навчать розуму, бо у себе дома — що найму, то й утече.

— Найми, — каже Ох, — у мене: я його вивчу. Тільки з такою умовою: як вибуде рік та прийдеш за ним, то як пізнаєш його — бери, а не пізнаєш, — ще рік служитиме в мене!

— Добре, — каже чоловік.

Ударили по руках... Чоловік і пішов собі додому, а сина повів Ох до себе.

От як повів його Ох, то повів аж на той світ, під землю, та й привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої. А в тій хатці усе зелене: і стіни зелені, і лавки зелені, і Охова жінка зелена, і діти, сказано — все, все. А за наймичок у Оха мавки — такі зелені, як Рута!

— Ну, сідай же, — каже Ох, — наймитку, та поїси трохи!

Мавки подають йому страву — і страва зелена; він попоїв.

— Ну, — каже Ох, — піди ж, наймитку, дровець урубай та наноси.

Наймит пішов. Чи рубав, чи не рубав, ліг на дрівця й заснув. Приходить Ох — аж він спить. Ох звелів наносить дров, поклав на дрова зв'язаного наймита, підпалив дрова. Згорів наймит! Ох тоді взяв попільець, по вітру розвіяв, а одна вуглина і випала з того попелу. Ох тоді її сприснув живущою водою, — наймит знов став живий, тільки вже моторніший трохи

Ох знову звелів наймиту дрова рубати; той знов заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, попільець по вітру розвіяв, вуглину сприснув живущою водою — з того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать.

От вибув той парубок рік. Як вийшов рік, батько йде за сином. Прийшов батько в той ліс, до того пенька обгорілого, сів та й каже:

— Ох!

Ох і виліз з того пенька та й каже:

— Здоров був, чоловіче!

— Здоров, Ох!

— А чого тобі треба? — питає Ох.

— Прийшов, — каже, — за сином.

— Ну, йди: як пізнаєш — бери його з собою, а не пізнаєш — ще рік служитиме.

Чоловік і пішов за Охом. Приходить до його хати Ох взяв виніс мірку проса, висипав — набігалось такого півнів!

— Ну, пізнавай, — каже Ох, — де твій син?

Чоловік дивився-дивився — всі півні однакові, один у один, — не впізнав.

— Ну, — каже Ох, — іди ж собі, коли не впізнав. Ще рік твій син служитиме в мене.

Чоловік і пішов додому.

От виходить і другий рік; чоловік знову йде до Оха. Прийшов до пенька:

— Ох! — каже.

Ох до нього виліз.

— Іди, — каже, — пізнавай! — Увів його в кошару — аж там самі барани, один в один. Чоловік пізнавав-пізнавав — не впізнав.

— Іди собі, коли так, додому: твій син ще рік житиме у мене.

Чоловік і пішов, журячись.

Виходить і третій рік; чоловік йде до Оха. Йде та йде — аж йому назустріч дід, увесь як молоко білий, і одежа на ньому біла.

— Здоров, чоловіче!

— Доброго здоров'я, діду!

— Куди тебе доля провадить?

— Йду, — каже, — до Оха виручать сина.

— Як саме?

— Так і так, — каже чоловік. І розказав тому білому дідові, як він Охові оддав у найми свого сина і з якою умовою.

— Е! — каже дід. — Погано, чоловіче, довго він тебе водитиме.

— Та я вже, — каже чоловік, — і сам бачу, що погано, та не знаю, що його й робить тепер у світі. Чи ви, дідусю, не знаєте, як мені мого сина вгадать?

— Знаю! — каже дід.

— Скажіть же й мені, дідусю-голубчику! Бо все-таки який він не був, — а мій син, своя кров.

— Слухай же, — каже дід, — як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів, то ти не бери ніякого голуба, тільки бери того, що не їстиме, а сам собі під грушею сидітиме та обскубуватиметься: то твій син!

Подякував чоловік дідові і пішов. Приходить до пенька:

— Ох! — каже.

Ох виліз і повів його у своє царство. Висипав Ох мірку пшениці, накликав голубів. Назліталось їх сила, і все один в один.

— Пізнавай, — каже Ох, — де твій син! Пізнаєш — твій, а не пізнаєш — мій.

От всі голуби їдять пшеницю, а один сидить під грушею сам собі, надувся та обскубується. Чоловік і каже:

— Ось мій син!

— Ну, вгадав! Коли так — бери.

Взяв перекинув того голуба, і став з його такий гарний парубок, що кращого й на світі немає. Батько зрадів дуже, обнімає його, цілує. Раді обидва!

— Ходім же, сину, додому. — От і пішли.

Идуть дорогою та й розмовляють. Батько розпитує, як там у Оха було; син розказує; то знову батько розказує, як він бідує, а син слухає. А далі батько й каже:

— Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний і ти бідний. Служив ти три годи, та нічого не заробив!

— Не журіться, тату, все гаразд буде. Глядіть, — каже, — тут полюватимуть за лисицями паничі, то я перекинусь хортом та піймаю лисицю. Паничі мене купуватимуть у вас; то ви мене продайте за триста рублів, — тільки продавайте без ретязя: от у нас і гроші будуть, розживемось!

Идуть та йдуть, — аж так: на узліссі собаки ганяють лисицю; так ганяють, так ганяють; лисиця не втече, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю, піймав. Паничі вискочили з лісу:

— Це твій хорт?

— Мій!

— Добрий хорт! Продай його нам.

— Купіть.

— Що тобі за нього?

— Триста рублів, без ретязя.

— Нащо нам твій ретязь, — ми йому позолочений зробимо! На сто!

— Ні.

— Ну, бери гроші, — давай хорта. — Одлічили гроші, взяли хорта, — давай полювать. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, то погнав аж у ліс, там перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

От вона їде та все приказує:

— Битий небиту везе! Битий небиту везе!

«Лисичка-сестричка і вовк-панібрат»

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:
 — А я рак-неборак,
 Як ущипну,— буде знак!

«Коза-дереза»

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі!

«Телесик»

— Агов, хлопче, а чого тобі тут треба? Битися чи миритися?
— Де то вже миритися — битися! — каже Котигорошко.

«Котигорошко»

— Ну, тепер, мамо, уже не будемо ходити хліба купувати...
«Про бідного парубка й царівну»

Чи довго вони летіли, чи не довго, а прилітають до царя на обід.

«Летючий корабель»

Коли це іде проти нього змія та й каже йому:
— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей зажену в те яйце?

«Яйце-райце»

— Де ж ти, дочко, була?

— Служила, тату, — каже дочка. — Зносьте добро!

«Дідова дочка й бабина дочка»

Идуть та йдуть, батько й каже:

— Що нам, сину, цих грошей, — тільки що хазяйством завестись, хату поладить.

— Не журіться, тату, буде ще. Тут, — каже, — тату, паничі їхатимуть по перепелиці з соколом. То я перекинусь соколом, а вони мене купуватимуть, то ви мене продайте знов за триста рублів, без шапочки.

От ідуть полем, — паничі випустили сокола на перепела; так сокіл женеться, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втече. Син перекинувся соколом, — так зразу й насів того перепела. Паничі побачили:

— Це твій сокол?

— Мій!

— Продай його нам!

— Купіть.

— Що тобі за нього?

— Як дасте триста рублів, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.

— Ми йому парчеву зробимо!

Поторгувались, продав за триста рублів. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів та й полетів у ліс, там перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

— Ну, тепер ми розжились трохи, — каже батько.

— Постійте, тату, ще буде. Як будемо, — каже, — іти через ярмарок, то я перекинусь конем, а ви мене продавайте. Дадуть вам за мене тисячу рублів; тільки продавайте без недоузда.

От доходять до містечка там, чи що, — аж ярмарок. Син перекинувся конем — такий кінь, як змії, і приступить страшно! Батько веде того коня за недоуздок, а він гарцює, копитами землю вибиває! Тут наскодились купців — торгують:

— Тисячу, — каже, — без недоузда, то й беріть!

— Та навіщо нам цей недоуздок, ми йому срібну позолочену уздечку зробимо! — Дають п'ятсот.

— Ні!

А це підходить циган, сліпий на одне око:

— Що тобі, чоловіче, за коня?

— Тисячу, без недоуздка.

— Ге! Дорого, батю: візьми п'ятсот з недоуздкою!

— Ні, не рука, — каже батько.

— Ну, шістьсот... бери!

Як узяв той циган торгуватися, як узяв, — так чоловік і шага не спускає.

— Ну, бери, батю, тільки з недоуздкою.

— Е, ні, цигане: недоуздок мій!

— Чоловіче добрий, де ти бачив, щоб коня продавали без уздечки? — І передасть ніяк..

— Як хочеш, а недоуздок мій! — каже чоловік.

— Ну, батю: я тобі ще п'ять рублів накину, — тільки з недоуздкою.

Чоловік подумав: недоуздок яких там три гривні вартий, а циган дає п'ять рублів! Взяв і оддав... Пішов чоловік, взявши гроші, додому, а циган на коня та й поїхав.

А то не циган — то Ох перекинувся циганом.

Той кінь несе та й несе Оха — вище дерева, нижче хмари. От спустився у ліс, приїхали до Оха; він того коня поставив на стайні, а сам пішов у хату.

— Не втік-таки від моїх рук, собачий син! — каже жінці.

От у обідню годину бере Ох того коня за повід, веде до водопою, до річки. Тільки що привів до річки, а той кінь нахилився пити та й перекинувся окуном та й поплив. Ох, не довго думавши, перекинувся і собі щукою та давай ганятися за тим окуном. Так оце що нажене, то окунь одстовбурчить пірця та хвостом повернеться, а щука й не візьме. От вона дожене та:

— Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!

— Коли ти, кумонько-голубонько, хочеш балакати, — каже окунець щуці, — то я й так чую!

Знову — що нажене щука окуня та:

— Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаємо з тобою!

А окунець одстовбурчить пірця та й каже:

— Коли ти, кумонько-голубонько, хочеш, — то я й так чую!

Довго ганялась щука за окунем — та ні, не дожене!

А це підпливає той окунь до берега — аж там царівна шмаття пере. Окунь перекинувся гранатовим перснем у золотій оправі, царівна побачила та й підняла той перстень з води. Приносить додому, хвалиться:

— Який я, таточку, гарний перстень знайшла!

Батько любиться, а царівна не знає, на який його й палець надіти: такий гарний!

Коли це через якийсь там час доповіли царю, що прийшов якийсь купець. (А то Ох купцем перекинувся.) Цар вийшов:

— Що тобі треба?

— Так і так: їхав я, — каже Ох, — кораблем по морю. Віз у свою землю своєму цареві перстень гранатовий та й упустив той перстень у воду... Чи ніхто з ваших не знайшов?

— Так, — каже цар, — моя дочка знайшла.

Покликали її. Ох як узяв її просить, щоб оддала, бо йому, каже, і на світі не жить, як не привезе того персня! Так вона не оддає та й годі! Тут уже цар уступився:

— Оддай, — каже, — дочко, а то через нас буде нещастя чоловікові, — оддай!

А Ох так просить:

— Що хочете, те й беріть у мене, — тільки оддайте мені перстень!

— Ну, коли так, — каже царівна, — то щоб ні тобі, ні мені! — та й кинула той перстень на землю. Той перстень і розсипався пшоном — так і порозкочувалось по всій хаті. А Ох, не довго думавши, перекинувся півнем, та давай клювати те пшоно. Клював-клював, все поклював. А одна пшонина закотилася

під ноги царівні,— він тієї пшонини і не з'їв. Як поклював,— та в вікно й вилетів, та й полетів собі...

А з тієї пшонини та перекинувся парубок — і такий гарний, що царівна як побачила, так і закохалася одразу,— та так же то щиро просить царя й царицю, щоб її оддали за його:

— Ні за ким,— каже,— я щаслива не буду, а за ним моє щастя!

Цар довго морщився: «Як то за простого парубка оддати свою дочку?!» А далі порадилися — та взяли їх поблагословили та й одружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали! І я там був, мед-вино пив; хоч в роті не було, а по бороді текло — тим вона в мене й побіліла!

ЧАРІВНЕ ГОРНЯТКО

Це було давно-давно, коли кури несли телят, а вівці — писанки, фاینші, ніж у Косові. Тоді був на світі бідний чоловік, що мав три доньки — Марійку, Ганнусю і Василю. Доки доньки були малі, чоловік дуже біднував, а як вони підросли, то стало трохи легше, бо вже було кому обід зварити, шмаття випрати і в поле піти. Дівчата вдалися дуже вродливі — як три корчички квітучої калини.

Одного дня чоловік взяв своїх доньок у поле сапати мандибурку. Несподівано з лісу виїхала бричка і стала на дорозі просто їхньої нивки. З брички зліз якийсь панок.

— Добридень, газдо! Гризеш пісну нивку?

— Гризу, паночку.

— І твої доньки все життя будуть отак гризти?

— Відай, будуть, бо ніхто не знає, яка доля чекає людину.

— А я знаю,— хвалиться панок.— У вашої старшої доньки буде щаслива доля, як віддасте її за мене.

Чоловік здивувався:

— А ви хто такий?

— Я — Ольдеквіт, найбільший пан у сусіднім краю.

Чоловік задумався. Правду сказати, він навіть утішився, що хоч одна його донька не буде бідувати. Може, ще й молодшим сестрам не дасть каратися на світі, а чимось допоможе, бо матиме звідки.

— Ну, то що, Марійко, підеш за панича?

Марійка глипнула на Ольдеквіта — файний, з блискитними очима і чорною чуприною.

— Піду, тату.

Тоді старий каже:

— У неділю справимо весілля.

— Е, ні, весілля буде в моєму палаці,— заперечив пан.— Але мусите пустити молоду тепер, най іде зі мною.

Чоловік подумав і погодився.

— Ходи, Марійко,— сказав панич дівчині.— Перед нами далека дорога, а сонце вже на заході.

Дівчина попрощалася з ріднею, сіла у бричку й поїхала.

Минув тиждень, але Ольдеквіт не просив старого на весілля. Минув і рік. А чоловік нічого не знав про свою доньку.

Настало знову сапання. Газда вийшов у поле з Ганнусею й Василюкою. Сапали скільки сапали, коли з лісу вийшов Ольдеквіт.

— Добридень! — каже.— Що, далі гризете своє полечко?

— Та гриземо... Тручаємо помалу свою біду. А як наша Марійка? Чому не приходить?

— Має малу дитину. Просила, щоб Ганнуса приїхала до неї хоч на тиждень. Допомогла їй.

Ганнуса аж підскочила:

— Я поїду, тату! Марійці самій сумно. Побавлю дитину, і їй весело буде. Приїду й розповім вам, як вона газдує.

Чоловік дав згоду.

Ганнуся сіла в бричку коло Ольдеквіта і поїхала. Минув не тиждень, а вже цілий рік. Про Марійку і Ганнуся ніхто нічого не чув — гейби каменем у воду впали.

Настало знову літо. Чоловік вийшов у поле сапати мандибурку з наймолодшою донькою Василянкою.

З лісу й цього разу над'їхав Ольдеквіт.

— Добридень! — каже. — Що гризете досі бідну землю?

— А що маємо робити? Мусимо працювати, аби втримати грішну душу в тілі. А де наша Ганнуся? Чому так довго не вертається додому?

— Я вже не раз хотів її привезти, але Марійка не пускає. Каже, що їй буде сумно без сестрички. Ганнуся трохи ослабла й просила, аби Василянка приїхала в гості хоча б на три дні. Потім разом повернуться додому.

— Я поїду, тату. Ненадовго, лише на три дні. Пустіть мене.

— То їдь, але вертайся за три дні.

— Добре, тату.

Василянка сіла собі в бричку, й коні рушили. Спочатку, як всі люди, їхали дорогою. Потім бричка піднялася вгору і полетіла, наче птах. Довго неслася у повітрі, доки прилетіла до кам'яного замку, що стояв на горі. Величезна брама перед нею отворилася сама.

Василянка скочила з брички, думаючи, що сестри вийдуть зустрічати. Але ніхто її не зустрів. Здавалося, у замку не було живої душі. На даху тільки каркали ворони.

Василянка напудилася.

— Де мої сестри?

А Ольдеквіт гейби крізь землю провалився разом з бричкою й кінями.

Дівчина почала бігати похмурими коридорами, заглядала у темні кімнати.

— Марійко! Ганнуся!

Ніхто не озивався.

Сіла собі на холодний камінь і ревно заплакала. Довго текли з очей гарячі сльози. Нараз перед нею з'явилася бабка, стара-престара.

— Чого ти плачеш, дівчино?

— Як мені не плакати, коли Ольдеквіт привіз мене до сестер, а їх ніде не видно. Він кудись утік, а я лишилася сама на студеним камені. Що маю робити?

— Сестер своїх не скоро побачиш. Ольдеквіт — великий кат. Він їх мучить у чорних пивницях. І тебе таке чекає.

— Ні, бабко, я втечу!

— Звідси ніхто не втече, бо залізна брама під золотим ключем.

— То що мені порадите, бабко?

Стара дала їй тонкий поясок.

— Заперезись і будь смирною перед Ольдеквітом. Коли скаже, аби ти стала його жінкою, засунь ліву руку під поясок і дай свою згоду. Говори, що ти кохаєш його дужче, ніж свого тата й сестер. Запам'ятай добре: роби все, тримаючи ліву руку під пояском. Він має чарівну силу. Це — поясок добра.

— Дякую вам, бабусенько, — сказала Василянка.

Бабка зникла так, ніби її й не було.

Дівчина заперезалася чарівним пояском і стала чекати свого ворога.

Увечері вернувся Ольдеквіт. Одразу каже Василяні:

— Будь моєю жінкою!

Дівчина засунула ліву руку під поясок і ласкаво йому відповіла:

— Усе життя буду твоєю вірною дружиною.

— Як, ти мене кохаєш?

— Дужче, ніж свого тата і сестер.

— Маєш щастя... Такої жінки мені й треба, — втішився Ольдеквіт.

Василянка зварилася ввечері. Ольдеквіт наївся, напився, дав Василяні в'язку золотих ключів і сказав:

— Оце ключі від усіх дверей, що є в моєму замку. Але ти не заходь до кімнат, я привезу тобі усього, чого лише захочеш. Я їду в світ на цілий тиждень. Дивись, аби тут не пропало ані ниточки.

— Буду пантрувати, мій господарю.

Ольдеквіт утішився, що має таку жінку, сів на бричку і помчав.

Василинка не могла заснути. Вранці вийшла у садок, лягла на траву й заплакала. З-під землі почувся голос Марійки і Ганнусі:

— Тату наш рідний, врятуй нас від цього Ольдеквіта! Скільки будемо мучитись у його темницях?

Василинка скопилася і пішла до замку. Вбукала по кімнатах, шукала сестер. Та всюди були тільки купи золота і діамантів.

Наступної ночі уві сні знову показалася їй бабка. Вона сказала:

— Відімкни двері у підлозі дванадцятій кімнати.

Василинка прокинулася і почала шукати дванадцятую кімнату. Коли знайшла, відімкнула двері, що були в підлозі, подивилася униз. Там три легіні були прикуті ланцями до залізного пня. Один із них побачив Василинку і попросив:

— Дівчино, принеси мені на хвилюкю мальоване горнятко. Спрага мене замучила.

Василинка знайшла у покоях чарівне мальоване горнятко, спустилася драбиною в підвал. Легінь напився і одразу вчинився силачем. Сіпнув ланц і відірвався від залізного пня.

— Дівчино, дай і мені напитися з мальованого горнятка, — попросив другий хлопець.

Василинка не пошкодувала і йому водиці. Той напився, теж набрався сил, сіпнув ланц і відірвався від залізного пня.

— Дівчино, дівчино! І мене мучить спрага. Дай мені напитися з чарівного горнятка, — озвався і третій.

Василинка і йому допомогла.

Коли всі три парубки скинули з рук ланці, дівчина спитала:

— Чи не знаєте, легіники, де мої сестри?

— Твої сестри під залізним пнем. Дай нам ще напитися і зараз їх побачиш.

Легіні напилися і відкотили у куток залізного пня. Під ним були залізні двері. Василинка відімкнула їх золотим ключем і подивилася униз. У темній темниці сиділи і плакали її сестри Марійка й Ганнуся.

Легіні спустилися драбиною туди і винесли їх.

Василинка тішилася сестрами, навіть не почувла, як повернувся Ольдеквіт. Він ледве ноги приволік. Хотів було напитися з мальованого горнятка, та не знайшов його в покої. Ліг і заснув міцним сном, аби хоч так відновити силу.

Василинка позамикала золотими ключами всі двері в палаці. Навіть оті, де спав Ольдеквіт.

Відчинила залізну браму, і всі шестеро пустилися тікати. Так бігли, що землі не чули під ногами. Через якийсь час добралися до темного лісу. Раптом у повітрі щось страшно загуло.

— Це — Ольдеквіт, — сказала Василинка з острахом.

Напилися водиці з мальованого горнятка і побігли швидше. Але хіба можна втекти від Ольдеквіта?

Під розсохлими дубами побачили хатку на курячій лапці. Вона була повернена передом до них.

— Натє золотий ключик і забіжіть туди, — сказала Василинка легіневі, який тримав за руку Марійку.

Вони увійшли в хатку й замкнулися тим ключиком.

Інші напилися водиці з мальованого горнятка і побігли далі.

Ольдеквіт сердито, аж іскри з нього сипали, спитав хатку:

— У тебе не сховалася Марійка з легінем?

Хатка покрутилася на курячій лапці і обернулася до нього задньою стіною.

— Я б тебе спалив, але не маю зараз часу, — крикнув Ольдеквіт і пустився далі.

Повітря гуділо, а земля дудніла.

Та перед втікачами, гейби з-під землі, з'явилася хатка на качачій лапці.

Василинка глипнула на легіня, який тримав за руку Ганнусю, і сказала:

— Візьміть золотий ключик, сховайтеся в цій хатці!

Легінь забіг з Ганнусею в хатку і замкнув двері за собою.

Через якусь хвилинку Ольдеквіт опинився перед вікнами й питає:

— Хатко, до тебе не забігала Ганнуся з легінем?

Хатка покрутилася на качачій лапці і обернулася до нього задньою стіною.

— Я б тебе спалив, хатко, але часу не маю, — крикнув Ольдеквіт.

Василинка і її легінь напилися водиці з мальованого горнятка і побігли з усіх сил. Лісом гейби страшна буря летіла!

Глип, а на галявині стоїть хатка на гусячій лапці. Василинка потягла парубка за собою і — шупь із ним у хатку. Замкнула двері на золотий ключик — і ні пари з вуст.

Ольдеквіт питає:

— Скажи, хатко люба, до тебе не забігала Василинка зі своїм легінем?

Хатка покрутилася на гусячій лапці й обернулася до нього задньою стіною.

— Я б тебе спалив, хатко. Але зараз не маю часу — мушу їх зловити і в морі втопити!

Ольдеквіт ще довго біг, доки опинився на березі синього моря. Став там, роздивився на всі боки, але нікого ніде не побачив. І тріснув від злості!

Сестри віддалися за тих легінів, з якими втікали. Довго жили у своїх хатках, дітей бавили і казку їм розповідали про чарівне горнятко.

ДАРУНКИ З ТРЬОХ ЗЕРНИН

В одному селі жив великий дідич. Мав стільки полів, лісів, худоби і всілякого добра, що навіть цар йому заздрив. А у того дідича служив бідний чоловік Максим. Слуга мав хатку з одним вікном. Вітер вірвав з покрівлі соломі, і, коли йшов дощ, вода текла по стінах. У хатині жила й Максимова родина. Родина немаленька, а їсти було нічого.

Настала весна. Треба щось посіяти, а в мішку ні зернини.

Жінка сумує, плаче.

— Люди вже позасівали, а в нас іще й не орано. Роби щось, чоловіче, бо не доживем до другого року.

— Не журися, — відповів Максим, — я піду до дідича і попрошу, аби позичив нам хоч трохи насіння. Засіємо, і на другий рік у нас буде своє.

— Ну, йди, не чекай.

Пішов Максим до дідича. Став перед порогом і каже:

— Так і так, світлий пане, не маю чим засіяти свій кавалоць поля. Дайте мені хоч трохи насіння, аби мої діти не повмирили з голоду.

Дідич витріщився на нього й закричав:

— Аби мати — треба робити!

— Та я роблю у вас день і вночі!

— Ти, лайдаку, не кажи мені дурниць!

Опустив Максим голову і пішов додому. Розповів жінці, що йому дідич відповів.

Надворі сонечко гріє. Пташки з теплих країв прилетіли, всюди весело. А Максим сидить зі своєю жінкою на призьбі й сумує, бо діти ходять голодні та слабі, як мухи.

Раптом до Максимової хатки прилетіли дві ластівки і почали ліпити під стріхою гніздечко. Максим уздрів їх і сказав:

— Бідні ластівочки, нащо ви ліпите гніздечко під такою дрантивою стріхою? Та ж як піде дощ, то вам дітей затопить.

Та ластівки не розуміли людської мови. А якщо й розуміли, то мовчали. Зліпили гніздечко, виклали пир'ячком, знесли ячок і висиділи зграйку маленьких пташенят. Коло хати Максима стало так весело, що душа раділа.

Але одного разу звідкись явився страшний змії, який почав тягнутись до ластів'ячого гніздечка. Діти заверещали:

— Тату, до наших ластів'ят лізе якийсь змії!

Максим вибіг надвір, схопив довбню, і почалася бійка не на життя, а на смерть. Гепав змія по хребті, поки його не переламав. Змії ледве відповз і сконав у темному яру. Трьох ластів'ят страшний змії схопив, а четверте пташеня вдалося врятувати. Але і з ним сталася біда: йому під час бійки поранили ніжку.

Максим забрав пташечку до хати, діти її дозирали, годували. Коли могла уже літати, випустили на волю, аби шукала своїх маму й тата.

Минуло літо, і настала осінь. Ластівки полетіли у вирій. Усю землю завіяло снігом. Та минула і зима, пташки вернулися додому, до своїх гніздечок.

У Максимовій хаті злидні так розсілися, що не дають дихати.

Та ось одна ластівочка ударила крильцем у шибку Максим вийшов надвір і спитав:

— Чого ти хочеш, дорога пташино?

Ластівочка поклала йому на долоню якесь зеренце і прошебетала:

— Посій перед дверима.

Через якусь хвилину прилетіла знову.

Поклала на долоню друге зеренце:

— Посій перед вікном.

Фуркнула й вернулася з третім зеренцем:

— Посій коло криниці.

Максим красно подякував їй і зробив так, як вона сказала. Посіяв три зернини, почав чекати врожаю. Другого дня вранці діти повставали й повибігали на сонечко. Але скоро вернулися в хату, гейби перелякані.

— Тату, у нас коло хати щось таке дивне виросло, ой-йой-йой!

— Ви ще спите навстоячки?

— Ні, тату, подивіться.

Вийшов Максим і бачить — перед порогом, під вікном і коло криниці три величезних гарбузи. Схотів підняти, але де там! — треба силу велета.

Гарбузи уже достигли, блищали, як сонечко.

— Жінко, ану, розпалюй у печі вогонь, — втішився Максим. — Звари на обід гарбузяної каші.

Закотив гарбуз до хати і нагострив ніж. Коли розрізав на дві половини, то очам не повірив: там був білий хліб, калачі, бринза, м'ясо, ковбаса, солонина — варене, смажене, солодке, квасне й гірке... Максим викладав те добро на стіл, а в гарбузі нічого не зменшувалося.

Як поїли добре, жінка накрила чарівний гарбуз білим рушником. А Максим вкотив до хати другого. Розрізав його на дві половини, а там таке убрання, що і найбільші пани подібного не бачили: шовкові сорочки, новенькі черевики, всілякі спідниці, намиста, коралі. Було все, чого бажав Максим, його жінка й діти.

Жінка від утіхи аж заплакала й накрила той гарбуз найфайнішою скатертиною.

Максим вкотив до хати і третій гарбуз. Розрізав і злякався: з нього висипалася ціла купа золота. Накидав повну скриню золотих, і жінка накрила гарбуз полотном.

— Тепер ви, діточки мої, не будете вже голодувати, а я не буду кланятися захланному дідичеві, — каже весело Максим.

Він файно вбрав своїх дітей, жінку і сам ходив по селу, як газда, а не як жебрак. Через кілька днів став будувати собі хату.

Люди здивувалися, що в бідного Максима з'явилися такі гаразди. Хтось розповів дідичеві. Прийшов пан та й питає:

— Скажи мені, Максиме, звідки в тебе багатство? Максим відповів:

— Я, пане, не краду, і на мене ніхто не робив. Все, бачите, принесла мені мала ластівка.— І розповів, що з ним було.

Дідич вислухав Максима і пішов до палацу. Його мучило бажання розбагатіти ще більше. Зліпив під карнизом ластів'яче гніздо і почав загулювати пташок. І якось так сталося, що дві ластівки дали себе загулити: залетіли в те гніздо, нанесли яєчка й сіли висиджувати їх. Як ластів'ята вивелися й трохи підросли, дідич почав визирати змія. Але змії не приходив. Це дуже злило дідича: пташки от-от вилетять, тоді їх не зловиш!

Одного разу він приклав драбину, виліз до гнізда. Сам за змія побив ластів'ят, а одному з них поранив ніжку. Забрав ту пташку до палацу, дозірав ціле літо. А восени випустив, аби собі летіла у вирій.

Минули осінь і зима. Настала весна. З теплих країв вернулися пташки. До вікна палацу підлетіла ластівка.

Дідич вибіг надвір і спитав її:

— Який подарунок ти принесла мені, ластівочко? Вона дала три зеренця і прощобетала:

— Посієш перед дверима, під вікном і коло криниці.

— Дякую тобі, пташечко. Тепер я стану багатшим від самого цісаря!

Дідичеві вирости так само три величезні гарбузи.

Узяв барду, вдарив по одному і розрізав на дві половини. А звідти несподівано вилетіла хмара сарани. Кинулася на його лани і з'їла все, що там росло.

Розтяв другий гарбуз. Звідти вибухнув вогонь. Спочатку загорівся дідичів палац, а потім весь масток.

Третього гарбуза не встигли і розрізати. Люди кажуть, що в ньому є кублице гадюк, які вилізуть тоді, коли дідич вернеться й захоче знову панувати.

А Максим ще довго жив і не журився.

ХЛІБ І ЗОЛОТО

**Соціально-побутові
казки**

МУДРА ДІВЧИНА

Було собі два брати — один убогий, а другий багатий. От багатий колись ізласкавився над бідним, що не має той ні ложки молока дітям, та й дав йому дійну корову, каже:

— Потроху відробиш мені за неї.

Ну, бідний брат відробляв потроху, а далі тому багачеві шкода стало корови, він і каже вбогому братові:

— Віддай мені корову назад!

Той каже:

— Брате! Я ж тобі за неї відробив!

— Що ти там відробив, — як кіт наплакав тієї роботи було, а то таки корова! Віддай!

Бідному жалко стало своєї праці, не схотів віддати. Пішли вони позиватися до пана.

Прийшли до пана. А панові, мабуть, не схотілося роздумувати, хто з них правий, а хто ні, — то він і каже їм:

— Хто відгадає мою загадку, того й корова буде.

— Кажіть, пане!

— Слухайте: що є в світі ситніш, прудкіш, миліш над усім? Завтра прийдете, скажете.

Пішли брати. Багач іде додому та й думає собі:

— От дурниця, а не загадка! Що ж є ситніш над панські кабани, прудкіш над панські хорти, а миліш над гроші? Ге, моя корова буде!

Відний прийшов додому, думає, думає та й зажурився. А в нього була дочка Маруся. Вона й питається:

— Чого ви, тату, зажурилися? Що пан казав?

— Та тут, дочко, таку пан загадку загадав, що я й не надумаю, що воно й є.

— А яка ж загадка, тату? — Маруся питає.

— Та така: що є в світі ситніш, прудкіш, миліш над усім?

— Е, тату, ситніш над усім — земля-мати, бо вона всіх годує й напуває; прудкіш над усім — думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш; а миліш над усім — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Чи ба? — каже батько. — Адже й справді так! Так же я й панові казатиму.

Другого дня приходять обидва брати до пана. От пан їх і питає:

— Ану, відгадали?

— Відгадали, пане, — кажуть обидва.

От багатий зараз виступає, щоб собі попередку поспішитись, та й каже:

— Ситніш, пане, над усім — ваші кабани, а прудкіш над усім — ваші хорти, а миліш над усім — гроші!

— Е, брешеш, брешеш! — каже пан.

Тоді до вбогого:

— Ану, ти!

— Та що ж, пане, нема ситнішого, як земля-мати: вона всіх годує й напуває.

— Правда, правда! — каже пан. — Ну, а прудкіш що?

— Прудкіш, пане, над усім — думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш.

— Так! Ну, а миліш? — питає він.

— А миліш над усім — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Так, усі! — говорить пан. — Твоя корова. Тільки скажи мені, чи ти сам це повідгадував, чи тобі хто сказав?

— Та що ж, пане, — каже вбогий, — є в мене дочка Маруся, — так це вона мене так навчила.

Пан аж розсердився:

— Як це? Я такий розумний, а вона проста собі дівка та мої загадки повідгадувала! Стривай же! На тобі

оцей десяток варених яєць та понеси їх своїй дочці: нехай вона посадить на них квочку, та щоб та квочка за одну ніч вилушила курчата, вигодувала, і щоб твоя дочка зарізала трьох, спекла на снідання, а ти, поки я встану, щоб приніс, бо я дождатиму. А не зробить, то буде лихо.

Іде сердешний батько додому та й плаче. Приходить, а дочка й питає його:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та як же мені, дочко, не плакати: ось пан дав тобі десяток варених яєць та казав, щоб ти посадила на них квочку, та щоб вона за одну ніч вилушила й вигодувала курчата, а ти щоб спекла їх йому на снідання.

А дочка взяла горщечок каші та й каже:

— Понесіть, тату, оце панові та скажіть йому, — нехай він виоре, посіє цю кашу і щоб вона виросла просом, поспіла на ниві, і щоб він просо скопив, змолотив і натовк пшона годувати ті курчата, що їм треба вилупитись з цих яєць.

Приносить чоловік до пана ту кашу, віддає та й каже:

— Так і так дочка казала.

Пан дивився, дивився на ту кашу та взяв і віддав її собакам. Потім десь знайшов стеблинку льону, дає чоловікові й каже:

— Неси твоїй дочці цей льон, та нехай вона його вимочить, висушить, поб'є, попряде й витче сто ліктів полотна. А не зробить, то буде лихо.

Іде додому той чоловік і знов плаче. Зустрічає його дочка й каже:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та бач же чого! Ось пан дав тобі стеблинку льону, та щоб ти його вимочила, висушила, пом'яла, спряла і виткала сто ліктів полотна.

Маруся взяла ніж, пішла й вирізала найтоншу гілочку з дерева, дала батькові та й каже:

— Несіть до пана, нехай із цього дерева зробить

мені гребінь, гребінку й днище, щоб було на чому прясти цей льон.

Приносить чоловік панові ту гілочку й каже, що дочка загадала з неї зробити. Пан дививсь, дививсь, узяв та й покинув ту гілочку, а на думці собі: «Цю одуриш! Мабуть, вона не з таких, щоб одурити...» Потім думав, думав та й каже чоловікові:

— Піди та скажи своїй дочці: нехай вона прийде до мене в гості, та так, щоб ні йшла, ні їхала; ні боса, ні вбута; ні з гостинцем, ні без гостинця. А як вона цього не зробить, то буде лихо!

Іде знов батько, плачучи, додому. Прийшов та й каже дочці:

— Ну що, дочко, будемо робити? Пан загадав так і так.

І розказав їй усе. Маруся каже:

— Не журіться, тату, — все буде гаразд. Підіть купіть мені живого зайця.

Пішов батько, купив живого зайця. А Маруся одну ногу вбула в драний черевик, а друга боса. Тоді піймала горобця, взяла grindжолі, запрягла в них цапа. От узяла зайця під руку, горобця в руку, одну ногу поставила в санчата, а другою по шляху ступає — одну ногу цап везе, а другою йде. Приходить отак до пана в двір, а пан як побачив, що вона так іде, та й каже своїм слугам:

— Прицькуйте її собаками!

Ті як прицькували її собаками, а вона й випустила їм зайця. Собаки погнались за зайцем, а її покинули. Вона тоді прийшла до пана в світлицю, поздоровкалась та й каже:

— Ось вам, пане, гостинець. — Та й дає йому горобця. Пан тільки хотів його взяти, а він — пурх та й вилетів у відчинене вікно!

А на той час приходять двох до пана судитися. От пан вийшов на рундук та й питає:

— Чого вам, люди добрі?

Один каже:

— Та от чого, пане: ночували ми обидва на полі, а як уранці повставали, то побачили, що моя кобила привела лоша.

А другий чоловік каже:

— Ні, брехня, — моя! Розсудіть нас, пане!

От пан думав, думав та й каже:

— Приведіть сюди лоша й коней: до якої лоша побіжить, — та й привела.

От привели, поставили запряжені коні, а лоша пустили. А вони, ті два хазяїни, так засмикали те лоша, кожен до себе тягаючи, що воно вже не знає, куди йому й бігти, — взяло та й побігло геть. Ну, ніхто не знає, що тут робити, як розсудити. А Маруся каже:

— Ви лоша прив'яжіть, а матерів повипрягайте та й пустіть — котра побіжить до лошати, то та й привела.

Зараз так і зробили. Пустили їх — так одна й побігла до лошати, а друга стоїть.

Тоді пан побачив, що нічого з дівчиною не поробить, і відпустив її.

ВІВЧАР, ПАН, ЙОГО ВНУК ТА ВІЧОК

Був — не був, та кажуть люди, що був, дуже багатий пан-дідич. Мав він плохомуного внука. Нічого той пан не любив, лишень свого внука, і ніяк не міг знайти слуги, який би чогось навчив малого.

Не раз пан привозив слуг, але більше як тиждень ніхто не міг у нього втриматися.

Вже, може, й сотий раз їде пан у далеке село слуги шукати. Бачить: хлопець пасе вівці й співає. Під'їжджає пан ближче, питає:

— Чого, хлопче, співаєш?

— Аби не плакати, пане.

— Чи не пішов би ти до мене на службу?

— Та я на службі — чужі вівці пасу.

— А що тобі платять?

— Та що багач платить? Привезе мамі дров на зиму, а я за це мушу йому ціле літо вівці пасти.

— Я тобі заплачу більше. Сідай зі мною, то хоч щось побачиш. Ти, певне, й міста ще не бачив?

— Не був ще в місті. Але я без маминого дозволу не поїду.

— А де твоя мама?

— В он тій хаті.

Поїхав пан до його матері й каже:

— Газдине, пустіть сина на службу. Він буде в мене пасти вівці, телята, з моїм онуком бавитися, а я добре платитиму. Кажете, він за фіру дров літо пастишить?

— Та так.

— Я вам дров привезу не одну фіру та й ще мій слуга наруbas, а сина давайте мені на службу.

Пан нащобетав — жінка позірила й відпустила хлопця.

Привіз дідич його додому й посилав худобу пасти.

— Пане, — каже новий слуга, — буду вам і вівці, і коні, і велику худобу — все буду пасти, але купіть мені сопілку, бо без сопілки я не можу бути пастухом.

— Го-го-го! Чого захотів! Сопілки? Я на сопілки грошей не маю. Йди собі та й по вербах шукай сопілки.

— Та з верби, пане, погана сопілка.

— А що я тобі зроблю?

Не допросився в пана сопілки. Пішов, знайшов ліщину, мучився-мучився — викрутив з неї сопілку. Зробив ще воронки — ой, як виліз на стрих, як заграв!

А той панок-онучок прибігає та й каже:

— Чуєш, Іване, навчи мене грати.

— Скажи панові, най моїй матері дров привезе, та й навчу.

Малий побіг, а дідич каже, що не втечуть дрова, хай почекає.

Просить малий навчити.

— Добре, — погодився Іван. — Клади пальчики на воронки, перебирай ними й дуй у сопілку.

Панич дує, перебирає, а музики нема. Мучиться Іван з малим цілий день, а дідич стоїть унизу та й слуша, як слуга вчить його онука. Набридло Іванові та й каже він:

— Хоч ти й дідичів онук, але такий дурний, як той цап на мості. Я би борше корову танцювати навчив, ніж тебе на сопілці грати.

А пан, коли вчув це, підлазить по драбині на стрих та й питає:

— Що ти, Іване, сказав?

— Та кажу, що я би скоріше корову навчив танцювати, ніж вашого онука на сопілці грати.

— А бичка міг би навчити?

— Міг би й бичка.

— Знаєш що, Іване? — каже пан. — В мене є бичок, який має вже два місяці, навчи його танцювати — тобі добре заплачу.

— Ой, пане, ви обіцяли мені за службу платити — досі ще моїй мамі дров не завезли, а вже зима йде.

— Я тобі гроші дам.

— Ви мені, пане, дайте того бичка додому і гроші дайте.

— Бери, Іване, бичка й гроші. Але коли я буду знати, що мій бичок — танцюрист?

— Я прийду й скажу, коли вам їхати по танцюриста.

— Добре.

Взяв Іван гроші, взяв бичка, пригнав додому, потримав до зими, а взимку відвів на ярмарок і продав. Каже матері:

— Будемо класти хату. Я маю гроші, то треба їх у рух пустити.

Побудував Іван хату, але треба чогось і до хати. Приходить навесні до дідича:

— Добрий день, пане!

— Добрий день, Іване! Що там мій бичок робить?

— Го-го-го, пане. Бичок і танцює, і до школи ходить.

— Та що ти кажеш, Іване?

— Те, що чуєте, пане. Треба грошей.

Пан почухався в голову та й дав калитку грошей.

— А як далі буде, Іване?

— Та так буде, пане, що навчиться він читати-писати, а я прийду і скажу, щоби ви приїхали в нього екзамену приймати.

— Добре, Іване.

Іван купив собі поле за ті гроші та й сміється

— Тепер, мамо, будемо жити, як пани.

Але минув рік — треба йти до пана. Питає дідич

— Іване, що там мій бичок робить?

— Го-го, пане! Бичок вчиться на суддю. Треба йому на два роги дві шапки, треба четверо чобіт, треба великого плаща, треба вбрання нового — зима йде, пане. Йому соромно в будь-якому вбранню ходити.

Каже пан:

— Го-го-го! Як він мені дорого коштує!

— Але ви, пане, будете мати свого суддю.

— Та добре, добре, Іване.

Дав пан нову калитку грошей.

Минуло три роки. За цей час Іван перебрався з села до міста, купив собі каменицю, оженився — вже жінку попід руку водить. А в тім місті був суддя Бик. Приходить Іван до пана, та й пан питає про свого бичка.

— Поздоровляю вас, пане, — каже Іван. — Він уже не бичок, а суддя Бик. А таки зробився, що й не пізнаєте. Запрошує вас приїхати завтра на сніданок, але до нього, пане, тепер треба стукати в двері.

— Добре, Іване.

Розказав Іван, де мешкає суддя, і пішов собі з жінкою на прогулянку. Другого дня дідич приїжджає до судді Бика, постукав — Бик відчиняє двері, а дідич видивився, що з його бика зробився такий пан.

— Ну що ти, бицю мій, тут робиш? Що їсти тобі тут дають? У мене ти би сінце їв, січку.

Суддя Бик як закричить:

— Шандари! Поліція! Арештуйте його! Він якийсь помішаний!

Пан розсердився та й як улупить суддю:

— Йой, бицю!.. Ти мої пальчики ссав, а тепер хочеш мене арештувати!

А потім пан суньголовою давай втікати по сходах, аби не заарештували.

Так Іван з паном розракувався.

ЯК МИКОЛА БУВ КОРОВОЮ

Жив собі один бідняк, якого звали Миколою. Мав він лише стару хатчину, а в тій хатчині повно дітей.

Одного разу пішов Микола з жінкою в ліс: він — по дрова, жінка — по гриби. Коли дивляться — багач, у котрого Микола мало не задарма цілий рік служив, веде з ярмарку корову.

Жінка Миколи зашепотіла:

— Коли б нам таку корову! Було б дітям молоко!

— Цить, жоно, — відповідає Микола. — Багач мені винен, то й корова буде наша.

Залишив він жінку в кущах, а сам пішов на дорогу. Тихцем підійшов до корови, зняв з рогів мотузку, засилив собі на шию. Корова — в ліс пастися, а Микола йде за багачем. Зраділа жінка, бо зрозуміла хитрість чоловіка і повела корову додому.

А багач ішов і не оглядався. Не знати, як довго ішов би він так, та зустрів знайомого купця.

— Гей, сусіде, — крикнув той ще здалеку, — що ти дав за цього вола?

Багач і тепер не оглянувся, лише сердито буркнув:

— Коли ти й досі не відрізниш вола від корови, то хоч помовчи.

— Та яка то корова, то віл, — реготався стрічний купець. — Як не віриш, то сам подивися.

... Багач озирнувся і за голову схопився:

— Чорт таке видів?! Купив добру корову, а таке сталося.

Купець посміявся та й пішов собі, а багач став серед дороги і не знає, що робити.

— Звідки ти тут узявся? — питає він Миколу.

— Я й сам не знаю, — відповідає той. — Не пам'ятаю, щоб ти купив мене коровою.

Багач не може отямитися.

— Як ти став коровою?

— Не знаю, — каже Микола, — але здогадуюсь, що прокляла мене одна вдова. Колись я був багатим та скупим. Служила вдова в мене мало не задарма рік. Я скупився заплатити їй зароблене, і за те вона мені залаяла: «Миколо, бодай ти став коровою і був нею доти, доки не виплатиш мені зароблене молоко».

Багач вислухав і вилаявся:

— Послав тебе чорт на мою голову і гроші забрав. Іди собі та не роби сміху з мене.

— Що ти кажеш? — видивився на нього Микола. — Це тобі не обійдеться так легко. Хто чув таке, щоб невинному чоловікові мотузку на шию засилати? Мусиш на суді відповідати.

Бачить багатий — біда буде. Заплатив Миколі гроші, щоб той згодився мовчати.

Прийшов Микола додому з повними кишенями, а жінка вже встигла корову подоїти і молока дітям наливає.

Через якийсь час корова отелилася, і вигодував Микола другу. Стару вирішив продати.

Ідуть вони з жінкою на торг і корову ведуть. Тільки прийшли, а їх обступили з усіх боків купці, бо кращої корови, як у них, у той день не траплялося. Жінка торгується, а Микола роздивляється довкола. Коли бачить — іде оглядати корову її колишній хазяїн. Сказав про це Микола жінці і тихенько вбік. А багач оглянув коров і зашепотів їй на вухо:

— Що, Миколо, знову тебе продають? Так тобі й треба. Та я не такий дурний, щоб тебе купити,— і пішов собі геть.

А Микола з жінкою продали корову і повернулися додому, раді, що насміялися з багача.

ПІП ТА СЕЛЯНИН

Був один бідний чоловік, а мав велику сім'ю. Раз лиш на казанні вчув, як піп звертається до людей:

— Люди мої, громадо, приносите на боже, хто що може, і господь нагородить вас сторицею.

Дома чоловік каже своїй жінці:

— Небого, маємо багато діток, а живемо бідно. Отець духовний у церкві виголосив, що хто дасть на боже, того господь нагородить сторицею... Може би, щось понести?

— Чоловіче, ти здурів? Таж у нас лиш одна корова на обійстю. Ані овечок, ані свині.

— Мовчи... Біг нам заплатить, а отець духовний нас похвалить!

Повів селянин корову на попівське обійстя. Піп записав у церковну книжку. І корівка ходить пастиє разом із попівськими коровами.

Раз пастух на толоці заснув, а худоба заблудила... Селянська корова попрямувала до свого старого газди й повела за собою й попівські.

Чоловік зрадів:

— Ну, жоно, ти не вірила, що ми будемо нагороджені. Диви: наша корівка привела ще десять.

А жона лише головою покрутила:

— Дурний тебе піп хрестив. Від тебе їх ще ниньки заберуть. Най лиш дозвідає піп.

І раз лиш почали слуги шукати корів.

— Ану, погляньте до того селянина,— порадив піп,— може, його корова повела й наших...

Пішли до нього, а корови й справді тут. Але селянин не дав. Тоді прийшов сам піп...

— Що ти, Василю, вчинив?

— Нич. То мене господь нагородив.

— Недобре, Василю, робиш! Ти чужі корови присвоїв.

— Як чужі? Хіба ви, отче, з казальниці неправду говорили? Це ви своє слово не держите?

Зажурився піп... Думає собі: сміх буде, перед народом стану брехачем, коли Василь почне всім говорити.

— Слухай, Василю, не фіглюй... Одну корову собі бери, а інші віддай.

— Я не фіглюю, отче... Як вам дуже жаль, беріть собі ви одну...

І піп мусив піти геть.

Чоловік загадувався. І ще й тепер газдус, якщо не вмер.

БІДА

Жив собі багатий піп, і мав лише одного сина. Той змалку нічого не робив. Коли підріс він, віддав його піп до школи. Прийшов час — оженив сина. А після батькової смерті той залишився на його парафії.

Ось одного разу молодий піп подумав: «Люди говорять, що їм біда. А я зріс, оженився і жодної біди на світі не знаю!»

Наказав він слугі закопати на тракті слуп і на ньому написав з одного боку версту, а з другого прибавив таблицю. На таблиці написав, що відколи живе, жодної ще біди не знав.

Іхав тим трактом цар. Дивиться: з одного боку слупа написано версту, а з другого — таблиця прибита. Каже він фурманові:

— Піді-но прочитай!

Скочив той з карети, пішов і читав вголос. Цар послухав, щось записав і поїхав.

Приїхав цар додому і затребував до себе попа. Але те було не так швидко: може, через місяць, може, через два приїжджає піп до царя.

— Здорові були, ваша імператорська величність!

— Здоров! — відповідає цар. — Ну, що скажеш?

— Не знаю, чого ваша величність мене викликали.

Цар тоді каже:

— Ти зріс, оженився і жодної біди ще не знав?

— Так, ваша імператорська величність.

— Як же це?

Піп розповів, що його батько був багатий і при цьому він ніякої біди не знав. Коли ж помер, усе багатство синові залишив і попом зробив, він теж лиха не скуштував.

Розгнівався цар тоді і каже:

— Я царством керую, чому ж я біду знаю?.. Ну, загадаю тобі три загадки. Якщо відгадаєш, то буде тобі прощено, а не відгадаєш — голова злетить з плечей!

І дав йому цар строку три доби, щоб відгадав:

Чи вище до небес, чи в землю глибше?

Скільки на небі зірок?

Що цар думає?

Пішов піп додому. Сидить він і думає, але нічого не може надумати, як на ті загадки відповісти. Приїшов строк іти до царя давати відповіді.

Приходить піп до царського двору, дивиться: стоїть на варті солдат. Питає він його, чи є цар. І такий сумний на вигляд. Той солдат дивиться, що піп сумує, і питає про причину.

— Що тобі казати, — відповідає піп, — адже однаково ти мені нічим не допоможеш!

Та все ж таки розповів солдатові, навіщо його цар викликав і які загадки дав. Тоді солдат каже:

— Скидайте, панотче, свій одяг, вбирайтеся в мій і стійте на моєму місці. А я піду до царя загадки відгадувати.

Обмінялися вони одягом, солдат пішов до царя, а піп став на його місце вартувати.

Приходить солдат до царя, привітався.

— А що, відгадав загадки? — запитує цар.

— Відгадав, — каже солдат.

Цар питає:

— Ну, скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз у землю?

— Ні, ваша імператорська величність, вниз глибше.

— Чому ж?

— Бо мої дід і прадід, батько й мати, брат і сестри як пішли туди, то й досі їх нема. А в небесах, коли б'ють у барабани, то все чути.

— Ну, а скажи, скільки зірок на небі?

Переодягнений солдат витягає з торби купу вовни, настриженої з вівці, і каже:

— Ось стільки, прошу глянути, ваша імператорська величність.

Цар питає:

— А ти вірно полічив?

— Прошу перевірити! — відповідає той.

— Ну, а тепер скажи мені, що я думаю!

— Ви думаете, що я піп, а я — солдат.

— А піп де?

— На моє місце став!

Дав тоді цар солдатові відставку, а піп служив на його місці, поки не відслужив строк.

ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА

Нема гірше од того чоловіка, що не вмів язика за зубами вдержати. А найбільше лихо з жінками. Тільки що почув, зараз уже й задзвонила по всьому селу: «Ой, кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядіть, нікому не кажіть, бо це таке, що нікому й знати не можна, а це вам тільки». І почала! А кума почувла та другій кумі, а та третій, а третя п'ятій — десятій, і ото вже всі про те знають, чого не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка, Петро і Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язик швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — ніщо не помагає!

От раз поїхав Петро орати та й виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І думає він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховався, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав, бідолаха, та й надумав. «Треба, — каже, — одучити жінку від такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого й не каже. А другого дня Петро — на базар. Купив там трохи не з лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, повернув до річки та витяг з ятерів та з верші рибу, а зайця вкинув у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а бублики взяв та й почіпляв на групі, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому. Пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходімо в ліс, пошукаємо, чи не притхнула там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

— Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хіба ж таки буває в лісі риба?

— Авжеж буває, — каже Петро. — Здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й назбираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходять у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько? Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона. — Зроду-віку такого дива не бачила!

— Ну, добре, — каже Петро, — ходім лишень до річки, чи не піймався часом заць у ятір або в вершу!

— Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? — каже Хвеська. — Де ж таки видано, щоб зайці у верші ловились?

— Не видано! Отже, ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! — каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша, і на ній бубликів рясно — аж віти гнуться. Хвеська й кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? — бублики на групі!

— Та бачу, — каже чоловік, — то що?

— Та як же так: бублики на групі. Хіба ж таки бублики ростуть на групі?

— Звісно, не ростуть, — каже він. — А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс, — оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струшувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяг чоловік ятір — нема нічого, витягає другий — нема; тоді тягне вершу, аж у ній заць.

— Ох ти ж, моя ненько! — аж скрикнула Хвеська. — Заць у верші! Зроду-віку такого не бачила!

— То що, що не бачила? — каже Петро. — Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали все та й пішли. Приходять додому, жінка й почала:

— І що то, чоловіче, за день такий! Зроду-віку такого нічого не бачила: риба в лісі, заць у верші, бублики на групі!

— Це ще нічого, — каже Петро, — от що диво, що я сьогодні й гроші знайшов.

— Та ну?!

— Йй-бо, знайшов!

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — витягає ті гроші.

— Остепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

— Будемо,— каже чоловік,— та не дуже, бо як економ довідається, то зараз відніме.

— От! — каже жінка,— А як же він довідається? Я нікому не скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те, що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як довідаються, то зараз догадаються, що я гроші знайшов.

Отак Петро каже, жартуючи, а Хвеська:

— Добре,— каже,— нікому в світі не скажу.

Ото вже надвечір чути галас, гомін на селі.

— Чоловіче, що то таке? — Хвеська питається.— Я піду та подивлюсь!

— От не дивись та не слухай поганого,— каже Петро.

А Хвеська:

— Та ну-бо, Петрику, голубчику, ріднесенький, скажи!

— Та то,— каже чоловік,— наш пан економ та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх вигадувє, а Хвеська вже й повірила, вже й кортить їй.

— Ох, лишенько! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! — та так і скопилася з місця.

— От не ходи краще та сиди дома! — каже чоловік.— Хіба ти не знаєш нашого економа? Він як довідається, що ти про нього таке розказувала, то й тебе й мене з'їсть.

Хвеська послушалась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі таки не втерпіла — як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла, Сидить; хочеться сказати, та боїться. А далі:

— Горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю; я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, скоро не будемо вбогі...

— Як то так? — питається кума Меланка, а сама вже й вуха напорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казать...

— Та кажіть-бо, кажіть,— умовляє кума Меланка.

— Та не знаю, як і казать, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, кумасю,— каже Хвеська,— це вже я вам тільки, та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а Кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, а в неї вже є кума Явдоха — то так, що вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші помоніли.

А тут саме на той день Петро посварився за щось з Хвеською і добре-таки на неї нагримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все.

Ото день чи два проминуло — кличуть Петра в контору, до економа. Той на нього зараз, як мокрим рядом:

— Кажи, такий-сякий, ти знайшов гроші?

— Ні,— каже Петро,— не знаходив..

— Як не знаходив? Адже твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона чого й на світі нема — наплете!

— А так чи не так! — каже економ.— Покликать сюди жінку!

Ото зараз по тую Хвеську. Приводять. Питається економ:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов,— каже,— паночку, знайшов.

— А що,— питається тоді економ у Петра,— бачиш!

— Та що ж,— каже той,— вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли це було?

— А коли це було? — питається економ.

— Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся та ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

— А що далі скажеш? — питається Петро.

— Еге, що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми рибу в лісі збирали і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми натрусили, і в вершу засць піймався.

— Ото слухайте, пане,— каже Петро,— чи ж вона до діла плете? Нехай вона вам до пуття розкаже, коли і як те було.

— Еге, коли і як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

— А чого мене водили по селу? — питається економ.

— Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питається, то казатиму. Тоді саме, як вас били ковбасами, що ви у пана покрали...

Як крикне ж економ:

— Ах ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та дайте доброго хлосту, щоб катзна-чого не базікала!

Тут Петро заступився, почав просити, що його жінка не сповна розуму.

Ото економ подумав, подумав — і справді дурна,— узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська з Петром. Він собі сміється в вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

— Так ти,— каже,— мене підвів!

— Хвесько, жінко моя люба! — каже Петро.— Не я тебе підвів, ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то нічого й не буде. А тепер не сердься та давай помиримся.

Ото й помирились. А Хвеська бачить, що лихо багато балакати, та й знишкла.

КАЛИТОЧКА

Були собі чоловік та жінка, і була у них пара волів, а у їх сусіди — віз. Ото як прийде неділя або празник, то хто-небудь бере волів і воза та й іде, чи в ярмарок, чи у гості, а на другу неділю — другий, та так і поділялись. От жінка того чоловіка, чії воли, раз йому і каже:

— Поведи воли та продай, справимо собі коня та воза, будемо самі до міста та до родичів їздити. Та ще, бач, сусіда свого воза не годує, а нам волів треба годувати.

Чоловік налигав воли й повів. Веде дорогою, аж ось доганяє його чоловік конем.

— Здоров!

— Здоров!

— А куди це воли ведеш?

— Продавать.

— Поміняй мені на коня.

— Давай.

Виміняв коня, сів верхи та й іде. Від'їхав недалеко і зустрічає чоловіка, що жене корову:

— Здоров!

— Здоров!

— А куди це ти їдеш?

— Коня продавать.

— Проміняй мені на корову.

— Давай.

Поміняв і веде дорогою, аж на полі пасуться свині та вівці. Зговорився він, виміняв корову на свиню,

а потім на вівцю і поспішає додому. Овечка гарна, аж де не візьмись розлилась велика річка, а на ній видимо-невидимо гусей. Підійшов він ближче, розбалакався з людьми, виміняв вівцю на гуску та й пішов понад річкою і зайшов у село. Аж стрічає жінку, а та:

— Здоров!

— Здоров!

— А поміняй мені гуску на півня!

— Давай!

Помінялись. Іде далі, аж ось доганяє його чоловік.

— На продаж?

— Еге!

— А поміняй мені на калиточку.

— Давай!

Виміняв за півня калиточку та й поспішає додому. Аж тут тобі ріка розлилась. На березі стоїть перевіз, плату беруть, а в нього ж ні копійчки.

— А перевезете мене? Дам калиточку.

— Сідай!

Переїхав на другий берег.

А там та стояла валка чумаків. Як розпитали ж вони його, за що він виміняв калиточку, сміються з нього.

— Що тобі, — кажуть, — жінка за це зробить?

— Аж нічого! Скаже, добре, що хоч сам живий вернувся.

Та й побились об заклад. Коли скаже жінка так, то чумаки оддадуть йому дванадцять маж із батіжками. Зараз вибрали одного з-поміж себе і послали його до баби. От той приходить.

— Здорові!

— Здорові!

— А ти не чула про свого старого?

— Ні, не чула.

— Він воли на коня проміняв.

— От добре, возик недорого стоїть, як-небудь зберемось.

— Та й коня проміняв на корову.

— Це ще краще, буде в нас молоко.

— Та й корову проміняв на свиню.

— І то добре, будуть у нас поросятка, а то все треба купити.

— Та й свиню проміняв на вівцю.

— І це добре, будуть ягнятка та вовночка, буде що у мене взимку прясти.

— Та й вівцю проміняв на гуску.

— І це добре, будуть у нас крашаночки та пір'я.

— Та й гуску проміняв на півня.

— О, це ще краще, півень раненько співатиме та нас до роботи будитиме.

— Та й півня проміняв на калиточку.

— І це добре, будемо, де хто заробить — чи він, чи я, — в калиточку складати.

— Та він і калиточку за перевіз віддав.

— Ну що ж, добре, що хоч сам живий вернувся.

Так тим чумакам нічого робити, віддали йому дванадцятєро маж.

ЗАКОПАНЕ ЗОЛОТО

Мав тато трьох синів. Були вони дуже ліниві. Щоб їх прогудувати, тато працював, як віл, — чорнів від роботи, руки йому пухли, кров висікала з пальців, а сини ходили собі понад ріки, лісами, висиплялися у садку.

Казав їм тато:

— Сини мої, працюйте, бо тяжко вам буде, коли я вмру.

А найстарший син говорить:

— Ей, тату, працюй, поки можеш, а ми будемо працювати, як тебе не буде.

— Та ти не вмієш нічого, — каже батько.

— Я оженюся — буде жінка працювати.

Другий син говорить:

— І я оженюся.

А третій:

— Я так само зроблю, як і мої брати.

Але тато працював-працював та й занедужав. Прийшли сини, питають:

— Тату, ти вмираєш, а що нам лишаєш?

А тато бідний був, але мав мудру голову, подумав і каже:

— Діти, шукайте в землі золото.

— А в якому місці ви закопали золото? — питають сини.

— Оцього я вам не скажу, — відповідає батько. — Копайте город, орить ниву, садіть, обробляйте, збирайте — там і золото знайдете.

Полежав батько трохи та й умер. Прийшла зима, сини переїли все те, що батько настав, а нового нічого не садили й не сіяли. На другу зиму голодують ліниві сини.

Пішов найстарший брат пари шукати — вернувся з гарбузом, пішов середущий сватати дівчину — не пішла за нього, пішов і наймолодший — ніхто не хоче ледарів. Добули якое до весни, а навесні давай золото шукати. Перекопали весь город — не знайшли золота, засадили картоплю — вродилася їм файна картопля. Пішли ниву копати. Скопали ниву — нема золота, але посіяли яру пшеницю — вродилася пшениця така буйна, така здорова! Помолотили, відвезли зерно до млина, намололи муки, напекли хліба, посідали свій хліб їсти, а наймолодший брат говорить:

— Ой, які ми, брати, дурні! Бачите? Золото уродилося. Добре нам тато казав, аби ми шукали в землі золото!

Брати повставали з-за столу, закасали рукави поза лікті й узялися до роботи. Відтоді земля давала їм золото: родився хліб. Вони дбали, все мали, скоро поженилися. Разом з жінками сходилися й при столі говорили:

— Якби-то наш мудрий батько тепер жив, то і нам би ліпше було.

КІВШ ЛИХА

У багатого батька був один син, а батько нажив худобу неабияк, а таки чесно: багато поту вилилося з нього, багато крові зіпсувалось, поки заблищали у нього в кишені червінці. Синові про те байдуже: він виріс серед червінців, та йому вони не дорогі були. Як дасть батько, то він так і сіє грішми, як половою, аж слід його сяє. Дививсь-дививсь на це батько — і гірко йому було, що син робити не хоче, а його заробленим добром так нехтує. Уже й казав, і вмовляв — нічого не вдіє. От й надумавсь батько. Пішли якое батько з сином до річки, посідали, балакають. Іде якийсь чоловік і несе горобця застріленого. І заманулося синові нащось того горобця купити, — зараз і виймає золотого.

— Дай мені! — каже батько.

Син дає. Батько заміривсь рукою стиха на річку, наче хоче золотого кинути, а син байдуже. Батько вдруге заміривсь. Син нічого. Узав батько тоді та й кинув у воду червінця. Син навіть і не спитав батька, нащо то й до чого, а зараз поліз у кишеню та й вийняв другого червінця. Батько бачить, що лиха година, та й каже синові:

— Ось віддай мені капшука з грішми!

Син дає.

Тоді батько знов:

— Іди ж ти, — каже, — як оце ти є, та зароби червінця! Як заробиш — то тоді приходь...

Син аж засміявся.

— Піду! — каже. А собі думає: «От розумний батько, — чи диво то — червінця заробити!»

От і пішов він: ішов він, — чи довго, чи ні, — та й замисливсь: «Що ж я робити вмю? Письма я знаю!» От і пішов він скрізь по городі шукати роботи письменської. Та куди не піткнеться — скрізь не треба. А тут уже й їсти хочеться. Продав він козубинку — ходить у легенькому, а вже холодна осінь.

Прийшов у бакалійницю, проситься у крамарчуки, у прикажчики.

Питаються в нього:

— Де ж ви були? Що знаєте?

— Я, — каже, — жив біля батька, був коло хліборобства...

— Та й тільки? — кажуть йому. — Не треба нам таких. Узять вас хіба за хлопця-попихача, та ви більше з'їсте, ніж заробите.

Що його робити? А тут холодно, а тут їсти хочеться!.. Пішов він до Дніпра, там пароходів та всяких суден без ліку стоїть. Нічого робити — найнявся він лантухи (чували) тягати. Так, як лозинка від вітру, гнувся він під тими лантухами важкими — ноги трусились, голова горіла. Увечері з незвички як упав на вулиці, так і заснув. Був би замерз, та солдат-поліціант побачив — до поліції відвіз: думав, що п'яний.

Другого дня — те ж, третього, четвертого — усе те ж. Він уже й недоїдає, й недопиває, щоб більше грошей зоставалося, а ще далеко до золотого, бо й плата мала, і сили в нього небагато.

Робить — і так усю осінь і зиму проробив. І вже по весні зібралось у нього стільки грошенят, що виміняв він за них золотого. Тоді йде до батька. Прийшов, аж батько стоїть біля млина, саме біля річки.

— Здорові, тату!

— Здоров, синку! — каже батько. — Ну, синку, привіс?

Лізе син у кишеню та потихеньку, як скляне, виймає щось завернене у ганчірочку, а потім ще й у папірець, — еге, червінець, — та й боїться давати батькові.

Узяв батько, повертів того золотого у руках та як замірється на річку... Син як ухопить батька обома руками за руку, як крикне:

— Ой батеньку, батеньку!..

А сам як не свій. Тоді батько засміявся та й каже:

— Ну, тепер я бачу, що ти знаєш, почому ківш лиха, як дістається червінець. Ось тепер ти мені син, і моя худоба тобі буде.

І з того часу син годі вже гроші розкидати — такий працьовитий та хазяйновитий зробився.

ЯК ЧОЛОВІК УЧИВ ЛІНИВУ ЖІНКУ

Була собі у одних людей дочка. Та дуже лінива, ні до якої роботи не візьметься, все гуля або на печі спить. Та ще й мати у неї була така, що завжди підтакувала їй усе.

— Гуляй, — каже, — доню, у молодості, а на старість уже роби сама на себе. Горе тебе всьому навчить.

Ну, оце жила собі дівчина та й стала уже дівкою, треба уже і заміж віддатись, коли ж її не хоче ніхто брати, бо дуже ледача.

От знайшовсь-таки парубок, що послав до неї сватів. Батько й мати, звісно, зраділи, тільки мати й каже:

— А що, сину, чи ти її не будеш бити?

— Ні, мамо, не буду. Я вже знаю, що з нею робити.

Ну, оце вони посватались, повінчались, забрали скриню і поїхали до молодого.

Жили вони після весілля так, як усі, а тут настає косовиця, а молодий каже всім своїм домашнім, так щоб і жінка чула:

— Ну, слухайте всі: хто скільки зробить сьогодні, той стільки і їсти буде, а хто нічого не зробить, той нічого їсти не буде! — і пішли усі в степ, а Олена залишилась з старою матір'ю молодого.

Подумала вона собі та й каже:

— Ні, це, мабуть, мій чоловік пожартував. Мій батько теж казав, що їсти не дасть, як не буду робить, однак ж давав!

Подумала оце вона собі так та й лягла собі спати на пічку і проспала до обіду, а тут уже й приходять з поля обідати, бо поле недалеко було.

Чоловік і почав питати всіх: хто скільки наробив. От один каже: я косив, другий каже: я снопи в'язав, третій каже: а я возив хліб на тік.

— А ти, жінко, що робила?

— Я... я нічого!

— Ну, то й їсти будеш нічого!

Зітхнула тут Олена, а у животі наче хто возом їде.

На другий день чоловік знову наказує своїм, а Олена й рада була б уже взятися за роботу, коли ж це їй первина. Ото взяла вона відра й принесла води, та так утомилася, що й прилягла та до обіду й про лежала.

Приходять з степу, а чоловік знову почав питати, хто що робив. Той каже — те, другий — те.

— А ти, Олено, що робила?

— Я сьогодні води принесла на обід!

— Ну, то на ж тобі кухлик води, а обідать не дам.

На третій день, як пішли усі на роботу, заходилась Олена помагати бабці, бо вже дуже їсти захотілося: наносила дров, принесла води, замела у хаті, піч затопила, тісто замісила...

Тільки що обід поспів, аж глядь — уже й з роботи їдуть; їй аж сумно стало, що так час швидко пробіг.

На цей раз уже й Олена пообідала й вечерять налагодила.

Так вона проробила до неділі.

Приходить її батько у неділю, щоб одвідать свою дочку, як їй живеться у зятя: прийшов — і не дивиться на свою дочку: і піч сама затопить, і обід налагодить, у хаті позамітає... Він аж руки розставив та й питає:

— Як це тебе чоловік твій до роботи привчив?

Вона мовчить. Аж тут з церкви їдуть. Олена вибігла швидше з хати, принесла сиру шкіру, дала своєму батькові та й каже:

— Нате, тату, мніть хоч цю шкіру, бо тут такі люди: як хто нічого не робить, то тому й їсти не дають. Подивувався старий, взяв шкіру та й заходився її м'ять.

Приходить молодий хазяїн, глянув на старого, по здоровкався та й питає його:

— Що це ви робите?

— Шкіру мну, бо мені дочка казала, що у вас тому їсти не дають, хто нічого не робить.

Зареготав той чоловік і каже:

— Киньте, батьку, цю шкіру, це я свою жінку привчав до роботи не молотом, а голодом.

Засміявся тут старий, обняв свого зятя. А молоді почали з того часу жить-поживать та й добра наживать.

ПРО НЕРОБУ ЮРКА, МАМИНОГО СИНКА

Мамин синок Юрцьо до двадцяти років і стеблинки не перервав. Добре їв, пив, гуляв, ходив по селу, як пава, а батько з ранку до ночі робив та в старому петеці ходив. Юрасика в селі прозивали пестюнкою, цуцликом і як кому прийшло на язик.

Та батькове терпіння увірвалося, і він сказав:

— Досить я робив на тебе, забирайся з хати, дармо їде! Іди робити, як другі людські діти.

Мати плакала, але нічого не помагало. Поклала своєму соколику в торбу солонини, бринзи, меду, білого хліба та й сказала:

— Іди, синочку, та розум май, тяжкого не піднімай, низенько хребтик не згинай, холодочок не минай.

В дорозі мамин синок одно думав: як би то добре жити і нічого не робити?

Ішов він, ішов лісом та й вийшов на зелену поляну, бачить — на пні сидить дід з білою, як молоко, бородою.

— Що ви робите, діду? — запитав Юрцьо гордовито.

— Я, хлопче, ніколи не робив, не буду робити, а все добре жив і буду жити.

— А як би й мені не робити та добре жити?

— Я тобі допоможу. Дам тобі одну вівцю. Коли тобі буде треба грошей, скажеш: «Овечко, потрясися». Вона потрясється, а з-під хвоста посиплються гроші.

Подякував пестюночка і пішов. Зайшов у село, повернув у корчму і попросив їсти-пити. А як треба було платити, сказав: «Овечко, потрясися». Овечка потряслася, і посипались гроші. Корчмар хитро посміхнувся, а коли гість заснув як убитий, підмінив вівцю.

Пестюночка пробудився і погнав овечку додому.

— Ну, як синку, скільки заробив грошей? — запитав батько.

— Мені не треба робити, я й так добре буду жити. Коли захочу — з цієї овечки гроші будуть падати, — відповів син і сказав: — Овечко, потрясися!

Але овечка й хвостом не махнула.

Батько взяв сина, відлупцював добре та й послав знову роботу шукати.

Пішов він до діда і розказав, що трапилось з його овечкою. Тепер дід дав йому маленьку шкатулочку, якій треба сказати: «Шкатулочко, відкрийся!» — і з неї посиплються гроші.

Повернув Юрик у корчму, і тут знову так вийшло, як з овечкою. Дома як не просив, щоб шкатулка відкрилася, а грошей чортма. Мати плакала, а батько взяв кочергу, та вигнав із хати пестюночку.

Прийшов він знову до діда й почав жалуватись, нарікати. Дід погладив бороду і каже:

— Даю тобі оцей маленький барабан. Коли тобі треба буде грошей, скажеш: «До танцю», а як буде доста — скажеш: «Із танцю».

«Тепер я вже не дам обдурити себе корчмареві, наперед гроші підготовлю», — подумав Юрик.

Вийшов із лісу і весело сказав: «До танцю». В ту хвилину з барабана вийшло десять легінів із ціпами та почали неробу: молотити, куди попало. Він верещав, плакав, ледве потім вимовив: «Із танцю» — і легіні пропали, як під землю.

Після цього Юрик проклинав діда всіма святими і чортами.

— Не проклинай! Іди і того шахрая-корчмара похрести, — почув він знайомий голос діда.

Нероба взяв барабан і пішов у корчму. Наївся, напився, крикнув: — «До танцю!» — і легіні взялися за корчмаря. Корчмар реве, стогне, а Юрик каже:

— Віддай овечку і шкатулку.

— Даю, даю, паночку, лиш не бийте.

— Добре, — весело сказав Юрик і додав: — «Із танцю!» — і легіні зникли.

Віддав корчмар овечку і шкатулку, і мамин синок, наспівуючи, пішов додому. Не встиг переступити поріг, як похвалився:

— Аж тепер я, мамо, буду добре жити і нічого не робити.

— Слава богу, Юрцю, — сказала мати, а батько посміявся над сином.

— Не смійся, бо битий будеш, — пригрозив син, а потім сказав: — Овечко, потрясися!

А овечка й вухами не стриже.

Він розсердився і закричав:

— Шкатулко, відкрийся!

Шкатулка стоїть, як камінь при дорозі.

Батько і сестри почали реготати, а мати сльозами вмивалася.

— Не регочіть, зараз будете плакати, — сказав син і промовив: — Із батьком, і з сестрами до танцю.

Увійшло десять легінів та давай періцити. Але не батька, не сестер, а сина і матір.

Хто знає, як довго тривав би цей танець, якби в дверях не з'явився дідусь. Він махнув рукою, і легіні посідали, котрий куди. Дід сказав:

— Нерозумна мати, яка змалку не привчає дітей працювати. Нещасний той синок, що чекає грошей від овечок і шкатулок. Лиш той гроші буде мати, який любить працювати. Як ти кажеш, мати?

— Ой, ой, йой, і я так кажу, дідусю.

— А ти як кажеш, Юро?

— Ох-ох-ох, і я так кажу, дідусю.

Дід потряс бородою і зник, а за ним і легіні, і овечка, і шкатулка. Залишився тільки барабан.

Юра тиждень пролежав, а на другий — узявся за роботу.

Допомагав батькові в господарстві, ходив робити в ліс, пускав по Теремлі бокори.

Народійний барабан і донині береже чесний, працюючий Юрко. Я недавно чув, як він закричав: «До танцю», — і бачив, як десять легінів ціпами учили любити працю одного молодого дармоїда.

ПРО МАЙСТРА ІВАНКА

Казка починається з царя, котрий собі вигадав, аби змайструвати із одної дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверх того. А та дошка не має бути більша, як три метри. Дає три вози золота тому, хто би це зробив. Але хто візьметься за діло і не зробить — відповідає головою.

Приходили майстри з цілого світу. Жодному не вдалося цареві догодити, і всі заплатили своєю головою.

Раз дочувся про то цар із другої держави. Він захотів відвезти собі три вози золота. І взявся змайструвати такі стільці.

— Добре, добре, — каже йому цар. — Хочеш, то роби. Але знай, що й ти відповідаєш своєю головою. Стільки грошей у тебе нема, аби міг оплатити свою голову.

Чужий цар пристав на все. Мав часу один рік. За цей рік він наробив усяких стільців, але з одної дошки не змайстрував жодного.

Йому не зняли голови, лише засудили на вічну темницю. А як треба було йти в темницю, чужий цар за себе заложив дочку.

І так сидить дівчина в темниці.

А в той час у одного бідного чоловіка підростав хлопчина, що мав уже чотирнадцять років. Іванко був тямущий. Чує межі народом, що десь є такий цар, якому треба би зробити із одної дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверх того.

Почав проситися у батька:

— Я, няньку, йду в світ!

— Та як ти, Іванку, пустишся у світ, коли у тебе нема грошей? — питає його батько. — А я тобі не можу дати й крейцера. Будеш голоден у дорозі.

— Нічого, няньку, я щось зароблю.

Хлопець зібрався і пішов. Подорожує пішки, бо тоді ніяких машин не було. Ішов зо два й півроку і аж так дібрався до третьої держави, до того царя, котрий хотів мати із одної дошки тринадцять стільців.

Зайшов Іванко до царя, красно привітався. І цар його питає:

— Що нового скажеш, хлопче?

— Я нового не маю нічого. Лише чув межі народом, що вам треба зробити із одної дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверх того.

— Та мені би треба, — відповідає цар. — Але чи ти зробиш? Як зробиш — дістанеш три вози золота, а не зробиш — відповідаєш головою! Чи пристаєш на то?

Хлопець відповів:

— Усе буде в порядку. Я стільці вам зроблю, а голову не дам... Та слухайте сюди, пресвітлий царю. Коли хочете мати такого стільця, як собі загадали, принесіть мені явора, що пробився із землі тоді, коли ви народилися.

Цар задумався. Питав він старих людей, чи не пам'ятають такий явір. Знайшовся один дід, що мав двісті і п'ятдесят років. Він показав цареві таке дерево. Цар дав явора зрубати, повезти на тартак і там порізати на дошки. Але звідти наказав привезти лише одну дошку. І каже цар Іванкові:

— Най тобі ще раз розтолкую, аби не помилився: то мають бути такі стільці, аби розтяглися і знову стягалися, як гармонійка.

— Не приказуйте мені, бо я знаю, що маю робити! — відповів Іванко.

І цар його замкнув у майстерні, дав час — один рік.

Іванко став рóbити. Скоро вчинив для царя стілець — тридцятисантиметрову палицю, а на неї вкрутив шість гвинтів. Цареві ж не сказав нічого. Палицю припер у закутку, аби там стояла, та й майструє усякі стільці, що лише є на світі, бо часу має майже цілий рік.

А одного разу чує Іванко красний голос: дівчина співає прекрасні співанки. І вже не терпиться йому — хоче знати, хто ото співає. Взяв долото, клепач і пролуває стіну. Пробив тонку, як струна, щілинку. З того боку підходить до нього на ту струночку така красна дівчина, якої ще ніколи не бачив. Іванко питає:

— Що ти, дівчино, там робиш?

— Я сиджу в темниці.

— Що ти поганого вчинила?

— Нічого не вчинила. То завинив мій нянько: хотів показати тутешньому цареві, що з одної дошки зробити йому тринадцять стільців, бо дуже спокусився на три вози золота, але не міг зробити. Цар дав його до вічної темниці, а він замість себе заложив мене...

Минув один рік, і цар заходить у майстерню. Останній день не дав хлопцеві їсти — думав, що й так той утратить голову.

— Ну, Іванку, як мої стільці?

— Ви, пресвітлий царю, хочете стільці, а їсти сьогодні мені ще не давали.

Цар різко повернувся і наказав слугам, аби принесли їжу. Хлопець добре наївся, помалу собі встав і подає цареві тридцятисантиметрову палицю:

— Тут маєте стільці.

Цар здивувався і сердито каже:

— То ти такі стільці наробиш? Знай, ти — коротший на голову!

Тоді Іванко взяв із рук царя оту палицю, розкрутив гвинти — а з палиці розтяглися, як гармонійка, дванадцять стільців і тринадцятий зверх того.

Цар дуже зрадів, узяв Іванка попід руку і повів у палац.

— Ну, Іванку, що хочеш — чи три вози золота, чи, може, моє царство?

— Не треба мені золота, ані вашого маєтку, лише дайте мені те, що сидить у мурі.

— Ей, що тобі з того? Ліпше узяти аж три вози золота.

— Не хочу нічого, лише те, що в мурі!

І цар випустив дівчину. Вона пішла з Іванком у свою державу. Там вони побралися та щасливо живуть і донині, як не повмирили.

ДІДОВА ДОЧКА И БАБИНА ДОЧКА

Був собі дід та баба, і мали вони дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й задумала вмерти; а як умирала, то своєму чоловікові казала:

— Як я умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди — не бери тої удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашої дитині не буде матір'ю!

— Добре, — відказав чоловік, — не буду брати не тої, а й ніякої, — і женитися не буду.

Заховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі

сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік казав: «Не буду женитися ні з якою», а то й забув, що казав, забіг, побалакав і удову до себе просив. Тоді вдова з великих радощів і сказала:

— Я вже давно цього ждала!

От усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі — дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, — все гризе голову, та й діти між собою часто сваряться — надто бабина дочка: звичайно, як зведенията, — у них ніколи ласки нема.

Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина, знай, цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться. І не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалять.

А йдуть вони додому вранці та дійдуть до перелазу, — то й каже бабина дочка до дідової дочки:

— Дай, — каже, — мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

— Добре, — каже, — сестрице, на!

Поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка з хлопцями цілу ніч гуляла і мички попалила.

— А я прjala і додому поспішала. Вачте, мамочко, яка вона ледача!

От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові виказувати:

— Твоя дитина ледащо — не хоче робити, а ти не хочеш учити!

Що вже мачуха не робила, як не знущалась, що дідові не наговорювала, а тій дідовій дочці все байдухе: робить собі мовчки. Дуже було досадно бабі з дочкою дивитися, що дід свою дочку жалусь, — і почали вдвох радитися, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було!

Ото й почала баба дідові гризти голову:

— Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робити, тільки гуляє та спить, а ти ще її жалувеш. Ти б лучче, ніж мав би жалувати, то б найняв її де-небудь, то, може, що й було б з неї!

— Де я найму її? — каже дід.

— Так веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Ото так докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди!» — та й годі. Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

Зібралися вони і пішли. І зайшли у великий ліс. Дочка дідові й каже:

— Верніться, тату, додому, я й сама піду, десь найду собі службу.

— Добре, — каже дід.

Попрощався дід і вернувсь, а дівчина пішла собі.

Ото йде та йде дуже великим лісом, коли стоїть яблунька, така зарощена бур'яном, що й не видно її, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обполи мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дідова дочка закотила рукави, обполела, обчистила і пісочком обсипала; яблунька подякувала, дівчина й пішла далі.

Схотілось дівчині пити. Вона зайшла до криниці, а криничка їй і говорить:

— Дівонько-голубонько, вичисти мене, прибери мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина вичистила, прибрала і пісочком обсипала; криничка їй подякувала, — вона й пішла далі.

Коли біжить така погана собака та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, оббери мене, — я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина заходила, обчистила, обібрала реп'яхи, собака сказала: «Спасибі, дівонько!» І пішла вона далі.

Коли стоїть піч, і така облуплена, а біля неї глина лежить. І каже та піч:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обмаж мене,— я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина й пішла далі.

Иде та йде,— зустрічає її жінка та й каже:

— Здрастуй, дівчино!

Дівчина відказала їй:

— Доброго здоров'я!

— Куди ти йдеш, дівчино? — спиталась жінка.

А дівчина й каже:

— Іду, тітонько, щоб де найнятися.

— Наймись у мене,— сказала жінка.

— Добре,— відказала дівчина,— наймусь.

— У мене,— каже жінка,— невелике діло, аби ти вміла зробити те, що я скажу.

— А чому ж не зумію? — каже дівчина.— Раз мені покажете, паніматко, а вдруге і сама знатиму.

Ото прийшли додому, де та жінка жила. Жінка й каже:

— Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропу, вилий у корито і борошенця туди всип, і замішай,— тільки гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке. Та не бійся, що б не бачила, що б не чула,— стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір. Ти нагодуй їх, то вони й порозлазяться, куди кому треба.

Дівчина сказала:

— Добре, паніматко, так буду робити, як ви мене навчили.

Увечері дівчина хутенько затопила піч, приставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито, борошенця туди всипала й замішала. Стала на порозі, двічі свиснула,— як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, та кожне до корита, понаїдалися усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала, а як кінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

— Ось що, дівчино: оце вже сьогодні рік, як ти в мене. Коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі.

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль і за все і сказала:

— Хочу додому,— спасибі вам, паніматко!

Хазяйка й каже їй:

— Піди ж вибери якого хочеш коня й воза.

А сама наготувала повнісіньку скриню всякого добра, дала їй і випровадила з лісу. Тоді попрощалась,— сама вернулась додому, а дівчина поїхала собі.

Иде дідова дочка повз ту піч, що вона мазала, коли гляне — аж повнісінька піч пиріжків. От піч і каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі оці пиріжки за те, що ти мене прибрала — спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки що підїхала, а пиріжки так і пороснули у возик; піч заслонила, а дівчина поїхала далі.

Иде та їде, коли дивиться — аж біжить собака і несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шліфоване. Як тільки прибігла до возика, та й каже:

— На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла, подякувала і поїхала далі, радіючи.

От їде — і так їй схотілося пити! Вона й подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там нап'юсь». От заїхала, дивиться — аж повнісінька криничка води, аж через верх летиться, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка:

— Напийсь і собі наברי барильце й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити — а вода така добра, що й зроду такої не пила. Набрала вона повнісіньке барильце додому та й кухлика не забула. І поїхала далі.

Коли стоїть яблунька — і така хороша, що не можна й сказати: на ній яблучка срібні та золоті, і ясно-ясно! От яблунька й каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обполола.

Дівчина сказала: «Спасибі!» та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Приїхала та дівчина додому і гукає:

— Ідїть, тату, забирайте добро!

Вийшов дід із хати, дивиться, аж дочка його. Він зрадів, побіг до неї та й каже:

— Де ж ти, дочко, була?

— Служила, тату,— каже дочка.— Зносьте добро!

А добра ж то — повнісінький віз, іще й намисто товсте! Стали зносити — то те гарне, а те — ще краще!

Побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда:

— Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив!

Ото як докучила дідові, щодня це кажучи,— сказано, заздрість бабу взяла,— то він і сказав:

— Нехай убирається, поведу.

Попрощалиє, і пішов дід з бабиною дочкою.

Зайшли у ліс, дід і каже:

— Іди ти, дочко, а я вернусь додому.

— Добре,— відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому.

Іде бабина дочка великим лісом, коли стоїть у бур'яні яблунька та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обполи мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

— Оце черт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

Іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

— Дівонько-голубонько, вичисть мене, прибері мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Оце лиха година! Мені треба йти скоренько,— сказала та дівчина та й пішла далі.

Ото йде повз ту піч, а піч і каже:

— Дівонько-голубонько, обмаж мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазати! — сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі.

Коли це біжить собака — така погана, що гидко й глянути, та:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обери реп'яхи на мені,— я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

— Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а щоб я коло тебе руки каляла. А щоб ти не діждала! — і пішла бабина дочка далі, лаючись.

Зустрічає її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

— Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала:

— Доброго здоров'я, тіточко!

— Куди ти йдеш? — спиталася жінка.

А бабина дочка й каже:

— Та йду, тіточко, щоб де найнятися.

А жінка каже:

— Наймись у мене, дівчино!

— Добре, тітко,— каже дівчина.— А яке ж у вас діло?

— Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робити,— сказала жінка.

— А чому не зумію,— відказала дівчина.— Ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

— Ось що, дівчино,— каже жінка,— така твоя робота: оце тобі казани,— рано й вечір нагрій окропу, та не гарячого, щоб тільки тепленький; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни,— тільки не бійся,— то до тебе позлазяться всякі ящірки, гадини, жаби, наїдяться і порозлазяться, куди якій треба. А що, зумівш так зробити, дівчино?

— Зумію,— відказала дівчина.

Ввечері бабина дочка затопила піч, поставила води, та як закипіли казани у ключ — мов грім загримів, бо казани великі були. Тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замшала не пійло, а лемішку, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящірки і всякий звір. Кожне до корита — як ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдалися, повивертались і не встають, пішла до хазяйки та й каже:

— Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, наїлись, та полягали, та й не встають?

— Як не встають? — крикнула хазяйка з ляку та стрімголов на двір.

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

— Ой боже мій! Що ти наробила? Ти їх попекла!

Лаяла і плакала, та нічого не допомоглось. Потім посклала печеню в скриню і замкнула; а як скінчився бабиній дочці рік, то вона все те ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випроводила з лісу.

Поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе. Їде, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Коли дивиться — аж біжить шляхом собака і несе на шиї разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тією собакою, щоб відняти на мисто, а собака й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати, — не будеш від мене намиста брати!

От доїздить вона до тієї печі, що мазати не схотіла, дивиться — аж повна піч пиріжків. «Ну, — думає, — візьму пиріжків матері на гостинець!»

Тільки злізла з воза, а та піч закрилася та й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати, не будеш і пиріжків брати.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться — як на те ж криничка: вода так і ллється. Вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась та й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити, то не будеш і води пити! Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Ото доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клюнути, та такі гарні — срібні та золоті. От вона каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця повезу». Ото тільки що підійшла, а яблучка — скік угору, аж на вершок. Яблунька й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати, — не будеш з мене і яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Ото приїхала у двір до батька й гукає:

— Ідіть, тату, заберіть добро!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться — аж дочка приїхала. Дуже обоє зраділи, увели її в хату, унесли й скриню. А як відчинили, подивилися, — аж там самі жаби, гадюки! Вони в крик:

— Дочко, що це таке?

Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають; а як розказала вона все те, то баба й сказала:

— Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще добре, що хоч жива прийшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують, коромислом сіно возять, оберемком воду носять. Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі діває та гордує.

ПРО ЛИПКУ І ЗАЖЕРЛИВУ БАБУ

Жили собі дід та баба. Вони були дуже вбогі. От баба і каже:

— Ти б, старий, пішов у ліс та вирубав липку, щоб було чим протопити.

— Добре,— каже дід. Узяв сокиру та й пішов у ліс.

Приходить він до лісу, вибрав липку. Тільки що за махнувся сокирою, щоб рубати, коли чує — липка каже людською мовою:

— Ой не рубай мене, чоловіче добрий, я тобі в пригоді стану!

Дід з переляку і сокиру опустил. Постояв, подумав та й пішов додому.

Приходить додому та й розповідає про свою пригоду. А баба й каже:

— От який же ти дурень. Піди зараз до липки та попроси конячку з возом. Хіба ми ще не находились з тобою?

— Та як так, то й так,— каже дід.

Надів шапку та й пішов.

Приходить до липки та й каже:

— Липко, липко, казала баба, щоб ти дала конячку з возом.

— Добре,— каже липка,— іди додому.

Приходить він додому, а біля хати стоїть віз і конячка біля його прив'язана.

— Бач, старий,— каже баба,— тепер і ми люди. От тільки хата наша от-от завалиться. Піди, старенький, попроси ще й хату. Може, дасть.

Пішов дід до липки, попрохав і хату.

— Добре,— каже липка,— іди додому.

Приходить дід до двору і не пізнає: замість старої хати стоїть нова, гарна хата. Радіють обое, як діти.

— А що, старий, якби ти попрохав ще й худоби та птиці. Тоді, здається, вже й нічого нам не треба.

Пішов дід до липки, попросив худоби.

— Добре,— каже липка,— іди додому.

Приходить дід і не натішиться. Повен двір худоби і птиці.

— Ну, тепер уже нам більше нічого не треба,— каже дід.

— Ні, старенький, ще піди попроси й грошей. Пішов дід до липки і попросив гроші.

— Добре,— каже липка,— іди додому.

Приходить дід, а баба сидить за столом і гроші в купки складає.

— От, старий, які ми тепер багаті,— каже баба,— але того мало, треба ще, щоб усі люди нас боялися, бо ми ж багаті. Піди до липки, попроси, нехай поробить так, щоб нас усі люди боялися.

Пішов дід до липки, попрохав дід липку, щоб так зробила.

— Добре,— каже липка,— іди додому.

Прийшов дід додому, а там у них повно війська та поліції, і все їх охороняють. Але старій і цього мало.

— Що ж,— каже вона,— старий, треба ще, щоб усі люди в селі були нашими батраками, бо чого ж нам більше хотіти — все вже у нас є.

Пішов дід до липки та й просить, щоб зробила вона так. Довго мовчала липка. А потім каже:

— Іди додому, зроблю ще вам останнє.

Приходить дід додому, аж глядь: нічого нема, стоїть та сама стара хата і баба коло неї.

Так покарала липка за те, що ненажерлива баба хотіла всіх людей батраками поробити.

ХЛІБ І ЗОЛОТО

Пекли в пекарні хліб. Одна паляниця схопилася і покотилася дорогою. Прикотилася до воріт одного пана. Почала у двері стукати й говорити:

— Прийміть мене до себе! Усе будете ситі!..

— У нас і калачів досить! — каже пан.

Хлібина покотилася далі. Докотилася вона на край села, до хати бідняка. Надворі бавилися діти. Побачили її, вхопили в обійми і радо занесли до хижі. Тут же діти почали краяти ножом та їсти. З'їли майже всю, залишився тільки окраєць. А з окрайця виросла нова хлібина. І так у хаті бідного був хліб, і не було більше голоду.

Одного разу з високої гори відірвалося золото. Покотилося золото й зупинилося перед хатою бідняка. Стукає у двері й просить, щоб його прийняли. Вийшов бідняк, подивився й каже:

— У нас тепер є що їсти, нам тебе не треба...

Покотилося золото далі й зупинилося перед палацом. З того часу діти пана почали погано вчитися в школі, панська земля перестала родити, худобина множитися, а слуга що не робив — усе було погано.

Не стало в пана хліба. Як не шкодував, а взяв кусень золота і поніс до бідняка, щоб поміняти на хліб. Бідняк не взяв золота, але відрізав половину хлібини панові, половину залишив собі. З окрайця у бідняка виросла нова хлібина. З окрайця у пана хлібина не виросла...

БІДНИЙ ГУЦУЛ І СТАРИЙ ОПРИШОК

Жив раз гуцул Дьорко. Його називали в селі каліцунном, бо в дідичевім лісі на нього упала підтята смерека і поламала йому ноги. Вкалічив неборака. Якось приповз до пана й каже:

— Адить, паночку, моя біда без дощу росте — неги як чужі. Дайте мені якусь іншу службу, аби міг навсидячки робити.

Та пан засміявся:

— У мене є кому пір'я дерти. Шукай собі іншого газду.

— Та як мені шукати? Хоч їх дідько усюди насіяв — я не годен до них доповісти.

Дідич його вигнав.

Дьорко зціпив зуби, подався додому. В хаті п'ятеро дітей, а хліба — ні кусня. Жити стало тяжко: голод, як якийсь казав, — псові рідний брат.

Дьорко покликав старшого хлопчину:

— Назбирай, Васильку, яблук і понеси до пана — може, щось нам за них дасть. Злидні встиду не знають.

Хлопчик набрав яблук і — до панської садиби. А дідич саме шпацірував з гостями на подвір'ї. Василько поклонився:

— Адить, ненько послали вам, пане, малий подарунок.

Дідич узяв яблука, почастував гостей і згорда сказав:

— О, видите, видите, як мене люблять сільські люди?

— А ви їх теж? — запитали гості.

— Го-го, де би ні!.. Як ся має ненько? — обернувся дідич до хлопчини.

— Як розбитий горнець. Лежать на печі... — відповів дідлах.

— Спочивають?

— Ні... Не можуть ходити, бо тоді, як ще робили в лісі, то ваша смерека їм ноги поламала. Сидимо голодні, а мама кричить: «Що я вам зварю? Натє, їжте вже мене!..»

Пан почервонів. Він такий скупий, що не дав би іншому й соломи на перевесло, але перед гостями виїняв крейцера і простягнув хлопцеві:

— Иди собі, малий брехуне!

Василько поніс крейцера додому. Мати нараз купила кукурудзяної муки і зварила чирю. Всі повечеряли.

Та невдовзі голод припік знову. Камєня не вгризеш і дітей не виженеш за ворота. Дьорко каже синові:

— Назбирай, Васильку, грушок і понеси до пана. Може, за них щось дасть.

Хлопчик хутко назбирав грушок і — до дідича. А той сидів з гостями на ганку. Василько дав панові грушки.

— Наші ненько сказали, аби я поніс вам оцей подарунок.

Дідич усміхнувся, почастивав грушками гостей і почав хвалитися:

— А видите, про мене пам'ятають! — І тут же спитав хлопця: — Як ся має ненько?

— Пухнуть з голоду, а з ними всі ми.

Дідича від злості аж пересіпнуло. У пса легше впросити кістку, ніж у нього крейцера. Але й цього разу засунув руку до кипені й дав мідного гроша.

— Ну й сміхованець ти, Васильку! Иди вже собі, йди...

Хлопчина побіг. Мати знову купила кукурудзяної муки, наварила чирю. Один раз наїлися.

І далі голодні. Та в пана милосердя, як у лисого волосся. Дьорко сказав синові:

— Піди, Васильку, ще до Пруту і наловиш риби. Може, пан за неї дасть якогось крейцера.

Син наловив повний кошик риби. Пішов із тим до панського двору. Дідич з порога позирав, як працюють слуги.

Василько поклонився:

— Ненько сказали...

Дідич аж посинів:

— Ану, жебраче, біжи звідси, щоб і духу твого тут не було, бо випущу пса.

Як почув Василько про панського пса, то так утікав, аж п'яти губив. Відбіг далеко, віджекався і йде додому плачучи.

Коло високої гори, гейби з-під землі, перед ним з'явився старий дід.

— Чого сумний, легію? — спитав.

— Та як не сумувати, коли я поніс дідичеві риби, а він мене вигнав.

— А ти чий?

— Дьорків, що йому смерека ноги поламала.

— Не дав би ти мені тієї риби?

— Берить, дідусю! Ще одна лишилася, а решту загубив, коли тікав від пана.

Дід зварив рибу, з'їв і похвалив:

— Ще-м не їв такої відколи живу. Рости великий, хлопчику! Тепер дай мені свій кошик.

Дід зайшов до печери, а вийшов звідти з кошиком, повним золота.

— Понеси це ненькові, аби не вмирав з голоду, — сказав.

Той дід був колись побратимом Довбуша. По смерті ватага пантрував печеру, де лежали Довбушеві скарби. Давав потроху золота всім тим, кого нужда припала.

Хлопець прийшов додому.

У хаті було втіхи штири міхи. Мати купила хліба і до хліба. Відтак придбали корівчину, і стало легше дихати. Ненько звівся помалу на ноги, бо за гроші знайшовся і доктор. Люди дивувалися, що каліцун знову зелену траву топче.

Дідич не повірив і сам прийшов до Дьорка.

— Звідки мавш гроші, чоловіче?

Дьорко розповів, і пан собі подумав: «Ади, за здохлу рибу дав цілий кошик золота. Як я йому повезу кілька чір дарунків, то старий мені віддасть усі Довбушеві скарби!..»

І наклав аж п'ять возів усілякого добра: калачів, меду, яєць, шовку. Повіз у гори.

Дід вийшов до нього. Забрав добро у печеру, завів до неї й пана. Печера вся виблискувала в коштовному камінні, золоті та срібні. Очі засвітилися у пана, як у вовка.

Та дід йому сказав:

— Як бачу, ти багатий, у тебе є все, бракує лише цього, — і припасував до голови пана цапині роги. — І це тобі ще треба... — припасував хвіст.

Роги й хвіст умить проросли так, що ніяка сила їх не відірвала б. Пан щось хотів сказати, але з його рота виходило тільки одне мекання.

Дід витрутив його із печери. І на цьому скінчилася казка.

НАЗВАНИЙ БАТЬКО

Зосталися три брати сиротами — ні батька, ні неньки. І дома нема нічого — ні хазяйства, ні хати. Ото й пішли вони всі втрюх найматися. Аж іде дід старий-старий, борода біла.

— Куди це ви, дітки, йдете?

А вони кажуть:

— Найматися.

— Хіба в вас свого хазяйства нема?

— Нема,— кажуть.— Якби до доброго чоловіка в найми попасти, то ми б йому по правді робили, по щирості слухалися і за рідного батька його мали б.

Тоді дід і каже:

— Добре! Коли так, то будьте ви мені сини, а я вам батько. Слухайтесь мене, то я з вас людей пороблю, навчу, як жити, з правдою не розминаючись.

Згодилися вони й пішли з тим дідом. Ідуть темними лісами, широкими полями. Ідуть та й ідуть, коли бачать, аж стоїть така хатка чепурна, біленька в вищневому садку, квітками обсаджена. Вибігає з хатки дівчина, така гарна, як та квіточка. Глянув на неї старший брат та й каже:

— Коли б мені цю дівчину посватати, та ще щоб були в мене воли та корови!

А дід-батько й каже:

— Добре, ходім сватати! Буде тобі дівчина, будуть у тебе воли й корови. Живи щасливо, та тільки за правду не забувай!

Ото вони й пішли сватати ту дівчину. Висватали її, відгуляли весілля. Вже старший брат хазяїном став і в тій хаті жити зостався.

Ідуть вони даді — вже втрюх. Коли знову стоїть хата гарна, а коло неї млин і ставочок, і дівчина гарна щось робить коло хати — така працьовита. То підстарший брат тільки глянув та й каже:

— Коли б мені ту дівчину за себе взяти, та ще щоб млин і ставочок мені, то я б у млині сидів та й хліб мав би, поки мого й віку.

А дід-батько й каже:

— Добре, синку, так і буде!

Зараз вони пішли в ту хату, посватали дівчину, уже підстарший брат до тієї дівчини в прийми пристає. Відгуляли весілля. Тоді й каже дід-батько:

— Ну, синку, тепер живи щасливо, та гляди, за правду не забувай!

Та й пішли собі вже вдвох: дід-батько та найменший син. Ідуть, коли бачать — хатка вбога стоїть, і дівчина виходить з хати, гарна дуже, як зірочка ясна, а вбога така, що лата на латі. То найменший брат і каже:

— Коли б мені з цією дівчиною одружитись, то робили б ми, і хліб у нас був би, не забували б ми і про вбогих людей: і самі їли, і людей наділяли б.

То дід-батько й каже:

— Добре, синку, так і буде. Гляди ж тільки правди не забувай!

Оженив і цього сина та й пішов по світах.

А три брати живуть. Старший брат так забагатів, що вже будинки собі помуровав, червінці складає та тільки про те й думає, як би йому тих червінців найбільше постягати. А щоб убогому чоловікові допомогти, то того й не нагадує — дуже скупий був. Підстарший брат теж забагатів. Стали за нього наймити робити, а сам він тільки лежить, їсть, п'є та порядок дає. Найменший так собі живе: коли що дома є, то й з людьми поділиться.

Ото пішов дід-батько по світах. А тоді вертається — подивитися, як-то його сини живуть та чи з правдою не розминаються. Приходить до найстаршого стар-

цем убогим. Той ходить по двору. Він кланяється, каже:

— Якби ваша ласка подати мені милостині!

А той каже:

— Ге, не який старий! Схочеш, то заробиш,— я сам недавно на ноги зіп'явся.

А в нього добра, що страх: будинки муровані, стоги, стодоли, товару повні обори, комори добра повні, гроші...

Пішов той дід. Відійшов так, може, з версту, став, оглянувся назад на ту господу та на те добро — і все добро запалало.

Пішов він тоді до підстаршого брата. Приходить, а в того і млинок, і ставок, і хазяйствечко гарне. І сам він у млині сидить. От дід уклонився низенько та й каже:

— Дай, чоловіче добрий, хоч трохи борошна: я вбогий чоловік, не маю чого з'їсти.

— Шкода,— каже,— я ще й собі не намолов. Багато вас тут таких валандається!

Пішов дід. Відійшов трохи, оглянувся — так і охопило той млин полум'ям.

Приходить дід до третього брата. А той живе вбого, хатка невелика, тільки чистенька. Прийшов та такий уже зробився обшарпаний, обідраний.

— Дайте,— каже,— хоч шматочок хліба!

То той чоловік:

— Ідіть,— каже,— дідусю в хату,— там вас нагодують і з собою дадуть.

Приходить він у хату. Жінка як глянула на нього, що він такий обідраний, пожаліла його, пішла в комору, внесла штани, сорочку внесла, дала йому. Надів він. Та як надівав, вона глянула, аж у нього на грудях рана велика, така страшна!.. Посадили вони його за стіл, нагодували, напоїли... А тоді чоловік і питається:

— Скажіть мені, дідусю, з чого це у вас рана на грудях?

— А це,— каже,— така в мене рана, що від неї мені скоро смерть буде. Тільки мені день і zostався жити.

— Оце лихо! — каже жінка.— І нема на неї ніяких ліків?

— Є,— каже дід,— та тільки ніхто тих ліків не дасть, хоч кожен може.

Тоді чоловік і каже:

— А чому ж не дати? Аби міг? Кажіть які.

— Та такі,— каже дід,— як хазяїн сам візьме та підпалить свою хату, та все його добро згорить, треба взяти того попелу та й затоптати мені рану, то тоді загоїться. Та хіба ж є такий чоловік на світі, щоб те зробив?

Замислився найменший брат. Довго думав, а тоді до жінки:

— А ти як, жінко, думаєш?

— Та так,— каже жінка,— що ми хату вдруге наживемо, а добрий чоловік як умре, то вже йому другого життя не буде.

— Ну, коли так,— каже чоловік,— то винось дітей з хати!

Повиносили вони дітей, самі повиходили. Глянув чоловік на хату — жалко йому свого добра! А чоловіка ще жалкіше! Взяв та й підпалив. Так ураз хата полум'ям і взялася — де й ділася. А замість неї постала інша хата, така гарна та пишна.

А дід стоїть та тільки всміхається.

— Бачу,— каже,— сину, що з вас трьох тільки ти й не розминувся з правдою. Живи ж щасливо!

Тут відразу пізнав чоловік свого названого батька. Кинувся до нього, аж його вже й нема.

ПРАВДА І КРИВДА

Якось жила собі бідна вдовиця. Мала двох синів. Один хлопець був дуже справедливий, другий — не справедливий, бо де тільки міг, всюди чинив кривду

Так мати синів і назвала: молодшого — Правдою, а старшого — Кривдою. Скільки не просила, не умовляла старшого: «Не чини людям зла, будь добрий, справедливий!» — нічого не допомагало. А молодшому говорила: «Синку, стій за себе, не будь такий м'який та дурний!» Та молодший син іншим не міг бути.

Так брати й повиростали: кожен зі своєю натурою — старший з кривдою, молодший із правдою.

Синам не хотілося бідувати при матері. Дорадилися, що підуть шукати собі щастя.

Мати не противилася, думає: «Гірше їм не буде, як є вдома».

З останньої жмені борошна спекла їм по коржеві, поклала й по цибулині до торбин синів, і вони рушили у світ.

Ідуть брати цілий день. Понадвечір прийшли до колодязя й зібралися переночувати. Розпалили вогонь, бо ліс був довкола. Хочуть повечеряти — кожний із свого. Та Кривда думає, як би йому обдурити брата. І каже:

— Знаєш що, Правдо! З'їжмо твого коржа, бо тобі тяжко нести. Потім з'їмо мого!

— Добре, най буде так!

Правда вийняв з торбини коржа. Повечеряли, а що залишилося, Кривда кинув до своєї торби.

Переночували і — в дорогу.

Кривда знову каже:

— Правдо, я голодний!

— Та і я голоден, лиш мовчу!

— Будемо полуднувати.

Посідали. Правда і не розв'язував свою торбину, бо порожня.

Кривда вийняв те, що залишилося від братового коржа. Їсть, а Правді — ні крихітки.

— Дай мені мало! — просить Правда.

— Я, хлопче, не дам, бо хто знає, скільки йти. Може, в дорозі помру з голоду.

Встав, іде далі. А Правда зі сльозами на очах — за ним. Надвечір дійшли до лісу. Посідали, відпочили, збираються переночувати. Кривда почав їсти.

— Дай, брате, й мені! — просить Правда.

— Дам, якщо погодишся, аби тобі одне око видобав.

Та що чинити? Правда уже зголоднів, аж помирає.

— Довбай, коли так.

Кривда ножем виколов братові одне око й дав за це кусник коржа.

Рано встали, Кривда почав їсти. Правда просить:

— Дай мені!

— Дам тобі, якщо дозволиш, щоб я тобі праву руку відтяв.

— Най буде по-твоєму!

І Кривда відрубав братові руку, дав йому кусник коржа. Правда вже без ока і руки.

Ідуть далі. Правді камінь лежить на серці, та не каже нічого. В обід сіли їсти. Кривда їсть, а Правда просить:

— Дай мені!

— Дам тобі, коли дозволиш видобати й друге око!

Правда мусив погодитися, бо був дуже голоден. Кривда виколов братові вже і друге око. За це дав йому кусник коржа.

Ідуть далі. Понадвечір входили до одного міста.

Були недалеко, а сил добратися до міста вже не вистачало — геть поголодніли. Кривда ще мав у торбі кусень коржа.

Сів і їсть.

— Брате, дай і мені крихітку!

— Дам, але відрубаю тобі й другу руку!

— Рубай!

Кривда відтяв йому і ліву руку, дав кусник коржа. Потім устав і хотів залишити каліку.

— Не залишай мене, брате! Коли вже став калікою, доведи бодай до міста. Там люди мені загинути не дадуть.

— Ну, ходи, буду тебе вести.

Веде його, веде, дивиться, а на околиці стоїть шибениця. Привів сліпого, безрукого брата до шибениці й каже:

— Сідай тут і сиди, а я піду до міста чогось роздобути.

І залишив його.

Правда, неборак, сидить. Настала ніч. Правда хоч її і не бачить, зате відчуває. Стало студено. Коло півночі прилетіли до шибениці три ворони — це були пропасники. Посідали на шибеницю, говорять між собою:

— Чи знаєте, що нового в місті? — каже перший ворон. — Тут така новина: цариця захворіла, і нема ліків, лікарів, які б допомогли.

— Видите! — озався другий ворон. — Цариця мусить помирати, а лік є. Під головою у неї в подушці потовчена на порох отруйна гадюка. Цариця дихає отрутою й помирає. Досить подушку виїняти з-під голови, і цариця видужає.

Правда причаївся й слухає. Ворони-пропасники його й не помітили.

— А знаєте ще новину? — озався третій ворон. — Сеї ночі на траву впаде така роса, що який би каліка не був — кривий, безрукий, сліпий — від роси зцілиться, як тільки обмие нею свої рани.

Так закінчили бесіду три ворони, а коли відлітали, перший сказав:

— Дивіться, аби наша таємниця не була кимось зраджена!

Правда від страху не знав, що й чинити. Та на зорі, як тільки когуги запіли і вже нечиста сила не мала сили-моці, почав росу шукати. Знайшов мокру траву і, як тільки торкнувся роси, руки вирости. Набрив роси в долоні, потер лице і став бачити. Наскуб Правда трави з чарівною росою і рушив до міста.

А там — великий смуток. Люди в чорному. Цар обіцяє півдержави тому, хто вилікує його жінку.

Правда зголосився до царя.

— Стільки багатства тобі дам, що й сам не будеш знати, куди його дівати! — каже цар Правді, бо той взявся вилікувати царицю.

Прийшов Правда до цариці, не давав хворій ніякого ліку, тільки наказав перенести її до іншої кімнати і на інше ліжко. Взяв Правда роси з трав, натер нею хвору й велів нагріти купіль. Викупали царицю, і вона відразу стала здоровою. Цар зрадив. Обсилав Правду сріблом-золотом, дав йому звання славного лікаря і вже не пускав з двору.

Правда погодився жити при палаці, тільки просив, щоб привели і його бідну матір. І жив собі чесно.

Дізнався про все, що сталося, Кривда. Ходив він мандруючи, біду причиняючи. Прийшов Кривда до брата і питає:

— Правдо, як ти став таким багатим?

— Сказав би тобі, та шкодую — ти мій брат.

— Не шкодуй мене, скажи!

— Я роздобув своє багатство під шибеницею, там, де ти залишив мене. Але тобі туди йти не раджу.

— Та коли так, я тебе й не звідаю...

Ще тої ночі Кривда побіг під шибеницю, сів і сидить. А перед тим дав собі обрубати руки, виколоти очі.

Сидить Кривда під шибеницею, чекає багатства. Раз лиш уночі прилетіли ворони.

— Що нового? — питає один.

— Та що? Підслухав хтось нашу розмову й вилікував царицю.

— Ану перевіримо, чи тут когось немає! Може, хтось знову нас підслуховує! — каже другий ворон.

І почали перевіряти. Кривда притулювся до стовпа.

— Ага, ти тут, голубчику! — крикнули ворони. — Добре, що ти тут! Давно тебе чекаємо! Ти кривдив людей, брата погубив, нас думав обдурити! Тепер звідси живий не підеш!

Прив'язали ворони на шию Кривді мотуз і підтягли вгору. Потім взяли таблицю й написали: «Хто лихою дорогою ходить, на такій і пропадає!»

Так Кривда домандрував, а Правда живе й нині.

ЗОЛОТА ПШЕНИЦЯ

Жили собі чоловік та жінка. Такі були бідні, як церковні миші. Мали вони стільки дітей, що й забували, котрого як звати.

Цей чоловік дрова рубав у лісі і тим хліб заробляв.

Одного разу йшов ранком на роботу і почув крик. З болота хтось кричав і просив допомоги. Відний чоловік мав добре серце і пішов на поміч. Дивиться — в болоті застряла золота карета, а на ній сидить золотоволоса дівчинка. Вона попросила витягти карету. Чоловік поміг витягти карету. Дівчинка подякувала йому і сказала:

— Як сонце буде заходити, я привезу вам додому мішок золота.

Попрощався бідний чоловік і пішов у ліс. Працював за двох. Співав, танцював з радощів і все поглядав на сонце. Ще ніколи йому день не був таким довгим, як сьогодні.

Ледве дочекався до обіду. Кинув сокиру і поспішив додому. Коли вже близько був до хати, то почав гукати на дітей, щоб бігли йому назустріч. Жінка теж вийшла з хати і сердито каже чоловікові:

— Чому тебе треба зустрічати, коли ти ідеш додому з порожніми руками?

— Не з порожніми руками, а з великою радістю, бо щастя несучи додому, — відповів чоловік.

Тоді попросив, щоб усі сіли навколо нього. І почав розповідати, що рано, коли йшов на роботу, то поміг дівчинці, в якій карета застряла в болоті. Дівчинка пообіцяла привезти мішок золота, як сонце буде заходити. Усі дуже зраділи цій звістці.

Чоловік почав розповідати, де він діне це золото, як буде використовувати його:

— Перш за все побудую великий будинок. У тому будинку буде дуже гарна веранда, а на підвіконнях цвістимуть цілий рік різні квіти. Біля хати розведу сад. А в саду розміщу пасіку з бджолами, що приносять мед. Недалеко у долині буде ставок з усіякою рибою. Жінка і дочки ходитимуть у пишному вбранні, а синів віддам до школи, до вищої науки. Кожен буде займатися улюбленою роботою...

Всі уважно слухали, аж роти порозкривали. Як сонце уже мало заходити, батько закінчив. Першою отямилася жінка і сказала, що краще б чоловік додому карету приніс, то знала б, що їхня, а так шукай вітра в полі. Вже і час, а нема золота, і півдня згаяли. Як накинута на чоловіка, а діти за нею. Мало до бійки не дійшло.

Але в цей час коло їхньої хатини зупинилась карета. З неї виглянула золотоволоса дівчинка і сказала, щоб чоловік швидко йшов забирати мішок золота. Діти почали підстрибувати, а чоловік з радощів стояв на місці, як стовп. Схаменувся лише тоді, коли жінка штовхнула його під бік.

Чоловік ледве зняв з карети великий зав'язаний мішок. А карета в ту ж мить зникла так швидко, якби її вітром здуло. Заніс чоловік мішок до хати. Розв'язав і бачить, що в мішку гарна велика пшениця.

Лиш тепер попав у біду чоловік. Вже не міг далі слухати плачу дітей, крику жінки. Узав той мішок на плечі і подався геть. Коли відійшов трохи від хати, то, сердитий, порозкидав сюди-туди всю пшеницю. І пішов найнятися десь служити.

На другий рік вернувся додому. Коли став підходити до хати, то бачить, що пшениця виросла, як ліс, а на кожному стеблі великий важкий колос, аж стебло похилилося. І всі колоски виблискують на

сонці. Тоді він подумав, що це те золото, яке дівчинка дала. Справжнє і надійне золото.

Дуже зрадив чоловік. І знову, як і рік тому, побіг, гукаючи, щоб ішли зустрічати його. Тепер уже не повірили йому і не вийшли назустріч. Зайшов він до хати і просить жінку та дітей, щоб ішли з ним. Спершу вони не хотіли, потім пішли. Як побачили золоті колоски, що так гарно виблискували на сонці, то дуже зраділи. Діти доторкалися до колосків руками, гладили, цілували їх. І не могли вирішити, що з ними робити.

Чоловік сказав, що спочатку треба все старанно покосити, а потім дочиста помолотити і все золото скласти в мішки. Робили всі з великою охотою й радістю. Не залишали жодного колоска, піднімали кожну зернинку.

І так вони полюбили цю працю. Щороку сіяли золоту пшеницю й збирали добрий урожай. З того часу зажили вони заможнo. І більше раділи гарній погоді, урожаю, ніж мішку золота.

СЛОВНИЧОК РІДКОВЖИВАНИХ СЛІВ

Ади	— дивись
Айно	— так
Берлин	— карета
Бокори	— плоти
Верета, верітка	— рядно
Вімкати	— вирвати
Вівокати	— вигукувати звук «і»
Ворочок	— торбинка, що в ній гнітять сир
Вухналі	— цвяхи, якими прибивають підкови до кінських копит
Гавра	— барліг, глукомань
Газда, газдиня	— господар, господиня
Ганьбитися	— соромитися
Гейби	— ніби
Глядати	— шукати
Гойне	— щедре, багате
Готар	— межа поля
Гудаки	— музики
Дідич	— поміщик, великий землевласник
Днесь	— нині, сьогодні
Дучка	ямка
Економ	— завідуючий поміщицьким господарством
Звідуватися,	звідатися
Клепач	— тут: молоток
Крейцер, крейцар	— дрібна розмінна монета у колишній Австро-Угорщині, Німеччині та інших західноєвропейських країнах (до кінця XIX ст.)
Кросна	— ручний ткацький верстат
Кухва	— бочка

Кужілочка
(кужілка) — частина прядки у вигляді кілка, на який
 намотують пряжу
Лайдак — вбога бездомна людина
Легінь — юнак, парубок
Лікоть,
локіть — старовинна міра довжини, приблизно
 в півметра
Мажа — чумацький віз
Майданник — робітник смолярні
Манджати — іти швидко, поспішати
Мандибурка — картопля
Мичка — тут: пучок конопель або льону, підготов-
 лений для прядіння
Най — хай
Нич — нічого
Няньо,
нянько — батько
Обора — відгороджена частина подвір'я з примі-
 щеннями для худоби, загорода, загін
Околот — тут: солома з снопів, обмолочених нероз-
 в'язаними
Петек — верхній одяг із вовни
Пивниця — льох, підвал
Побічниця — бильце
Починок,
починочок — пряжа, намотана на веретено або знята
 з веретена
Причілок — бокова сторона хати
Ретязь — ланцюг
Ридван — велика карета для далеких подорожей,
 запряжена 6—12 кіньми
Розциба-
тися — боротися
Рундук — ганок
Сардак,
сардачина — рід верхнього теплого одягу
Сухарда — сухоребрний кінь
Тайстра — гуцульська торбина, полотняна сумка,
 яку носять через плече
Тартак — лісопилня
Татош — чарівний кінь

Файний — гарний
Фертик — тут: кінець
Фіглювати — пустувати, смішити, обдурювати
Фурман — візник
Цимбора — приятель, товариш
Цісар — імператор
Цуравий — драний, обідраний
Черес — широкий шкіряний пояс, у якому носили
 гроші та інші цінні речі
Чир — страва з кукурудзяної або вівсяної муки
Шипки — булочки, які роблять переважно на весілля

З М І С Т

Дунаєвська Лідія. Колиска добрих днів 5

РУКАВИЧКА

Казки про тварин

Рукавичка	18
Колобок	20
Цап та баран	21
Телятко, кабан, півник, качур та вовки	23
Півник і двоє мишенят	26
Лисиця та рак	28
Лисичка-суддя	29
Лисичка-сестричка і вовк-панібрат	30
Пан Коцький	35
Кіт, крит, курочка та лисиця	37
Солом'яний бичок	42
Коза-дерева	45
Чому гуси мивються у воді, коти — на печі, а кури пориваються в поросі	50
Хвалькувата муха	51
Ракова скоро робота	51
Хитрий півень	52
Лисичка та журавель	52
Лисичка, тиковка, скрипка та капкан	54
Як заєць шукав ведмеда	54

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

Чарівні казки

Кривенька вачечка	60
Телесик	
Чабанець	лього теплого одягу
Котигорошко	добрый кінь
Кирило Кожум'ягуцька торбина, полотняна сумка, Іван — мужик яку носять через плече	
Козак Мам	— лісопилля
Шовкова	— чарівний кінь

Три брати	118
Три брати і кицька	122
Про бідного варубка й царівну	127
Царівна-жаба	136
Ненькова сопілка й батіжок	144
Іван-Побиван	153
Летючий корабель	156
Залізний вовк	164
Яйце-райце	170
Гайгай	181
Ох!	187
Чарівне горнатио	196
Дарунки з трьох зернин	203

ХЛІВ І ЗОЛОТО

Соціально побутові казки

Мудра дівчина	208
Вівчар, пан, його внук та бичок	212
Як Микола був коровою	216
Піп та селянин	218
Віда	219
Янкігата Хвеська	221
Калиточка	227
Закопане золото	229
Ківиш лика	231
Як чоловік учив лінну жінку	233
Про неробу Юрка, маминого сина	235
Про майстра Іванка	238
Дідова дочка й бабина дочка	241
Про лінку і зажерливу бабу	250
Хліб і золото	251
Відний гуцул і старий опришок	252
Названий батько	256
Правда і Кривда	259
Золота пшениця	264
Словничок рідковживаних слів	267

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЕ
ИЗДАНИЕ

**УКРАИНСКИЕ
НАРОДНЫЕ СКАЗКИ**

(На украинском языке)

Для младшего и среднего
школьного возраста

Рисунки
Мельниченко Валентины Григорьевны

Художественное оформление
Сулимы Константина Ивановича

Составление и предисловие
кандидата филологических наук
Дунаевской Лидии Францевны

3-е издание

Киев «Веселка»

Редактор *Т. И. Кононичук*
Художник редактор *В. Ю. Тернавский*
Технический редактор *К. П. Дворська*
Корректоры *Л. В. Островська, Л. В. Осипова*

ИБ № 5609

Здано на виробництво і підписано до друку 17.01.90. Формат
84×108/32. Папір друкарський № 2. Гарнітура шкільна. Друк
високий з ФПФ. Умовн. друк. арк. 14,28 + (0,42 вкл.) = 14,70.
Умовн. фарб. видб. 16,48. Обл.-вид. арк. 12,78 + (0,4 вкл.) = 13,18.
Тираж 1 000 000 пр. (2-й завод 200 001—400 000 пр.). Зам. 0—881.
Ціна 70 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкинг».
252057, Київ-57, Довженка, 3.

У45 Українські народні казки: Для мол. та
серед. шк. віку / [Упоряд. та передм.
Л. Ф. Дунаєвської]; Мал. В. Г. Мельни-
ченко; Худож. оформл. К. І. Сулими.—
3-тє вид.— К.: Веселка, 1990.— 271 с.: іл.
ISBN 5-301-00480-8 (2-й з-д)

До книги увійшли найпопулярніші українські народні казки
про тварин, чарівні та соціально-побутові. Вони прославляють
розум, кмітливість, доброту, працелюбність, мужність, вчать бо-
ротися за торжество справедливості.

у 4803010200—153 без оголош.
M206(04)—90

ББК 82.3Ук—6